1.1. Суть фінансів. Предмет курсу "Фінанси підприємств

Специфіка фінансів проявляється в тому, що вони завжди виступають у грошовій формі, носять розподільчий характер і відображають формування і використання різних видів доходів і нагромаджень суб'єктів господарської діяльності:
сфери матеріального виробництва;
держави;
учасників з невиробничої сфери.
Необхідними умовами ефективного функціонування фінансів є:
багатоманітність форм власності;
наявність ринків товарів, праці, капіталу;
самофінансування підприємницьких структур;
свобода підприємництва і самостійність у прийнятті рішень;
ринкове ціноутворення і конкуренція;
регламентація державного втручання в діяльність підприємств;
наявність нормативно-правового забезпечення правил економічної поведінки суб'єктів господарювання.
Фінанси підприємств, будучи частиною загальної системи фінансів, відображають процес утворення, розподілу і використання доходів на підприємствах різних галузей народного господарства і тісно пов'язані з підприємництвом, тому що підприємство є формою підприємницької діяльності.
З іншої точки зору, фінанси підприємств - це відносини розподілу, безпосередньо пов'язані з формуванням і використанням грошових доходів і фондів.
Фінанси є кровоносною системою підприємницької діяльності. Рух грошей, його швидкість і масштаби визначають працездатність фінансової системи. З руху грошей починається і ним завершується кругообіг коштів підприємства, оборот всього капіталу. Якщо б підприємницька діяльність складалася лише з операцій з готівковими коштами, то рух капіталу легко виявлявся.
Проте готівкові кошти і це лише одна з форм капіталу. Іншими формами капіталу є товарна і виробнича. Операції з ними в кінцевому результаті зведуться до грошового обміну, але в кожний даний момент це не є очевидним. Тому процес руху капіталу затушовується, аналіз і оцінка фінансів підприємства ускладнюються.
В умовах ринку питання стану фінансів підприємств цікавить мільйони українських громадян акціонерів, а також інших безпосередніх і опосередкованих учасників економічного процесу. Це питання найбільш важливе для працівників самого підприємства і його адміністрації, тому що механізм ринку може призвести і до банкрутства.
З огляду на вищесказане можна констатувати, що предметом дисципліни "Фінанси підприємств" є грошові відносини, які виникають в процесі господарської діяльності

підприємств і пов'язані з формуванням власних і залучених коштів, їх використанням на фінансування витрат і інвестицій підприємства, утворенням і розподілом отриманого прибутку.

В даній дисципліні не вивчаються особливості фінансів інвестиційних фондів, бірж, ликів і кредитних установ, страхових організацій, тому що економіко-правові і фінансові основи їх діяльності регулюються спеціальними нормативними актами, знання яких допомагає зрозуміти характер взаємодії підприємств з цими елементами ринкової інфраструктури.

Дисципліна "Фінанси підприємств" тісно пов'язана з іншими навчальними дисциплінами: "Податки і оподаткування", "Право", "Фінансовий ринок", "Гроші та кредит", "Банківська справа", "Фінансовий менеджмент".

1.2. Грошові відносини як складові фінансів підприємств

Сукупність грошових відносин у державі можна розділити на декілька груп:
грошові відносини, пов'язані з купівлею-продажем товарів;
грошові відносини, пов'язані з купівлею-продажем послуг;
грошові відносини, пов'язані з купівлею-продажем робочої сили (з/п);
грошові відносини, з допомогою яких здійснюється перерозподіл доходів.
Які ж конкретні види грошових відносин включають фінанси.
Перш за все, це грошові відносні мі підприємств з державою. Не менш вагомими с грошові відносини з приводу використання санкцій і стимулів при виконанні договорів. Значне місце в діяльності підприємств і організації займають грошові відносини з працівниками. Окремо слід виділити грошові відносини держави з населенням. У виробничій та комерційній діяльності значну роль відіграють грошові відносини підприємств зі страховими компаніями, банками. В умовах ринкової економіки важливу роль відіграють грошові відносини у процесі зовнішньоекономічної діяльності. На рівні підприємств фінансові відносини охоплюють:
відносини з іншими підприємствами і організаціями з приводу постачання сировини, матеріалів, комплектуючих виробів, реалізації продукції, надання послуг;
відносини з банківською системою та небанківськими установами з приводу банківських послуг при отриманні і погашенні кредитів, купівлі і продажу валюти та інших операцій;
відносини зі страховими компаніями і організаціями з приводу страхування активів, комерційних та фінансових ризиків;
відносини з товарними, сировинними, фондовими біржа ми;
відносини з інвестиційними інститутами з приводу розміщення інвестицій;
відносини з філіалами та дочірніми підприємствами;
відносини з працівниками з приводу виплати заробітної плати, премій, дивідендів;
відносини з акціонерами (зовнішніми інвесторами);
відносини з податковою адміністрацією з приводу сплати податків і зборів;
відносини з аудиторськими фірмами.

1.3. Функції фінансів

У економічній літературі виділяють дві ключові функції фінансів підприємств:
розподільчу:
контрольну (функція нагромадження стосується фінансів України). Розподільча функція проявляється в тому, що за допомогою фінансів реалізуються послідовності розподілу національного доходу (НД). Адже перш ніж розпочнеться розподіл на індивідуальне споживання, створюються резервний фонд, фонди розвитку виробництва, покриваються втрати. Завдяки пій функції забезпечується кількісне співвідношення між різними фондами. Це означає, що при розподілі НД важливе значення мас не тільки послідовність відокремлення його частин, але її дотримання пропорцій на макро- і мікрорівнях економіки. Помилки і прорахунки в розумінні закономірностей пропорційного розподілу національного доходу на кожному рівні і кожному етапі розвитку держави можуть призвести до негативних наслідків у розвитку економіки.
Завдяки розподільчій функції забезпечується оптимальне поєднання різних інтересів в Україні (загальнодержавних, колективних, особистих) і створюються стимули дія ефективного господарювання.
Контрольна функція перебуває в тісному зв'язку і взаємообумовленості з розподільчою функцією. Якщо існують закономірності розподілу національного доходу, то й існує механізм інформування про результати дотримання цих закономірностей та контролю за дотриманням цих закономірностей. Фінансовий контроль - це перевірка спеціально уповноваженими органами форм і змісту фінансових відносин та порядку здійснення фінансово-господарської діяльності. Фінансовий контроль може бути державний, незалежний (у формі аудиту), внутрішньогосподарський, який проводиться бухгалтерією, фінансовим відділом у формі:
рахункової перевірки;
тематичної перевірки;
економічного аналізу.
Аудит - це незалежний платний фінансовий контроль, а також система надання платних послуг з удосконалення фінансово-господарської діяльності. Аудит здійснюють аудиторські фірми чи окремі самостійні аудитори, які мають ліцензію. Значна кількість фінансової інформації та звітності підприємств відповіддю до існуючих нормативних документів завіряється аудиторами.
Залежно від часу здійснення фінансовий контроль ділиться на попередній, поточний і наступний. Попередній контроль проводиться до здійснення фінансово-господарських операцій; поточний - під час фінансових і господарських операцій; наступний після здійснення операцій і покликаний виявити ті порушення, які виникли і не були встановлені під час попереднього і поточного контролю.

ТЕМА 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ФІНАНСОВОЇ РОБОТИ НА ПІДПРИЄМСТВІ

2.1. Зміст фінансової роботи

Фінансова робота - це діяльність з управління фінансами фірми. Вона включає:
планування і організацію фінансів;
облік фінансових ресурсів;
контроль і аналіз ефективності їх використання;
регулювання доходів і видатків;
стимулювання кінцевих результатів виробництва.
Виробнича і комерційна діяльність підприємств може забезпечуватися грошовими коштами у формі самофінансування, банківського і комерційного кредитування, залучення акціонерного капіталу, бюджетного фінансування.
Фінансова робота на підприємствах організовується і проводиться спеціальними фінансовими службами. Самостійні фінансові служби створюються, як правило, на великих підприємствах.
У їх склад можуть входити відділи: планові;реєстраторські;
розрахункові.
На малих підприємствах відповідальність за фінансову роботу несе головний бухгалтер.
Фінансовий відділ фірми має право:
контролювати інші відділи в питаннях, пов'язаних з виконанням покладених на нього обов'язків;
вимагати від інших відділів матеріали, необхідні для виконання обов'язків;
вибирати в бухгалтерії, плановому відділі, відділі маркетингу, технічному, капітального будівництва необхідні документи і матеріали для роботи.
Крім того, працівники фінансових відділів мають право вимагати:
звіти і баланси;
плани випуску і реалізації продукції;
плани руху товарно-матеріальних цінностей;
розрахунки економічної ефективності капітальних вкладень;
кошториси.
Начальник фінансової о відділу, чи фінансовий директор, чи фінансовий менеджер підпорядковуються керівнику фірми чи заступнику з економічних питань і несуть відповідальність за:
збереження власних оборотних засобів підприємства;
виконання планів реалізації і прибутку;
забезпечення ресурсами витрат, передбачених фінансовим
планом;

використання коштів за цільовим призначенням;
дотримання фінансової і кредитної дисципліни.

2.2. Завдання і функції фінансової служби

Завданнями фінансової служби підприємства є:
фінансування витрат на виробництво, капітальних вкладень і інших витрат;
виконання фінансових зобов'язань перед бюджетом, банками, постачальниками, працівниками, засновниками;
пошуки шляхів збільшення грошових надходжень;
забезпечення збереження і оборотності оборотних засобів;
контроль за ефективністю використання основних фондів (ОФ);
організація і вдосконалення форм грошових розрахунків.
Функції фінансової служби підприємства:
фінансово-кредитне планування;
розрахунки з робітниками і службовцями, бюджетом, банками, постачальниками і підрядними організаціями.
Крім того, фінансові служби підвищують ефективність виробництва. З цією метою систематично:
вдосконалюють організацію впровадження оборотних засобів і їх оборотності;
виявляють непотрібні матеріальні цінності;
вивчають попит зі службою маркетингу;
вивчають динаміку складу і структури ОФ і показники їх використання;
розробляють систему фінансових показників;
здійснюють фінансовий контроль;
аналізують фінансово-господарську діяльність.

2.3. Фінансовий менеджмент на підприємстві

Фінансове управління діяльністю господарства мас дві взаємопов'язані сфери:
поточну діяльність, пов'язану з використанням поточних активів; інвестиції.
Управління короткостроковим фінансуванням включає: визначення оптимальної величини капіталу; управління готівковим оборотом і ринковими цінними паперами;
визначення розмірів і джерел короткострокових кредитів. У процесі постачання вирішується питання управління товарними запасами. При виробництві фінансове управління спрямоване на:
забезпечення фінансовими ресурсами всіх поточних платежів;
розрахунків з органами страхування, Пенсійним фондом, податковою системою;
організацію заміщення зносу основних засобів.
У процесі реалізації продукції визначаються:
напрями реалізації;
ціни реалізації;
можливі дотації;
договірні відносини;
форми розрахунків;
проводиться управління отриманою готівкою.
Фінансове управління інвестиціями включає:
визначення напрямів капітальних вкладень;
політику дивідендів;
вибір джерел довгострокового фінансування:
прибуток;
довгостроковий кредит;
лізинг;
опціони.
Важливе місце в управлінні сучасним підприємством відіграє фінансовий менеджмент - система раціонального управління процесами фінансування господарської діяльності підприємства. Фінансовий менеджмент - невід'ємна частина загальної системи управління підприємством.
За змістом поняття фінансового менеджменту означає процес вироблення скеровуючих дій на рух фінансових ресурсів і капіталу з метою підвищення ефективності їх використання і нарощування.
Основний принцип, яким повинні керуватися фінансові менеджери - цс виключність інтересів фірми. Кінцеві фінансові цілі визначають всю політику взаємодії працівників підприємства. Правова законність операцій забезпечує їхній захист і законність доходів.
Тому функціональними обов'язками фінансового менеджера є:
забезпечення правової законності і захищеності господарських операцій з капіталом і фінансовими ресурсами підприємства;

налагодження нормальних фінансових взаємовідносин зі всіма учасниками комерційної операції;
розробка планів і прогнозів вкладення капіталу і оцінка їх ефективності;
вибір і обґрунтування кредитної і валютної політики підприємства;
розробка і реалізація інвестиційних проектів, спрямованих на підвищення дохідності підприємства і його дочірніх організацій;
страхування капіталу і фінансових операцій від фінансових ризиків і втрат;
виявлення рейтингу підприємства і конкурентів;
безперервне забезпечення господарської діяльності фінансовими ресурсами і контроль за ефективністю їх використання;
аналіз фінансових* результатів і фінансового стану підприємства і клієнтів.

ТЕМА 3. ГРОШОВІ КОШТИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ РОЗРАХУНКІВ ПІДПРИЄМСТВ

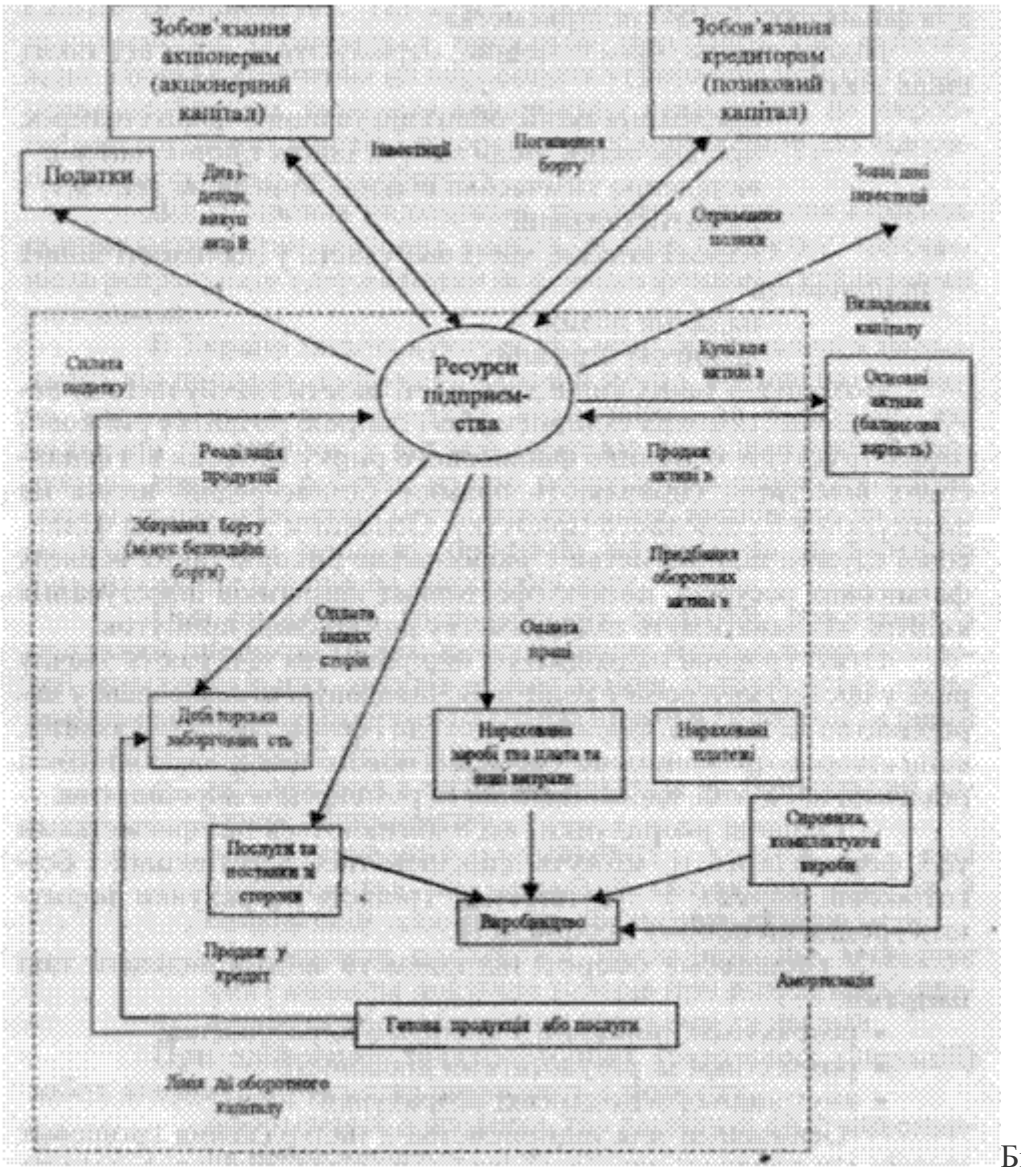
3.1. Грошові розрахунки в діяльності підприємств

Грошові потоки підприємства за їхніми джерелами можна поділити на внутрішні та зовнішні. Кошти, що надходять з різних джерел підприємства, належать до внутрішніх грошових потоків. Надходження коштів за рахунок ресурсів, які мобілізуються на фінансовому ринку, свідчить про використання зовнішніх джерел.

Аналіз руху грошових засобів показує, як формувалися потоки грошових засобів у минулому, але можливість погасити заборгованість залежить від майбутніх потоків грошових засобів, тому необхідною є система, що дає змогу прогнозувати рух грошових потоків і визначити обсяг необхідного фінансування у наступному році.

Негативний рух грошових потоків означає, що підприємству необхідний кредит у межах отриманого негативного значення, позитивний - що підприємство потенційно матиме змогу зменшити існуючу заборгованість.

Структура грошових потоків залежить від сфери діяльності та організаційно-правової форми підприємства. Класифікацію надходжень і вибуття грошових засобів наведено на рисунку 1.

Більшість підприємств значну частину фінансових ресурсів отримує саме з внутрішніх джерел. їх частка становить 60-70 % у загальному обсязі грошових потоків. Внутрішні грошові надходження згідно з чинною практикою обліку та звітності включають: виручку від реалізації продукції, робіт і послуг; виручку від іншої реалізації; доходи від позареалізаційних операцій.

Виручка від реалізації продукції, робіт і послуг залежить від основної діяльності підприємства, тому на неї припадає найбільша частка внутрішніх грошових надходжень. Від величини виручки залежить не тільки внутрішньовиробниче відшкодування і формування прибутку, а й своєчасність і повнота податкових платежів, погашення банківських кредитів, які впливають на рівень виплачених відсотків, що в остаточному підсумку позначається на фінансовому результаті діяльності підприємства. Виручка від реалізації продукції є фінансовою категорією, які виражає грошові відносини між постачальниками і покупцями.

З переходом на ринкові основи господарювання зростає роль фінансової діяльності підприємств. Пошук фінансових джерел розвитку підприємств у напрямку

найефективнішого інвестування фінансових ресурсів, операцій з цінними паперами та інші питання фінансової діяльності набувають важливого значення для фінансових служби підприємства.
Підприємства, крім основної, отриманої і від таких видів діяльності:
придбання акцій, облігацій та інших цінних паперів;
продаж акцій, облігацій та інших цінних паперів;
вкладення тимчасово вільних коштів на депозит;
валютні операції;
пайові внески, часткова участь у діяльності інших підприємств;
надання позик;
лізингові операції.
Доходи від таких видів діяльності мають значну питому вагу у грошових потоках підприємства і є мірою розвитку ринкової інфраструктури, особливо фінансового ринку.
Доходи від фінансових інвестицій справляють прямий, безпосередній вплив на формування балансового прибутку. Основним завданням фінансової служби підприємства є раціональне використання вільних фінансових ресурсів, пошук ефективних напрямків інвестування коштів, які даватимуть підприємству додатковий прибуток.
Отже, грошові надходження підприємства відіграють значну роль у процесі кругообігу коштів. Відшкодовуючи авансовані у виробництво вкладення, формуючи доходи і фонди грошових коштів, вони створюють економічні умови для нового циклу виробництва і реалізації продукції, вдосконалення та розширення виробництва.
Грошові розрахунки, які здійснюються підприємствами усіх форм власності можуть здійснюватись у готівковій і безготівковій формах У сукупності ці гротові розрахунки формують грошовий оборот підприємств.
У грошовому обороті підприємств можна виділити такі напрями:
розрахунки пов'язані з процесом виробництва;
розрахунки за результатами діяльності;
внутрішньогосподарські розрахунки.
Основними для підприємства с надходження грошових коштів від продажу продукції (робіт, послуг), що зараховані на поточні рахунки і оприбуткованні в касі підприємства, оприбуткованні товари при товарообмінних операціях, а також надходження в нематеріальній формі.
Своєчасність надходжень коштів від продажу продукції важливий момент у господарській діяльності підприємства. По-перше, грошові надходження є основним регулярним джерелом коштів із підприємства. По-друге, процес кругообороту коштів підприємства закінчується продажем продукції, що означає відновлення витрачених на виробництво грошових коштів і створення необхідних умов для відновлення витрачених на виробництво грошових коштів і створення необхідних умов для відновлення наступного кругообороту.
Від грошових надходжень залежать фінансова стійкість підприємства, стан обігових

коштів, розмір прибутку, своєчасність розрахунків з державними цільовими фондами, кредитними установами.

В Україні застосовуються два методи визначення надходжень від продажу продукції: касовий метод, відповідно до якого надходження від продажу визначають за коштами, які надійшли на рахунок у вигляді платежів за відвантажену продукцію, виконані роботи, надані послуги або оприбуткованих матеріальних цінностей; метод нарахування, відповідно до якого надходження від продажу продукції визначають за вартістю відвантажених товарів на відповідну дату.

При виконанні господарських операцій, пов'язаних з продажем продукції (робіт, послуг), інших матеріальних цінностей, нематеріальних активів, зобов'язання підприємства щодо розпорядження отриманими надходженнями в грошовій та іншій формах виникають з моменту:

зарахування коштів від покупця на банківський рахунок підприємства;

оприбуткування готівкових коштів у касі підприємства або інкасації готівкових коштів у банківській установі, що обслуговує підприємство; оформлення податкової накладної, що засвідчує факт надання покупцю товарів при розрахунках кредитними або дебетовими картками та чеками. При здійсненні товарообмінних (бартерних операцій) зобов'язання підприємства виникають з моменту:

оформлення документа, що засвідчує факт виконання робіт, послуг; оприбуткування товарів; оформлення документа, що засвідчує факт отримання замовником робіт, послуг.

Виконання операцій при ввезенні товарів (робіт, послуг) фіксується з моменту:

оформлення ввізної декларації;

списання коштів з поточних рахунків замовника в оплату робіт (послуг);

оформлення документа, що засвідчує факт виконання робіт (послуг) нерезидентом.

Рух готівкових грошей і безготівкових платіжних засобів взаємопов'язаний. Однак у сукупному грошовому обороті переважають безготівкові розрахунки, оскільки вони мають ряд переваг над готівковими. Ці переваги проявляються передусім у прискоренні розрахунків, в економії витрат, пов'язаних з перевезенням готівки, її обліком та зберіганням. Використання безготівкових розрахунків зменшує потребу в обороті грошових знаків держави. Крім того, при безготівкових розрахунках грошова маса акумулюється в банках і створюються умови для контролю за їх цільовим використанням. Безготівкові розрахунки не обмежуються лише банківськими операціями. В грошовому обороті можуть мати місце взаємні розрахунки. Такі розрахунки, як правило, здійснюються поза банками.

Основою організації безготівкових розрахунків у господарському обороті України є Інструкція "Про безготівкові розрахунки в національній валюті" затверджена постановою Правління Національного банку №135 від 29. 03. 2001 року, а готівкових - Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні, затвердженого постановою Правління Національного банку України №72 від 19. 02. 2001 року, а також Інструкція про організацію роботи з готівкового обігу установами банків України.

Позичкові рахунки відкриваються юридичним і фізичним особам у банку. Такі рахунки призначаються для обліку кредиту, який здійснюється шляхом оплати розрахункових документів і перерахування на поточний рахунок отримувача кредиту відповідно до умов кредитування.

Депозитні рахунки відкриваються на основі депозитного договору між власниками рахунка і установою банку на термін, застережений в договорі. Кошти на депозитний рахунок перераховуються з поточного рахунка і після закінчення терміну зберігання повертаються на нього.

Для відкриття поточних рахунків підприємства подають у банк такі документи:

Заяву на відкриття рахунка за підписом керівника підприємства і головного бухгалтера.

Копію свідоцтва про державну реєстрацію, засвідчену органом, який видав свідоцтво, або нотаріусом.

Копію рішення про створення чи реорганізацію підприємства, засвідчену нотаріально чи органом, який прийняв це рішення.

Копію Статуту підприємства, засвідчену нотаріально чи реєструючим органом.

Картку зі зразками підписів осіб, що можуть розпоряджатися рахунком з відбитком печатки підприємства.

Копію документа, що підтверджує взяття підприємства на податковий облік.

Копію документа про реєстрацію в Пенсійному фонді України.

При відкритті субрахунків для філіалів і самостійних підрозділів підприємства в банк подається копія рішення про створення відокремленого підрозділу і прохання про відкриття субрахунку. Для відкриття поточного рахунка в іноземній валюті підприємство-резидент надає в банк ті ж документи, що й для відкриття рахунків у національній валюті.

3.2. Безготівкові операції та розрахунки

Безготівкові розрахунки між підприємствами здійснюються у національній валюті України через банк перерахуванням коштів з рахунка платника на рахунок одержувача. Кошти з рахунка, клієнта списуються за розпорядженням його власника, крім випадків безспірного стягнення та безакцептного списання коштів.

Форми безготівкових розрахунків за товарними операціями і господарськими договорами можна класифікувати так:

1. Щодо факту здійснення угоди:

попередня чи авансова оплата продукції, товарів, робіт та послуг;

оплата за фактом реалізації угоди.

2. З точки зору умов оплати угоди:

акцептна форма розрахунків;

безакцептна форма розрахунків;

акредитивна форма розрахунків

зарахування взаємної заборгованості.

3. За використовуваними платіжними засобами:

без використання платіжних засобів (розрахунок платіжними вимогами, дорученнями);

чекова форма розрахунків;

вексельна форма розрахунків.

4. За джерелами коштів, які залучаються дія фінансування угоди:

за рахунок власних коштів підприємства;

за рахунок кредитів та інших позичених коштів;

за рахунок коштів клієнта (при посередницькій діяльності).

Безготівкові розрахунки можуть здійснюватися в Україні за такими формами розрахункових документів:

платіжними дорученнями;

платіжними вимогами-дорученнями;

чеками;

акредитивами;

векселями;

платіжними вимогами;

інкасовими дорученнями (розпорядженнями).

При здійсненні розрахунків клієнти можуть застосовувати систему "клієнт-банк", яка забезпечує: передачу повідомлень між клієнтом та банком у зашифрованому вигляді за допомогою сер інфікованих засобів захисту; автоматичне ведення протоколу передачі розрахункових документів між банком і клієнтом; автоматичне архівування протоколів наприкінці дня.

Серед форм безготівкових розрахунків значне місце займають розрахунки із застосуванням платіжних доручень. Платіжне доручення це доку мені, що с письмово

оформленим дорученням клієнта на перерахування визначеної суми коштів. Доручення приймаються банком до виконання протягом десяти календарних днів від дати оформлення. Доручення використовуються при розрахунках за товари та послуги, з бюджетом, банками, страховими компаніями тощо.

Платіжна вимога-доручення це комбінований документ, який складається з двох частин: верхня вимога постачальника безпосередньо до покупця сплатити вартість робіт, послуг та товарів; нижня - доручення платника своєму банку перерахувати з його рахунка суму, проставлену в рядку "суму до оплати писати словами".

Постачальник, відвантаживши продукцію, виписує в трьох примірниках платіжну вимогу-доручення і разом з копіями відвантажувальних документів передає їх у банк покупця. При згоді оплатити поставку покупець заповнює платіжне доручення, на Підставі якого відповідна сума перераховується. Після виставлення платіжного доручення банк платника передає йому відвантажувальні документи.

Чеки застосовуються для здійснення розрахунків у безготівковій формі між юридичними особами, а також фізичними та юридичними особами з мстою скорочення розрахунків готівкою за отримані товари, виконані роботи та надані послуги.

Розрахунковий чек це документ, що містить письмове розпорядження власника рахунка (чекодавця) в установі банку (банку-емітента), яка обслуговує його рахунок, сплатити чекодержателю зазначену у чеку суму.

Чекодавець - юридична або фізична особа, яка здійснює платіж за допомогою чека та підписує його. Чекодержатель - підприємство, яке є отримувачем коштів за чеком. Банк-емітент – це банк, що видає чекову книжку (розрахунковий чек) підприємству або фізичній особі.

Чеки з чекової книжки виписуються в момент здійснення платежу і видаються чекодавцем за отримані ним товари та надані послуги. Виписуючи чек, чекодавець переносить залишок ліміту з корінця попереднього чека на корінець виписаного чека і виводить новий залишок ліміту.

В умовах ринку зростає роль розрахунків акредитивами.

Бенефіціар - юридична особа, на користь якої виставлено акредитив (продавець, виконавець робіт або послуг).

Виконавчий банк - це банк бенефіціара або інший банк, що за дорученням банку-емітента виконує акредитив.

Залежно від характеру акредитивної операції, що покладена банком емітентом на виконавчий банк, він може виступати авізним або банком-платником.

Банк-емітент може відкрити такі види акредитивів: а) покритий (депонований в банку постачальника), при відкритті якого банк покупця перераховує кошти платника в банк постачальника за умовами зарахування його на окремий балансовий рахунок "Акредитиви" на весь термін дії зобов'язання банку покупця. Покритий акредитив передбачає завчасне бронювання коштів платника; б) непокритий (гарантований), який відкривається покупцю в банку постачальника шляхом надання банку права списувати всі

суми акредитива за розрахунком банку покупця. Оплата за непокритим акредитивом у разі тимчасової відсутності коштів на рахунку платника гарантується ба-ком-емітентом за рахунок банківського кредиту.

Акредитиви бувають відкличні і безвідкличні. Відкличний акредитив може бути замінений чи анульований банком постачальника без попереднього повідомлення бенефіціара. Безвідкличний акредитив це акредитив, який міняється чи анонсується тільки за зі одою постачальника, на користь якого він був відкритий.

Термін дії і порядок розрахунків за акредитивами встановлюється договором між платником і постачальником.

В Україні при розрахунках починають використовувати також векселі (прості і переказні). Простий вексель виписується і підписується боржником. Переказний підтягає обов'язковому акцепту платником. Переказні векселі можуть бути передані іншій особі через індосамент - спеціальний передавальний напис на зворотній стороні документа або на додатковому аркуші до нього.

Індосамент безоборотний - форма індосаменту, за якої векселедавець перед своїм підписом робить напис: "Без обороту на мене". Це дає йому змогу уникнути пред'явлення до нього претензій у разі неоплати векселя зобов'язаною за ним особою. Такий вид векселя облікується банком за підвищеною ставкою.

Індосамент бланковий форма передавання векселя, за якої особа, що передає вексель, ставить підпис без вказання особи, котра стає власником векселя. Таким чином, вексель стає цінним папером на пред'явника. Індосамент бланковий стає іменним завдяки написові над індосаментом: "Заплатіть за наказом такої-то особи". Індосамент іменний - форма індосаменту, за якої особа, що передає вексель, вказує перед своїм підписом прізвище особи, котрій належатимуть усі права за векселем.

Індосамент обмежувальний - форма індосаменту, за якої забороняється подальше передавання векселя або вексель передається на інкасування. Обмежувальним є заставний індосамент (на векселі, що видається під заставу).

Індосамент ордерний є такою формою індосаменту, за якої в передавальному написі вказують конкретну особу (індосата), за чиїм наказом вексель підлягає оплаті і котра повинна згодом здійснити індосамент.

Індосамент цільовий с такою формою індосаменту, за якої вказують мету передавання векселя іншій особі (наприклад, "Для депонування"). Такий напис має характер доручення, і новий власник векселя може індосувати вексель тільки з цією метою.

Індосант - особа, яка здійснює індосамент.

Індосат - особа, на користь якої робиться індосамент.

3.3. Загальні принципи ведення касових операцій підприємством

Підприємства та підприємці, які мають рахунки, зобов'язані зберігати свої кошти в установах банків. Готівка може бути одержана з власних рахунків в установах банків у межах наявних коштів та на цілі, визначені у чеку, без надання обґрунтовуючих документів і розрахунків.
Усі готівкові розрахунки підприємств і підприємців між собою і з громадянами проводяться на основі Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні, затвердженого постановою Правління Національного банку України №72 від 19. 02. 2001 року, а також Інструкцією про організацію роботи з готівкового обігу установами банків України.
Ліміт каси встановлюється підприємствам, які мають рахунки в установах банків і здійснюють операції з готівкою. Такі підприємства можуть зберігати в своїй касі готівку на кінець дня в межах затвердженого ліміту каси.
Порядок установлення підприємствам ліміту каси, порядку і строків здавання готівкової виручки регулюється Інструкцією про організацію роботи з готівкового обігу установами банків України.
Відповідальність за неподання заявок-розрахунків у визначені строки та несвоєчасне одержання встановленого ліміту каси згідно з умовами договору на розрахунково-касове обслуговування покладена на підприємства.
Підприємства зобов'язані здавати готівкову виручку понад установлений ліміт каси в порядку і строки, визначені установою банку для зарахування на їх поточні рахунки.
Якщо ліміт каси підприємству взагалі не встановлено, то вся наявна готівка (крім розміру одного неоподатковуваного мінімуму доходів громадян) в його касі на кінець дня має здаватися до банку (незалежно від причин, унаслідок яких ліміт каси не встановлено).
Готівкові кошти можуть здаватися підприємствами в денні та вечірні каси установ банків, інкасаторам Національного банку або установ комерційних банків, підприємствам поштового зв'язку для переказів на їх поточні рахунки в установах банків.
Готівкова виручка підприємств може використовуватися ними для забезпечення потреб, що виникають у процесі їх функціонування, а також для проведення розрахунків з бюджетами та державними цільовими фондами за податками і зборами (обов'язковими платежами). Підприємства, що мають податковий борг, здійснюють виплати, що пов'язані з оплатою праці (крім виплат через екстрені (невідкладні) обставини), виключно за рахунок коштів, одержаних з установ банків.
Підприємства не повинні накопичувати готівкову виручку в своїх касах понад установлений ліміт каси для здійснення потрібних витрат до настання строків цих виплат.
Підприємства, що мають поточні рахунки в установах банків, одержують готівку з цих рахунків в установах банків у межах наявних коштів і витрачають її виключно на цілі, які визначені в грошовому чеку та не суперечать чинному законодавству України.

Для своєчасного одержання в установі банку потрібної суми готівки підприємства у встановлені банком строки мають попередити (письмово або усно) установу банку про необхідну суму коштів у банкнотах та розмінній монеті.

Підприємства можуть надавати на вимогу обслуговуючої установи банку при виникненні будь-яких сумнівів щодо проведення ними операцій, що не є економічно виправданими або суперечать чинному законодавству та в значних сумах (перевищують еквівалент 10,0 тис. євро за офіційним курсом гривні до іноземної валюти, установленим Національним банком), копії розрахункових звітних документів (касові й товарні чеки, розрахункові квитанції, квитанції до прибуткових касових ордерів, проїзні документи), а також актів закупівлі, рахунків-фактур тощо, які підтверджували б здійснені цільові витрати одержаної в установах банків готівки (крім виплат, пов'язаних з оплатою праці та отриманням чистого доходу підприємця).

Підприємства мають право зберігати готівку в своїй касі, що одержана в установі банку для виплат, пов'язаних з оплатою праці, пенсій, стипендій, дивідендів (доходу), понад установлений ліміт каси протягом трьох робочих днів, включаючи день одержання готівки в установі банку. Для проведення цих виплат працівникам віддалених підрозділів підприємств залізничного транспорту та морських портів готівка може зберігатися в їх касах понад установлений ліміт каси протягом п'яти робочих днів, включаючи день одержання готівки в установі банку. Готівка, що одержана в установі банку на інші виплати, має видаватися підприємством своїм працівникам у той самий день. Суми готівки, що одержані в установі банку і не використані за призначенням протягом установлених вище строків, повертаються підприємством в установу банку не пізніше наступного робочого дня установи банку та підприємства або можуть залишатися в його касі (у межах установленого ліміту) і видаватися на ті самі цілі.

Підприємство має право зберігати в касі готівку для виплат, пов'язаних з оплатою праці, що здійснюються за рахунок виручки, понад установлений йому ліміт каси протягом трьох робочих днів з дня настання строків цих виплат у сумі, що зазначена в переданих до каси платіжних (розрахунково-платіжних) відомостях.

Видача готівки під звіт проводиться з кас підприємств за умови повного звіту конкретної підзвітної особи за раніше виданими під звіт сумами, тобто в разі подання до бухгалтерії авансового звіту про витрачені (частково витрачені) кошти та одночасного повернення до каси підприємства залишку готівки, виданої під звіт.

Підзвітні особи зобов'язані подати до бухгалтерії підприємства разом із невикористаним залишком готівки авансовий звіт про витрачання одержаних у касі сум у такі строки:

за відрядженнями — протягом трьох робочих днів після повернення з відрядження;

на закупівлю сільськогосподарської продукції, продуктів її переробки та заготівлю вторинної сировини, крім металобрухту (далі — закупівля сільгосппродукції та заготівля втор-сировини), — протягом десяти робочих днів з дня видачі готівки під звіт;

на всі інші виробничі (господарські) потреби — наступного робочого дня після видачі готівки під звіт.

Якщо з каси підприємства підзвітній особі одночасно видана готівка на відрядження та для вирішення у цьому відрядженні виробничих (господарських) питань (у тому числі й для закупівлі в населення сільгосппродукції та заготівлі вторсировини), то підзвітна особа незалежно від строку відрядження протягом трьох робочих днів після повернення з відрядження має подати до бухгалтерії підприємства повний звіт про суми, що були їй видані для вирішення виробничих (господарських) питань і безпосередньо на відрядження.

У разі придбання працівником підприємства за власні готівкові кошти товарів (продукції, послуг) або використання цих коштів у відрядженні для потреб підприємства він звітує за витрачені кошти у вищезазначеному порядку.

Фізичні особи — довірені особи клієнтів (юридичних осіб), які одержали готівку з карткового рахунку із застосуванням корпоративної картки для вирішення виробничих (господарських) питань або на відрядження (згідно з вимогами Положення про порядок емісії платіжних карток і здійснення операцій з їх застосуванням, затвердженого постановою Правління Національного банку України від 24.09.99 р. № 479, зареєстрованого Міністерством юстиції України 22.11.99 р, № 802/4095), використовують її за цільовим призначенням без оприбуткування в касі підприємства. Зазначені довірені особи мають подавати до бухгалтерії підприємства авансовий звіт разом з підтвердними документами. До підприємств застосовуються штрафні санкції згідно з чинним законодавством України за:

перевищення встановлених лімітів каси; неоприбуткування (неповне оприбуткування) у касах готівки; перевищення встановлених строків використання виданої під звіт готівки, а також за видачу готівкових коштів під звіт без повного звітування щодо раніше виданих коштів;

витрачання готівки з виручки на виплати, що пов'язані з оплатою праці, за наявності податкового боргу;

використання одержаних в установі банку готівкових коштів не за цільовим призначенням;

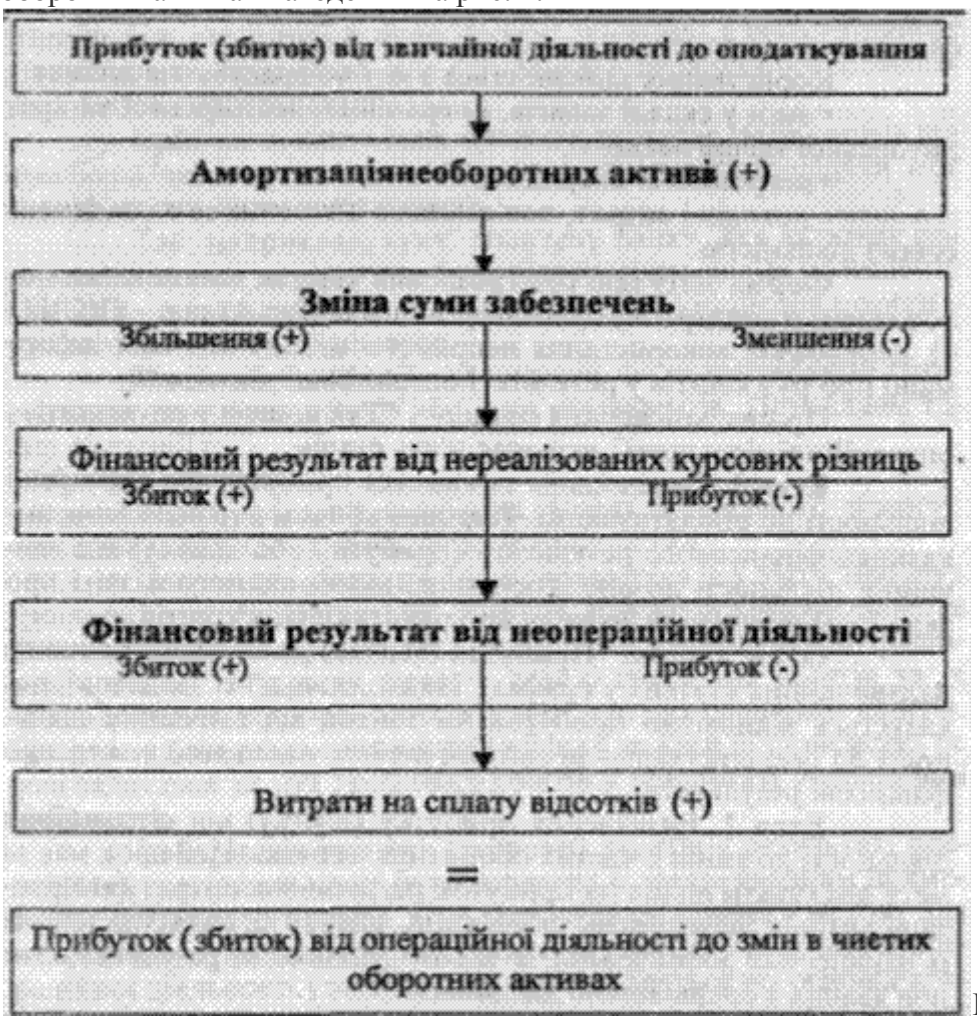
проведення готівкових розрахунків без подання одержувачем коштів платіжного документа, який підтверджував би сплату покупцем готівкових коштів.

3.4. Призначення та структура звіту про рух грошових коштів

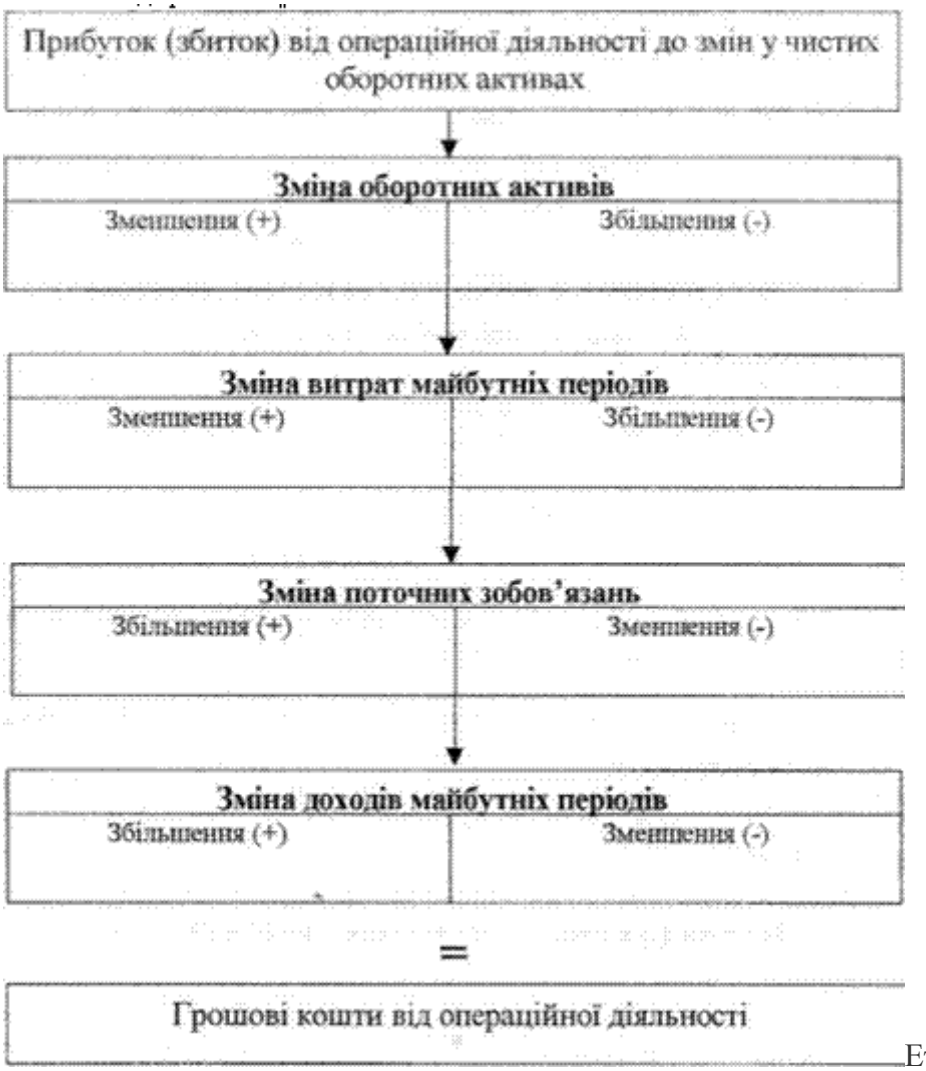
Звіт про рух грошових коштів містить інформацію про грошові потоки підприємства за звітний період. Під грошовими потоками розуміють надходження та вибуття грошових коштів та їх еквівалентів. Грошові кошти включать кошти в касі та на рахунках у банках, які можуть бути використані для поточних операцій.
Еквівалентами грошових коштів є короткострокові фінансові інвестиції, які можуть бути вільно конвертовані у відому суму коштів і мають незначний ризик щодо зміни вартості. Звичайно такими еквівалентами с високоліквідні інвестиції в цінні папери на строк, що не перевищує 3 місяці (казначейські векселі, депозитні сертифікати тощо).
Рух коштів відображається в звіті про рух грошових коштів у розрізі трьох видів діяльності: операційної, інвестиційної та фінансової.
Операційна діяльність - це основна діяльність підприємства, а також інші види діяльності, які не є інвестиційною та фінансовою. Прикладом руху грошових коштів внаслідок операційної діяльності є:
надходження коштів від реалізації продукції (товарів, послуг);
надходження коштів за надання права користування активами (оренда, ліцензії тощо);
платежі постачальникам;
виплати працівникам тощо.
Інвестиційна діяльність - це сукупність операцій з придбання та продажу довгострокових (необоротних) активів, а також короткострокових (поточних) фінансових інвестицій, які не є еквівалентами грошових коштів. Приклади руху коштів внаслідок інвестиційної діяльності:
платежі, пов'язані з придбанням основних засобів і нематеріальних активів;
надходження коштів від продажу необоротних активів;
надання позик іншим підприємствам;
надходження коштів від фінансових інвестицій (дивіденди, відсотки).
Фінансована діяльність - це сукупність операцій, які призводять до зміни величини та (або) складу власного та позикового капіталу. Прикладом руху коштів внаслідок фінансової діяльності є:
випуск власного капіталу (акцій);
отримання позик та їх погашення;
викуп акцій власної емісії;
виплата дивідендів.
Застосовуючи розглянуту класифікацію, слід мати на увазі, що віднесення руху коштів до відповідної групи залежить передусім від характеру господарської діяльності підприємства. Наприклад, інвестиції в цінні папери звичайно є інвестиційною діяльністю підприємства, але основною (операційною) діяльністю інвестиційної компанії.
Крім гою, якщо одна операція включає суми коштів від декількох видів діяльності, ці

суми необхідно розподіляти між відповідними видами діяльності.
Так. наприклад, суму, сплачену банку, яка включає погашення позики та відсотки, буде відображено двома позиціями: відсотки - у складі операційної діяльності, а погашення позики -у складі фінансової діяльності.
Негрошові операції - це операції, які не потребують використання грошових коштів або їхніх еквівалентів. Прикладом таких операцій є:
бартерні операції;
надходження основних засобів на умовах фінансового лізингу;
перетворення зобов'язань на власний капітал.
Негрошові операції не включаються до звіту про рух грошових коштів. Негрошові операції, пов'язані з фінансовою та інвестиційною діяльністю, слід розкривати в примітках до фінансових звітів. Внутрішні зміни у складі грошових коштів та їх еквівалентів не відображаються у звіті про рух грошових коштів. Наприклад, надходження коштів з банку до каси підприємства не розглядається як рух грошових коштів у результаті операційної діяльності.
Інформація про рух грошових коштів у результаті операційної діяльності може бути наведена із застосуванням прямого або непрямого методів. При застосуванні прямого методу для визначення суми чистого надходження коштів у результаті операційної діяльності у звіті послідовно наводяться всі основні класи (статті) надходжень та видатків, різниця яких показує приріст або зменшення грошових коштів.
Інформацію про рух коштів внаслідок операційної діяльності можна отримати:
з облікових реєстрів;
шляхом послідовного коригування статей звіту про фінансові результати.
Непрямий метод передбачає визначення суми чистого надходження (видатку) в результаті операційної діяльності шляхом послідовного коригування показника прибутку (збитку) від звичайної діяльності до оподаткування, наведеного в звіті про фінансові результати.
Коригування здійснюється з метою врахування впливу:
змін у складі запасів, операційної дебіторської та кредиторської заборгованості;
негрошових операцій;
доходів і витрат, пов'язаних з інвестиційною та фінансовою діяльністю.
Форма звіту про рух грошових коштів, встановлена положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 4 (далі - П(С)БО 4). передбачає використання непрямого методу подання інформації про рух коштів у результаті операційної діяльності.
Процес заповнення розділу 1 "Рух коштів у результаті операційної діяльності" включає п'ять етапів.
Етап 1. Перенесення показника прибутку від звичайної діяльності до оподаткування.
Першим кроком є перенесення показника фінансового результату (прибутку або збитку) від звичайної діяльності до оподаткування, відображеного в звіті про фінансові результати до звіту про рух грошових коштів.
Отже, у статті "Прибуток (збиток) до оподаткування та надзвичайних статей" у графах

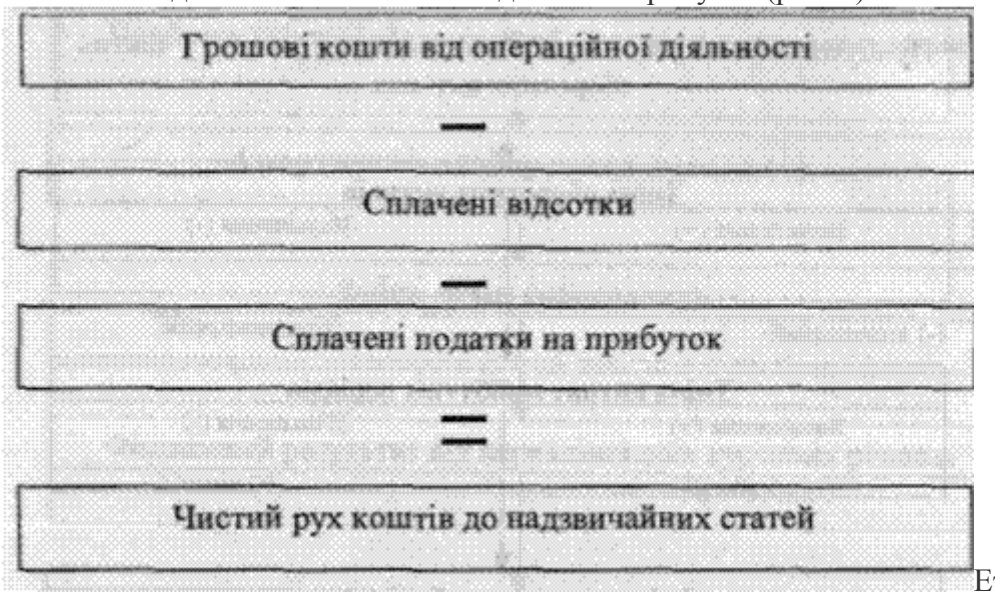
"Надходження" і "Видаток" показується відповідно прибуток чи збиток від звичайної діяльності до оподаткування за звітний період, наведений у звіті про фінансові результати.
Етап 2. Визначення прибутку (збитку) від операційної діяльності до зміни в чистих оборотних активах. Цей крок має за мету врахувати вплив на прибуток негрошових витрат (амортизації активів, забезпечень зобов'язань, втрат на сплачу відсотків із фінансових зобов'язань), а також фінансових результатів, не пов'язаних з операційною діяльністю. Алгоритм визначення прибутку (збитку) від операційної діяльності до зміни в чистих оборотних активах наведений на рис. 2.

Етап 3. Визначення грошових коштів від операційної діяльності. Цей крок дає можливість визначити суму грошових коштів, отриманих підприємством від операційної діяльності шляхом коригування прибутку (збитку) від операційної діяльності на зміни у складі оборотних активів, поточних зобов'язань, витрат і доходів майбутніх періодів (рис. 3).

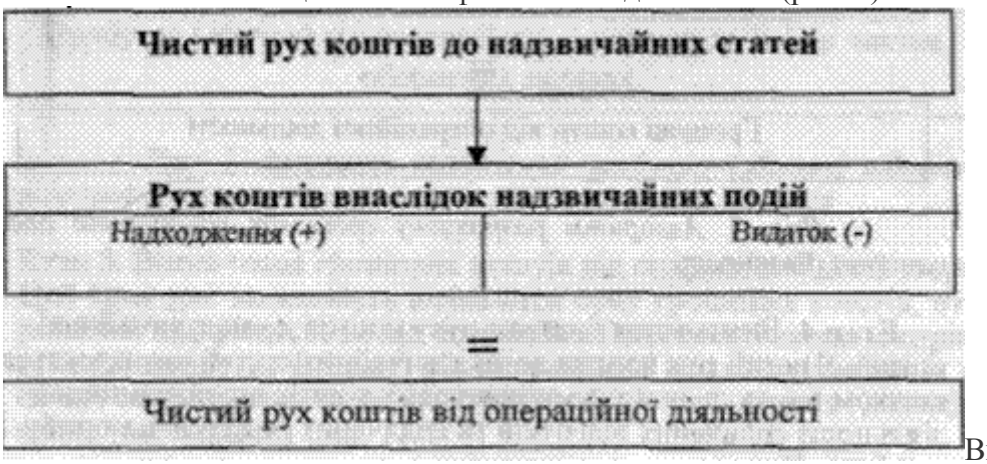

Етап 4. Визначення чистого руху коштів до надзвичайних статей. Чистий рух коштів до надзвичайних статей визначається шляхом вирахування з суми грошових коштів від операційної діяльності сплачених відсотків та сплачених податків на прибуток (рис. 4).

Етап 5. Визначення чистого руху коштів від операційної діяльності. Для визначення чистого руху коштів від операційної діяльності необхідне врахувати рух коштів внаслідок надзвичайних подій, які

не пов'язані з інвестиційною або фінансовою діяльністю (рис. 5).

Визначення руху коштів внаслідок інвестиційної діяльності

Надходження або видаток коштів від інвестиційної діяльності визначаються на основі аналізу:

змін у статтях необоротних активів;

зміни поточних фінансових інвестицій;

статей звіту про фінансові результати ("Дохід від участі у капіталі", "Інші фінансові доходи", "Інші доходи", "Втрати від участі у капіталі", "Інші витрати").

Визначення руху коштів внаслідок фінансової діяльності

Для визначення надходження та видатку коштів у результаті фінансової діяльності слід проаналізувати зміни у статтях балансу за розділом "Власний капітал" та статтях, пов'язаних з фінансовою діяльністю, наведених у розділах балансу "Забезпечення наступних витрат і платежів", "Довгострокові зобов'язання" і "Поточні зобов'язання" ("Короткострокові кредити банків" і "Поточна заборгованість із довгострокових зобов'язань", "Поточні зобов'язання щодо розрахунків з учасниками" тощо).

Звіт про рух грошових коштів за 20 р. Форма № 3

Стаття	Код	За звітний період		За попередній період	
		надходження	видаток	надходження	видаток
1	2	3	4	5	6
1. Рух коштів у результаті операційної діяльності Прибуток (збиток) від звичайної діяльності до оподаткування	010				
Коригування на: амортизацію необоротних активів	020		X		X
збільшення (зменшення) забезпечень	030				
збиток (прибуток) від нереалізованих курсових різниць	040				
збиток (прибуток) від неопераційної діяльності	050				
Витрати на сплату відсотків	060		X		X
Прибуток (збиток) від операційної діяльності до зміни в чистих оборотних активах	070				
Зменшення (збільшення):					
оборотних активів	080				
витрат майбутніх періодів	090				
Збільшення (зменшення): поточних зобов'язань	100				
доходів майбутніх періодів	ПО				
Грошові кошти від операційної діяльності	120				
Сплачені: відсотки	130	X		X	
податки на прибуток	140	X		X	
Чистий рух коштів до надзвичай них подій	150				
Рух коштів від надзвичайних подій	160				
Чистий рух коштів від операційної діяльності	170				

1	2	3	4	5	6
2. Рух коштів у результаті інвестиційної діяльності Реалізація: фінансових інвестицій	180		X	X	
необоротних активі в	190		X		X
майнових комплексі в	200				
Отримані: відсотки	210		X	X	
дивіденди	220		X		X
Інші надходження	230		X		X
Придбання: фінансових інвестицій	240	X		X	
необоротних активі в	250	X		X	
майнових комплексі в	260	X		X	
Інші платежі	270	X		X	
Чистий рух кошті в до надзвичайних подій	280				
Рух коштів від надзвичайних подій	290				
Чистий рух коштів від інвестиційної діяльності	300				
3. Рух коштів у результаті фінансової діяльності Надходження власного капіталу	310		X		X
Отримані позики	320		X		X
Інші надходження	330		X		X
Погашення позик	340	X		X	
Сплачені дивіденди	350	X		X	
Інші платежі	360	X		X	
Чистий рух кошті в до надзвичайних подій	370				
Рух коштів від надзвичайних подій	380				
Чистий рух коштів від фінансової діяльності	390				
Чистий рух коштів за звітний період	400				
Залишок коштів на початок року	410		X		X
Вплив зміни валютних курсів на залишок коштів	420				
Залишок коштів на кінець року	430		X		X

ТЕМА 4. ДОХОДИ І ФІНАНСОВІ РЕЗУЛЬТАТИ ВІД ГОСПОДАРСЬКОЇ ТА ІНШОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

4.1. Доходи і фінансові результати від господарської та іншої діяльності підприємства

Загальний фінансовий результат господарської діяльності в бухгалтерському обліку визначається на рахунку 79 шляхом підрахунку і балансування всіх прибутків і збитків за звітний період. Господарські операції (касовим способом) на цьому рахунку відображаються за кумулятивним (накопичувальним) принципом, тобто наростаючим підсумком з початку звітного періоду.

Іншим принципом визначення фінансових результатів є використання методу нарахування, а не касовий спосіб. Через це прибуток (збиток), показаний у звіті про фінансові результати, не відображає реального притоку (відтоку) грошових засобів підприємства в результаті його господарської діяльності. Для відновлення реальної картини про величину фінансового результату діяльності підприємства як приросту (чи зменшення) вартості його капіталу, який утворився в процесі його господарської діяльності за звітний період, необхідні додаткові коректуючі розрахунки.

На рахунку 79 фінансові результати діяльності підприємства відображаються в двох формах:

1. Як результати (прибуток чи збиток) від реалізації продукції, робіт, послуг, матеріалів, іншого майна з попереднім виявленням їх на окремих рахунках реалізації.
2. Як результати, не пов'язані безпосередньо з процесом реалізації, так звані позареалізаційні доходи (прибутки) і витрати (збитки).

Суттєвий вплив на фінансові результати і використання прибутку здійснює правильне групування затрат і доходів підприємства відповідно до діючих принципів оподаткування прибутку:

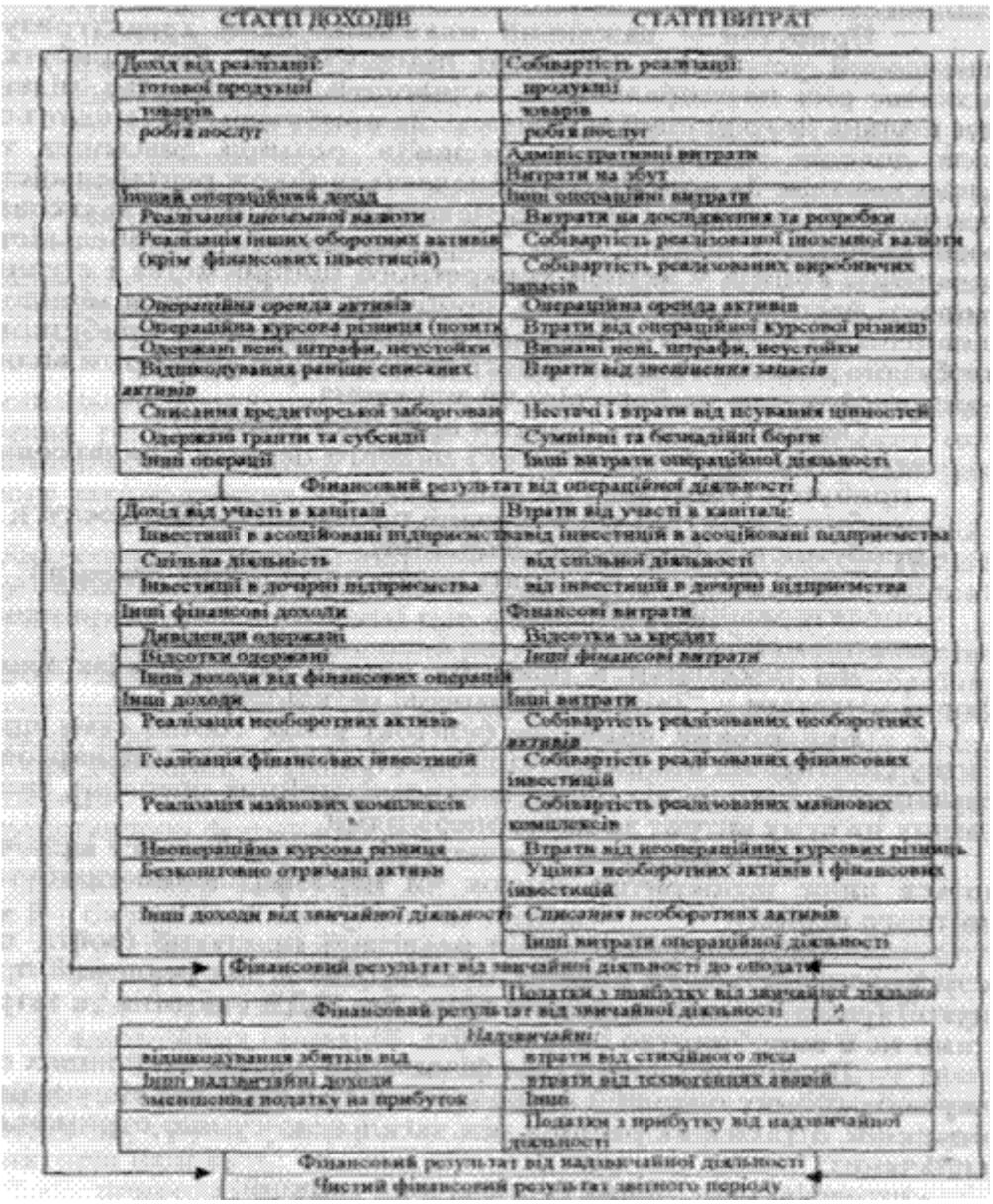
витрати, які включаються в затрати на виробництво;

витрати і втрати, які підлягають віднесенню на рахунок 79;

витрати, які здійснюються за рахунок цільових надходжень

і за рахунок прибутку, який залишається в розпорядженні підприємства після сплати податку на прибуток;

інші витрати підприємства.

Прибуток - важливий показник, який характеризує фінансовий результат діяльності підприємства. Ріст прибутку визначає ріст потенціальних можливостей підприємства, підвищує ступінь його ділової активності. За прибутком визначаються доля доходів засновників і власників, розміри дивідендів та інших доходів. За прибутком визначається також рентабельність власних і запозичених коштів, основних фондів, всього авансованого капіталу і кожної акції. Характеризуючи рентабельність вкладення коштів у активи конкретного підприємства і ступінь умілості його господарювання, прибуток є найкращим мірилом фінансового здоров'я підприємства. Щоб керувати прибутком, необхідно розкрити механізм його формування, визначити вплив кожного фактора на його ріст чи зниження.

Основними показниками прибутку (збитку) є:

загальний прибуток (збиток) звітного періоду - балансовий прибуток (збиток);

прибуток (збиток) від реалізації продукції (робіт, послуг);

прибуток від фінансової діяльності;

прибуток (збиток) від інших позареалізаційних операцій;
оподаткований прибуток;
чистий прибуток.
Всі показники в прямому виразі та у модифікованій формі містяться у "Звіті про фінансові результати ".
Балансовий прибуток (збиток) являє собою суму прибутку (збитку) від реалізації продукції (робіт, послуг), фінансової діяльності і доходів від інших позареалізаційних операцій, зменшених на суму витрат за цими операціями.
У річній звітності в валюту (підсумок) балансу включаються лише непокритий збиток чи нерозподілений прибуток звітного періоду.
Прибуток (збиток) від реалізації продукції (робіт, послуг) визначається як різниця між виручкою від реалізації продукції (робіт, послуг) в діючих цінах без ПДВ і акцизів та затратами на її виробництво і реалізацію.
Прибуток (збиток) від фінансової діяльності й інших позареалізаційних операцій визначається як результат відповідних операцій, а також як різниця між загальною сумою отриманих і сплачених:
штрафів, пені, інших економічних санкцій;
процентів, отриманих із сум коштів, які числяться на рахунках підприємства;
курсових різниць за валютними рахунками і за операціями в іноземній валюті;
прибутків і збитків минулих років, виявлених у звітному році;
збитків від стихійних лих;
втрат від списання боргів і дебіторської заборгованості;
надходжень боргів, раніше списаних як безнадійні;
інших доходів, втрат і витрат, які відносяться відповідно до чинного законодавства на рахунок прибутків і збитків.
Чистий прибуток підприємства, тобто прибуток, який залишається в його розпорядженні, визначається як різниця між балансовим прибутком і сумою податків на прибуток, рентних платежів, податку на експорт і імпорт.
Чистий прибуток спрямовується на виробничий і соціальний розвиток, матеріальне заохочення працівників, створення резервного (страхового) фонду, сплату в бюджет економічних санкцій, пов'язаних з порушенням підприємством чинного законодавства, на благодійні чи інші цілі.
Різні сторони виробничої, збутової, постачальницької і фінансової діяльності підприємства отримують закінчену грошову оцінку в системі показників прибутку. Узагальнено ці показники представлено в "Звіті про фінансові результати ".
Кінцевий фінансовий результат діяльності підприємства, тобто балансовий прибуток чи збиток являє собою алгебраїчну суму результату (прибутку чи збитку) від реалізації товарів, продукції, робіт, послуг; результату (прибутку чи збитку) від фінансових операцій, доходів і витрат від інших позареалізаційних операцій. Формалізований розрахунок балансового прибутку представлено формулою:

Р = Рр +Рф +Рвн , де Р - балансовий прибуток чи збиток;
Рр - результат від реалізації товарів, продукції, робіт, послуг;
Рф - результат від іншої реалізації і фінансових операцій;
Рвн - результати (доходи і витрати) від інших позареалізаційних операцій.
Показники прибутку характеризують абсолютну ефективність господарювання підприємства. На зміну прибутку впливають дві групи факторів: зовнішні і внутрішні. До зовнішніх факторів належать:
природні умови; транспортні умови; соціально-економічні умови;
рівень розвитку зовнішньоекономічних зв'язків; ціни на виробничі ресурси тощо.
До внутрішніх факторів зміни прибутку належать: основні фактори (обсяг продажу, собівартість продукції, структура продукції і затрат, ціна продукції); неосновні фактори, пов'язані з порушенням господарської дисципліни (цінові порушення, порушення умов праці і вимог до якості продукції, які ведуть до штрафів і економічних санкцій). Вплив факторів може бути розгорнуто по кожній складовій балансового прибутку. Наприклад, візьмемо прибуток від реалізації продукції (робіт, послуг), який може бути розрахований за такою формулою:
P=N-S,
де N - виручка від реалізації продукції (робіт, послуг) без податку на додану вартість, акцизів;
S - затрати на виробництво реалізованої продукції (робіт, послуг) за повною собівартістю.
З формули видно, що всі фактори, які впливають на обсяг продажу (виручку від реалізації) і собівартість реалізованої продукції, впливають також на прибуток від реалізації і балансовий прибуток.
Причому можна оцінити не тільки абсолютний вплив факторів, а й відносний, який характеризує зміну в режимі господарювання. Наведемо пофакторні розрахунки зміни прибутку.
Загальна зміна собівартості за період складає
S=U+M+A,
де S - загальна зміна затрат на виробництво реалізованої продукції;
U - зміна затрат з оплати праці; M - зміна матеріальних затрат; A - зміна амортизації. У свою чергу, зміна затрат з оплати праці характеризується абсолютним і відносним відхиленням. Абсолютне відхилення

Таким чином, зміни в оплаті праці, матеріальних затрат і амортизації ведуть до зміни собівартості продукції. Це позначається на зміні прибутку від реалізації і, в остаточному підсумку, на зміні балансового прибутку. Підвищення собівартості веде до зниження балансового прибутку і навпаки.

4.2. Система показників рентабельності

Для підприємств різного профілю - промислових, аграрних та ін., що функціонують в умовах ринкової економіки, головним критерієм ефективності господарювання є прибутковість. Тому кожне таке підприємство вимірює прибутковість через визначення абсолютної величини прибутку на різних етапах його формування під впливом певних факторів. Наприклад, американські фірми в консолідованому (зведеному) звіті про ходи відображають процес формування фінансових результатів через визначення таких показників прибутковості: валовий прибуток (маржинальний дохід), операційний прибуток (дохід), прибуток до оподаткування і виплати надзвичайних збитків, прибуток після сплати податку, чистий прибуток, нерозподілений прибуток (визначається як різниця між чистим прибутком і тією його частиною, що спрямована на виплату дивідендів акціонерам і на поповнення резервного капіталу).

На основі розглянутих абсолютних показників прибутковості (валовий і операційний прибуток, чистий прибуток тощо) американські підприємства розраховують ряд показників рентабельності. Особливість їх визначення полягає в тому, що прибуток, взятий на певному етапі його формування, відносять не до повної собівартості товарної продукції, як це прийнято в практиці наших підприємств, а до обсягу чистого продажу, під яким розуміють виручку від реалізації продукції за відрахуванням з неї сум за некондиційність продукту, некомплектність і дисконтних знижок.

Показник рентабельності продажу за валовим прибутком визначається за формулою:

$$PGP = \frac{GP}{NS},$$

де GP- валовий прибуток, NS - обсяг чистого продажу.

Аналогічним способом визначають показники рентабельності продажу за операційним прибутком, прибутком до оподаткування і чистим прибутком.

Ці показники взаємодоповнюють одне одного і відображають, зрештою, ступінь відшкодування цінами витрат на продукцію, а також цінову конкурентоспроможність підприємства. Якщо, наприклад, показник рентабельності за операційним прибутком складає, скажімо, 50 %, це означає, що ціна, за якою реалізується продукція, може бути знижена навіть на 50 %. При цьому підприємство не нестиме збитків, досягаючи нульової рентабельності.

У країнах з ринковою економікою широко використовується показник рівня загальної рентабельності як відношення прибутку до нарахування процентів до - усіх активів підприємства. Він характеризує здатність підприємств до нарощування вкладеного капіталу. Цей показник є одним з головних при оцінці рентабельності.

Для поглибленого її аналізу необхідно розрахувати число оборотів капіталу за формулою

$$Чо.к. = \frac{NS}{TA},$$

де ТА - усі активи підприємства.

$$Звідси \quad \frac{NPp}{TA} = \frac{NPp}{NS} * \frac{NS}{TA},$$

Де NPp - прибуток до виплати процентів.

Скоротивши в правій частині рівності NS, досягаємо її тотожності з лівою частиною. Як бачимо, рівень загальної рентабельності підприємства формується як добуток рентабельності продажу на число оборотів капіталу. Тепер стає очевидним, що досягти досить високого рівня загальної продажу можна за рахунок прискорення обороту всіх активів підприємства.

Нерідко підприємства вкладають багато коштів у виробничі фонди і тому знижують число оборотів капіталу. Такі вкладення супроводжуються підвищенням рівня механізації і автоматизації виробництва, забезпечення його безперервності, що приводить до одержання високих прибутків, які з надлишком компенсують зниження рівня загальної рентабельності, спричиненого дією першого фактора (зниження числа оборотів капіталу). Викладене дає змогу зробити висновок, що один і той самий рівень загальної рентабельності може бути досягнутий при різному співвідношенні розглянутих двох факторів. Тому кожне підприємство, виходячи з конкретних умов, акцентує увагу на тому з них, де є більше невикористаних можливостей. Для власників підприємств дуже важливим є показник рівня рентабельності власного капіталу

$$Рв.к. = \frac{NPн.п.}{ВК} * 100,$$

де NPH.n. - прибуток до нарахування податків; ВК - власний капітал.

За нормальних умов господарювання рівень рентабельності власного капіталу повинен бути вищим від показника рівня загальної рентабельності, незважаючи на те, що NPH.n.

Для кожного підприємства важливо знати його фінансовий стан у плановому періоді, згідно з передбачуваними витратами і кон'юнктурою ринку на ті види продукції, які воно виробляє і реалізує. Насамперед менеджерам підприємства треба знати, при якому обсязі реалізації того чи іншого виду продукції (обсяг продажу) досягається беззбитковість виробництва (нульова рентабельність). Такий обсяг реалізації (продажу) називають критичним, оскільки при його зменшенні підприємство починає зазнавати збитків. Водночас при збільшенні продажу над його критичним обсягом забезпечується прибутковість виробництва. Менеджерам підприємства також важливо знати, на скільки потрібно збільшити обсяг виробництва і реалізації продукції, щоб одержати бажану суму прибутку, і як вплине на його величину зміна витрат виробництва, що піддаються

коригуванню в короткостроковий період.

Визначення критичного обсягу реалізації, а також аналіз беззбитковості виробництва та прогнозування прибутку ґрунтується на використанні принципу класифікації витрат залежно від їх зв'язку з обсягом виробництва. За цією ж ознакою усі витрати поділяються на постійні і змінні. Різне співвідношення між цими групами витрат, а також їх абсолютна сума істотно впливають на критичний обсяг продажу і прибуток підприємства. Щоб безпосередньо визначити їх, можна скористатися двома способами: 1) графічним, тобто побудовою графіка критичної точки обсягу реалізації продукції (обсягу продажу); 2) формулою норми беззбитковості.

За умови, що змінюється величина постійних витрат у розрахунку на одиницю продукції або ж сума змінних витрат, треба будувати нові графіки стосовно змінених параметрів розвитку галузі й за їх допомогою аналізувати беззбитковість виробництва. Зазначимо, що аналогічний аналіз можна здійснити за загальним обсягом реалізації продукції будь-якої галузі. В цьому випадку оперують загальними постійними і змінними витратами на виробництво цієї продукції.

Більш поглиблений аналіз беззбитковості виробництва і прибутковості галузі можна здійснити за допомогою формули норми беззбитковості. Для зручності такого аналізу цю формулу зобразимо у вигляді

$$Нб = \frac{Пв}{(Ц - Зв) \times q} \times 100,$$

де Пв - поспиш витрати, грн.;

Ц - ціна реалізації одиниці продукції;

q - обсяг реалізації;

Зв - змінні витрати на одиницю продукції.

На норму беззбитковості й дохідність галузі в цілому впливають такі фактори: сума постійних витрат, змінні витрати на одиницю продукції, ціна реалізації. Важливо зазначити, що підприємство лише тоді починає одержувати прибуток, коли збільшує обсяг продажу понад його критичний рівень. Цей прибуток формується вже з першої одиниці приросту продукції в розмірі різниці між ціною і змінними втратами. Тому очевидно, що підприємство буде одержувати тим більший прибуток, чим більше продукції буде реалізовано понад критичний обсяг продажу, і навпаки.

Якщо підприємство ставить собі за мету досягти певного приросту прибутку від реалізації продукції відповідної галузі, закономірно виникає запитання: скільки необхідно додатково продати цієї продукції, щоб досягти необхідної суми прибутку?

Щоб відповісти на нього, складемо рівність

П= q х (Ц – Зв) – ПВ.

Приріст прибутку П визначається як різниця між прибутком при збільшеному обсязі продажу П, і прибутком при досягнутому (базовому) обсязі продажу П0, тобто

П = П1- Пф

Звідси приріст продажу продукції q = q, - q0, при якому досягається необхідний підприємству приріст прибутку, визначається за формулою

$$q = \frac{П}{Ц\text{-}Зв}.$$

Слід мати на увазі, що підприємством нерідко виробляються такі види продукції, за якими формуються спільні постійні витрати та індивідуально - змінні. Механізм визначення критичного обсягу виробництва в таких умовах модифікується, особливо, коли через певні причини фінансовий результат за цими видами виробництва негативний, - підприємство зазнає збитків. Тоді виникає запитання: якого обсягу виробництва (продажу) цих видів продукції потрібно досягти, щоб забезпечити його беззбитковість?

4.3. Факторний аналіз динаміки прибутковості

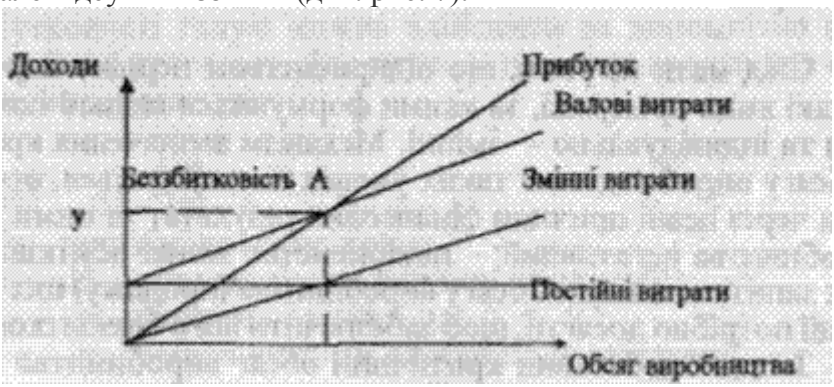
Аналіз критичних співвідношень або беззбитковості є методом дослідження, за допомогою якого оцінюються зусилля компанії, докладені для одержання певного прибутку. Сама собою беззбитковість не є метою фірми, котра, звичайно ж, орієнтована на прибутки. Проте дослідження беззбитковості надзвичайно корисне при визначенні політики компанії щодо досягнення бажаного результату та для оцінки її шансів при цьому.

Аналіз побудований на пошуку співвідношень між собівартістю продукції, виручкою від її реалізації та прибутком. Починається дослідження з трьох звичайних умов:

У компанії є витрати, котрі не залежать від того, наскільки успішно вона працює, наприклад орендна плата, заробітна плата. Це постійні витрати.

Зі збільшенням обсягів реалізації продукції зростають певні витрати, що прямо або опосередковано пов'язані з цим процесом. До них належать витрати на придбання та виготовлення необхідних додаткових товарів. Це змінні витрати.

За певного обсягу реалізації продукції виручка дорівнює валовим витратам (постійним та змінним). У такий момент функціонування компанії беззбиткове. Тобто немає прибутку, але відсутні й збитки (див. рис. 7).

Постійні витрати показані горизонтальною лінією. Вони підсумовуються зі змінними і відкладаються на похилій валових витрат, котра паралельна до похилої змінних витрат.

У певний момент лінія валових надходжень від реалізації перетнеться з прямою валових витрат. Наприклад, це станеться при реалізації певної кількості одиниць обсягу продукції. Тобто до того часу, поки компанія не реалізує таку кількість одиниць продукції, вона зазнаватиме збитків, оскільки її витрати не покриватимуться доходами від реалізації. Як тільки реалізація перевищить певну кількість одиниць, фірма почне одержувати прибуток.

Така схема допомагає аналітику знайти відповідь на важливі запитання: скільки зусиль і капіталу необхідно фірмі для того, щоб бути беззбитковою? Чи є необхідність збільшувати обсяг продажу для підвищення прибутковості фірми? Аналіз дає змогу побачити, наприклад, що компанія, котра одержує високі прибутки на одиницю продукції, не збільшила обсяг реалізації до безпечного рівня, тобто вище від лінії беззбитковості.

На варіюванні змінних і постійних витрат ґрунтується концепція граничного доходу, котру частіше називають концепцією сприяння маржі, тобто сприяння доходу. Сприяння

може бути визначено як величина, що залишилася після покриття змінних витрат, які сприяли оплаті постійних.

Поділ усієї сукупності операційних витрат підприємства на постійні і змінні дозволяє використовувати також механізм управління операційним прибутком, відомий як "операційний ліверидж". Дія цього механізму заснована на тому, що наявність у складі операційних витрат будь-якої суми постійних їхніх видів приводить до того, що при зміні обсягу реалізації продукції, сума операційного прибутку завжди змінюється ще більш високими темпами. Іншими словами, постійні операційні витрати самим фактом свого існування викликають непропорційно більш високу зміну суми операційного прибутку підприємства при будь-якій зміні обсягу реалізації продукції незалежно від розміру підприємства, галузевих особливостей його операційної діяльності й інших факторів.

Чим вище значення коефіцієнта операційного левериджу на підприємстві, тим більше воно здатне прискорювати темпи приросту операційного прибутку стосовно темпів приросту обсягу реалізації продукції. Іншими словами, при однакових темпах приросту обсягу реалізації продукції підприємство, що має більший коефіцієнт операційного левериджу, за інших рівних умов завжди буде в більше прирощувати суму свого операційного прибутку в порівнянні з підприємством з меншим значенням цього коефіцієнта.

Конкретне співвідношення приросту суми операційного прибутку і суми обсягу реалізації, що досягається при визначеному коефіцієнті операційного левериджу, характеризується показником "ефект операційного левериджу".

У зв'язку з викладеним дуже важливо визначити, які фактори вплинули на масу прибутку у звітний період порівняно з минулим і якою мірою цей вплив зумовив зміну його абсолютної величини. Економічний механізм утворення прибутку дає змогу вичленити три найважливіші фактори, що впливають на масу прибутку підприємства або його окремої галузі: 1) обсяг реалізації; 2) рівень повної собівартості реалізованої продукції; 3) середня ціна реалізації продукції.

Кількісний вплив кожного з названих факторів на зміну прибутку можна визначити, розклавши його загальний індекс на три взаємопов'язані часткові індекси:

$$\frac{q_1(p_1 - z_1)}{q_0(p_0 - z_0)} = \frac{q_1(p_0 - z_0)}{q_0(p_0 - z_0)} \times \frac{q_1(p_1 - z_0)}{q_1(p_0 - z_0)} \times \frac{q_1(p_1 -}{q_1(p_1 -}$$

Перший індекс правої частини формули фіксує відносну зміну прибутку залежно від зміни обсягу реалізованої продукції, другий - від зміни середньої ціни реалізації і третій - від зміни повної собівартості продукції. Абсолютний вплив кожного фактора на зміну прибутку у звітний рік визначається відніманням знаменників індексів від їх чисельників. Чим більший загальний індекс прибутку, тим більшу масу цього ефекту одержало підприємство, і навпаки. Треба пам'ятати, о співвідношення і спрямованість дії

розглянутих факторів можуть бути в кожному конкретному випадку різними. Тому потрібно з'ясувати причини, які зумовили зміни в обсязі реалізації, а також у рівнях ціни та собівартості одиниці продукції, і прийняти обґрунтоване рішення з підвищення прибутковості виробництва.

4.4. Загальна характеристика звіту про фінансові результати

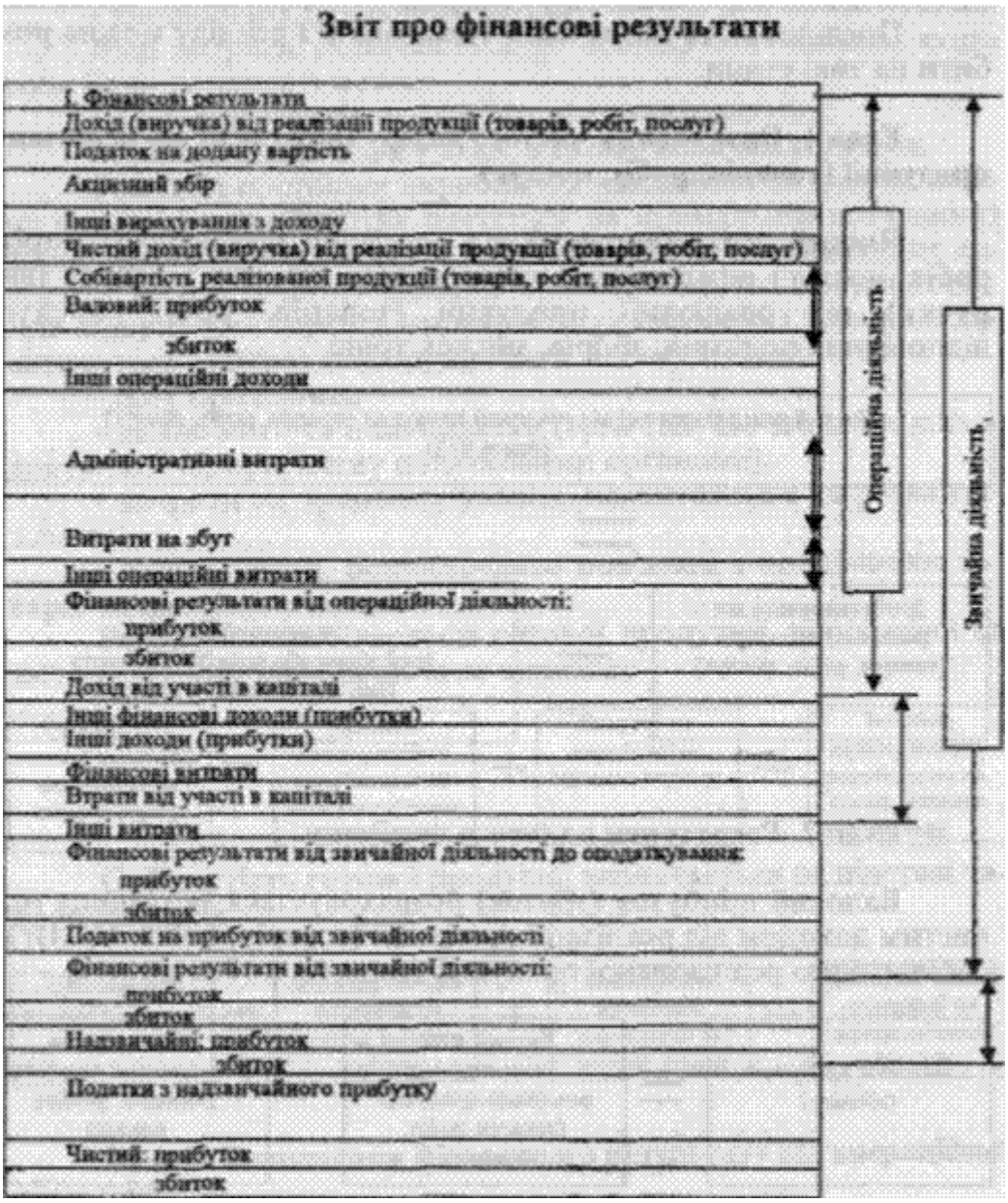
Форма і зміст звіту про фінансові результати визначені Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 3 (далі — П(С)БО 3) "Звіт про фінансові результати", який є аналогом звіту про прибутки та збитки за МСБО. За П(С)БО І, звіт про фінансові результати — це звіт про доходи, витрати і фінансові результати підприємства. Зазначені вимоги стосуються підприємств, організацій, установ і інших юридичних осіб (даті підприємств) усіх форм власності (крім банків і бюджетних установ). Особливості складання консолідованого звіту про фінансові результати визначаються окремим П(С)БО. Малі підприємства складатимуть такий звіт за спрощеною формою.
Щодо першого розділу звіту про фінансові результати, то дотримані усі вимоги МСБО до структури звіту про прибутки та збитки — виділені статті, які дають змогу визначити фінансовий результат від звичайної та надзвичайної діяльності, а також у складі звичайної діяльності — від операційної та іншої діяльності (фінансової та інвестиційної). Така класифікація доходів і витрат має дуже важливе значення для оцінки діяльності підприємства.
Якісний склад показників цього розділу також зазнав змін передусім завдяки визначенню та відображенню доходів і витрат відповідно до вимог МСБО. Основні відмінності пов'язані із визначенням, визнанням та класифікацією доходів і витрат, деталі якого розглянуті у підрозділах 4.2 та 4.3. Проте збережений підхід до первісного Відображення доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) методом брутто з наступним вирахуванням наданих знижок, повернення проданих товарів та податків (на додану вартість, акцизів). Лише стаття "Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)" за своїм змістом відповідає вимогам МСБО.
Витрати від операційної діяльності надані за функціональною класифікацією витрат, тобто поділяються за такими функціями, як виробництво, управління та збут. Тому до собівартості реалізації будуть включені лише:
під час реалізації продукції — виробнича собівартість реалізованої продукції;
під час реалізації послуг — виробнича собівартість наданих послуг;
під час реалізації товарів — витрати на їх придбання, доставку та доведення до придатного до реалізації стану.
Решта витрат відносяться до складу інших операційних, адміністративних витрат і витрат на збут. Згідно з МСБО, вони є витратами того звітного періоду, в якому виникли.

Нарешті склад собівартості реалізації буде визначатися відповідно до економічного змісту цієї категорії, а не примхами податкового законодавства.
Таким чином, нова структура першого розділу звіту про фінансові результати надає нам інформацію по доходи і витрати з точки зору власника підприємства і на відміну від попередньої:
розглядає прибуток в основному як джерело розподілу власникам (нарахування і сплати дивідендів тощо);
усі витрати, пов'язані з отриманням доходу звітного періоду, включаючи і податок на прибуток, вважає витратами звітного періоду.
Другий розділ цього звіту — елементи операційних витрат— надає змогу провести необхідний аналіз структури витрат на виробництво, управління, збут та інших операційних витрат за економічними елементами та використовується для складання звіту про рух грошових коштів (під час коригування суми нерозподіленого прибутку на негрошові статті, зокрема на суму амортизації).
Обраний П(С)БО 3 підхід до надання витрат за елементами на перший погляд повністю узгоджений з формою розділу ПІ "Затрати на виробництво (витрати обігу)" звіту про фінансові результати, де ці дані наводились. Проте він враховує вимоги МСБО щодо обов'язкового розкриття інформації про елементи витрат під час використання форми звіту про прибутки та збитки на підставі класифікації витрат за функціями і стосуватиметься витрат на операційну діяльність у цілому (включаючи собівартість реалізації, адміністративні витрати, витрати на збут та інші операційні витрати)
Третій розділ звіту про фінансові результати - розрахунок прибутковості акцій - стосується лише акціонерних товариств, прості або потенційні прості акції яких відкрито продаються та купуються на фондових біржах, у тому числі таких товариств, які. знаходяться у процесі випуску зазначених акцій. Це новий розділ, який відповідає вимогам МСБО 33 "Прибуток на акцію".
Загальні критерії визнання доходу та витрат
Загальні критерії визнання статей у фінансових звітах - ймовірність збільшення або зменшення майбутніх економічних вигод, пов'язаних з цією статтею, та можливість достовірного визначення оцінки статті - встановлені П(С)БО 1. П(С)БО 3 деталізує ці критерії стосовно доходу і витрат.
Дохід повинен відображатись у звіті про фінансові результати, коли внаслідок господарської операції збільшуються економічні вигоди у вигляді надходження активів або зменшуються зобов'язання, що призводить до зростання власного капіталу за винятком збільшення капіталу за рахунок внесків власників. Втрати визнаються у звіті про фінансові результати:
на момент зменшення активу або збільшення зобов'язання, які призводять до зменшення власного капіталу підприємства (за винятком зменшення капіталу за рахунок його вилучення або розподілу власникам) за умови, що оцінка витрат може бути достовірно визначена;

на основі систематичного та раціонального їх розподілу (наприклад у вигляді амортизації) протягом тих звітних періодів, коли надходять відповідні економічні вигоди, пов'язані з використанням відповідного активу;
негайно, якщо економічні вигоди не відповідають або перестають відповідати визнанню їх як активу балансу.
Доходи і витрати включаються до складу звіту про фінансові результати на підставі принципів нарахування та відповідності і відображаються в бухгалтерському обліку та фінансових звітах тих періодів, до яких вони відносяться. Крім того, витрати визнаються у звіті про фінансові результати на основі прямого зв'язку між ними та отриманими доходами.
Особливості визнання різних видів доходу від реалізації
З метою визнання доходу та визначення його суми розрізняють дохід від:
реалізації товарів, продукції, інших активів, придбаних з метою перепродажу (крім інвестицій у цінні папери);
реалізації послуг;
користування іншими фізичними і юридичними особами активів, які належать підприємству вигляді процентів, дивідендів, роялті.
Дохід від реалізації товарів і продукції визнається за таких умов:
підприємство передало покупцеві суттєвий ризик і вигоди, пов'язані з правом власності на товар;
підприємство не бере подальшої участі у керівництві, пов'язаному з володінням, та не здійснює ефективного контролю за реалізованими товарами;
сума доходу може бути достовірно оцінена;
ймовірне отримання підприємством економічних вигод, пов'язаних з операцією;
витрати, які були або будуть понесені в зв'язку з операцією, можуть бути достовірно визначені.
Дохід не може бути визнаний, якщо витрати не підлягають достовірній оцінці. Будь-який аванс, вже отриманий за продаж продукції чи товарів, визнається як зобов'язання.
Дохід, пов'язаний з наданням послуг, має визнаватися за ступенем завершеності операцій з надання послуг на дату балансу.
Результат від надання послуг може бути визнаний за наявності таких умов:
можливості достовірної оцінки доходу;
ймовірності отримання підприємством економічних вигод від надання послуг;
можливості достовірної оцінки ступеня завершеності надання послуг на дату балансу;
можливості достовірної оцінки витрат, здійснених для надання послуг та необхідних для їх завершення.
У разі сумніву щодо отримання суми, раніше визнаної як дохід, неоплачена сума, стосовно якої перестає існувати ймовірність оплати, визнається як витрати.
Дохід, який виникає в результаті використання активів підприємства іншими сторонами, визнається у вигляді відсотків, роялті та дивідендів, якщо:

ймовірне отримання підприємством економічних вигод;
дохід може бути достовірно оцінений.
При цьому:
відсотки визнаються у періоді, до якого вони належать, пропорційно часу, виходячи з бази їх нарахування;
роялті визнаються на основі нарахування згідно з економічним змістом відповідної угоди;
дивіденди визнаються, коли виникає право акціонерів на їх отримання.
Оцінка доходу
Як правило, дохід оцінюється за справедливою вартістю компенсації, яка була отримана або підлягає отриманню. За МСБО до доходу не включаються суми, які отримуються від імені третьої сторони, податок з продажу, мито, будь-які надані торговельні знижки. Такий показник ще називається чистим доходом і саме під цією назвою він включений до складу 1 розділу звіту про фінансові результати (рядок 035).
У загальному вигляді сума чистого доходу (Д), отриманого чи очікуваного до отримання, визначається за виразом:
Д = В - П - ДТР - Зн - Уц,
де В - валова сума грошових коштів, яка має надійти чи надійшла на рахунки в банку чи до каси) підприємства:
П - податки, що підлягають перерахуванню до державного бюджету;
ДТР - доходи, отримані на користь третіх осіб (крім держави);
Зн, Уц - знижки, уцінки, повернення товарів за умовами укладеного договору.
Класифікація доходів і витрат у звіті про фінансові результати
Доходи, витрати, прибутки і збитки у звіті про фінансові результати поділяються за видами діяльності, функціями (розділ I) та елементами операційних витрат (розділ II) .
Фінансові результати поділяють передусім за видами діяльності, внаслідок якої вони виникають, на прибутки (збитки) від звичайної та надзвичайної діяльності.
Під звичайною діяльністю розуміють будь-яку діяльність підприємства, а також операції, які її забезпечують або виникають внаслідок здійснення такої діяльності. Прикладом звичайної діяльності буде виробництво та реалізація продукції, розрахунки із постачальниками і замовниками, працівниками, банківськими установами, податковими органами тощо. Списання знецінених запасів, переоцінка короткотермінових інвестицій, курсові різниці, економічні санкції за господарськими договорами, за порушення податкового законодавства теж належать до звичайної діяльності як операції, які її супроводжують.
До надзвичайної діяльності відносять операції або події, які відрізняються від звичайної і не відбуваються часто або регулярно. Це-стихійне лихо, пожежа, "техногенні" аварії тощо. Втрати внаслідок таких подій, їх покриття за рахунок страхового відшкодування та інших джерел враховуються під час розрахунку фінансових результатів від надзвичайної діяльності.
Слід зауважити, що одні й ті ж події можуть бути надзвичайними для одного

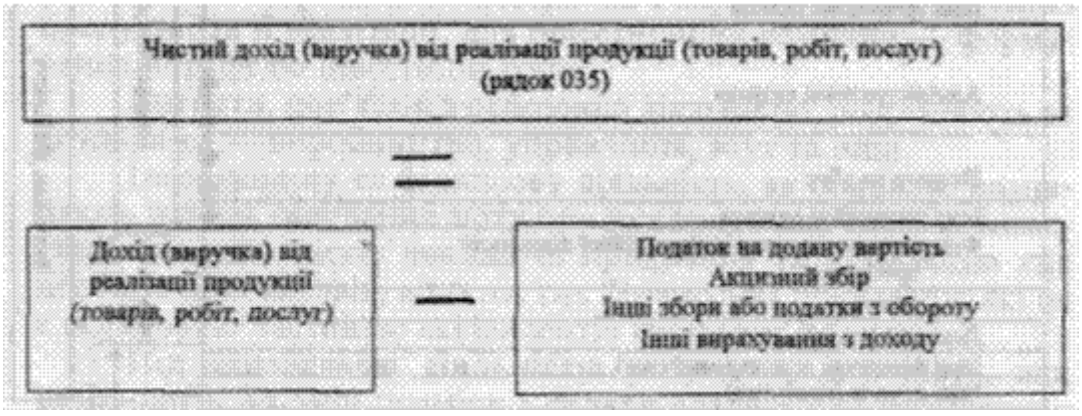
підприємства і звичайними для іншого. Наприклад, втрати від стихійного лиха будуть розглядатись як надзвичайні підприємством, яке їх зазнало, та звичайними витратами для страхової компанії, яка здійснює страхування від таких випадків.
Звичайна діяльність, у свою чергу, поділяється на операційну та іншу (фінансову та інвестиційну).
Операційна діяльність — основна діяльність підприємства, а також інші види діяльності, які не є інвестиційною чи фінансовою діяльністю.
Основна діяльність — це операції, пов'язані з виробництвом або реалізацією продукції (товарів, послуг), що є визначальною метою створення підприємства та забезпечують основну частку його доходу. Для торговельного підприємства такими будуть операції з придбання та реалізації товарів, для виробничого — придбання матеріалів і сировини, виготовлення продукції та її реалізації, для інвестиційної компанії — формування портфелю інвестицій тощо.
Витрати, пов'язані з основною діяльністю, розрізняють за функціями — виробництво, управління, збут та інші.
Інвестиційну та фінансову діяльність, як правило, визначають під час складання звіту про рух грошових коштів. Інвестиційною діяльністю вважають придбання та реалізацію тих необоротних активів, а також тих фінансових інвестицій, які не є складовою частиною еквівалентів грошових коштів.
Під фінансовою діяльністю розуміють діяльність, яка призводить до змін розміру і складу власного та позикового капіталу підприємства.
У звіті про фінансові результати статті, пов'язані з цими видами діяльності, такі:
дохід від участі в капіталі;
інші фінансові доходи (прибутки);
інші доходи (прибутки);
фінансові витрати;
втрати від участі в капіталі;
інші витрати.

Послідовність визначення показників I розділу можна розбити на такі етапи:

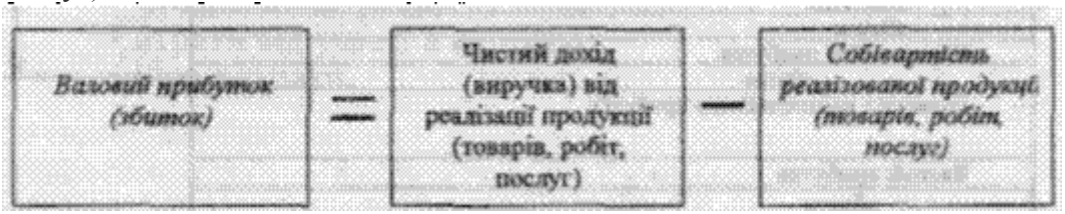
Етап 1. Визначення чистого доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)

Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) визначається шляхом вирахування з доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) відповідних податків, зборів, знижок тощо.

Етап 2. Розрахунок валового прибутку

Валовий прибуток (збиток) розраховується як різниця між чистим доходом від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) і собівартістю реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг).

У статті "Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)" показується виробнича собівартість реалізованої продукції (робіт, послуг) або собівартість реалізованих товарів.

Виробнича собівартість реалізованої продукції, робіт, послуг складається з:

прямих матеріальних витрат;

прямих витрат на оплату праці;

інших прямих витрат;

виробничих накладних витрат.

Інші витрати включаються до собівартості запасів, якщо вони були понесені з метою:

доставки запасів до їхнього місцезнаходження;

приведення запасів у стан, в якому вони знаходяться.

Розподіл постійних виробничих накладних витрат на кожну одиницю виробництва базується на нормальній потужності виробничого устаткування, а змінних виробничих накладних витрат — на фактичному використанні виробничих потужностей. Для підприємств торгівлі собівартість реалізованих товарів складатиметься з витрат на їх придбання, які включають:

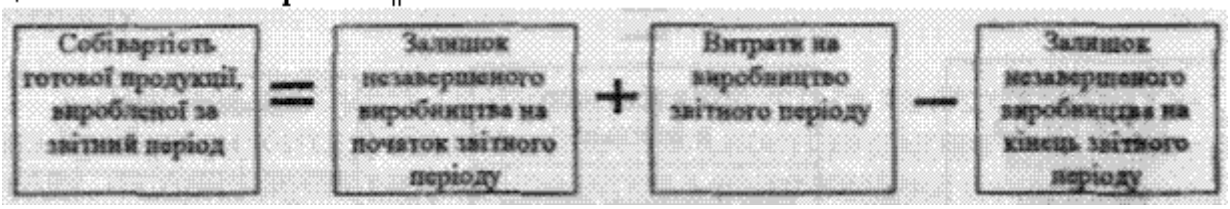
ціну придбання;

ввізне мито та інші податки (крім тих, що згодом відшкодовуються підприємству податковими органами);

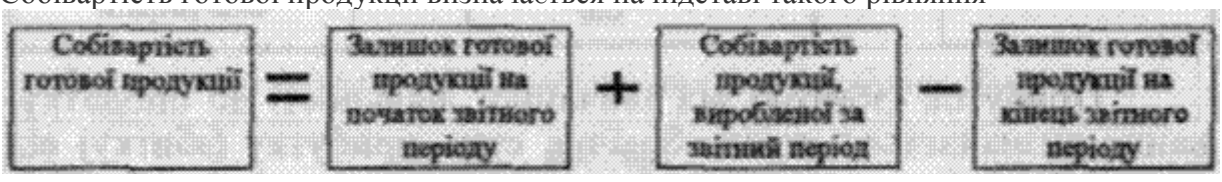
витрати на транспортування, навантаження та розвантаження;

інші витрати, безпосередньо пов'язані з придбанням товарів та послуг.

Розрахунок собівартості готової продукції, виробленої за звітний період, здійснюється за виразом:

Собівартість готової продукції визначається на підставі такого рівняння

Етап 3. Визначення фінансового результату від операційної діяльності

Фінансовий результат — прибуток (збиток) — від операційної діяльності визначається як алгебраїчна сума валового прибутку (збитку), іншого операційного доходу, адміністративних витрат, витрат на збут та інших операційних витрат.

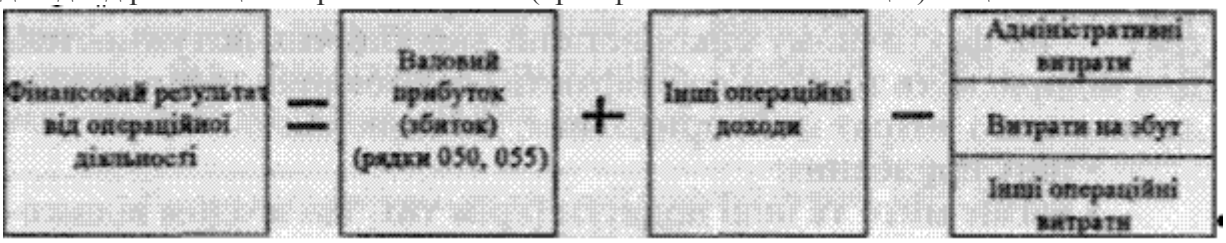
У статті "Інші операційні доходи" відображаються суми інших доходів від операційної діяльності підприємства, крім доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг):

дохід від операційної оренди активів;

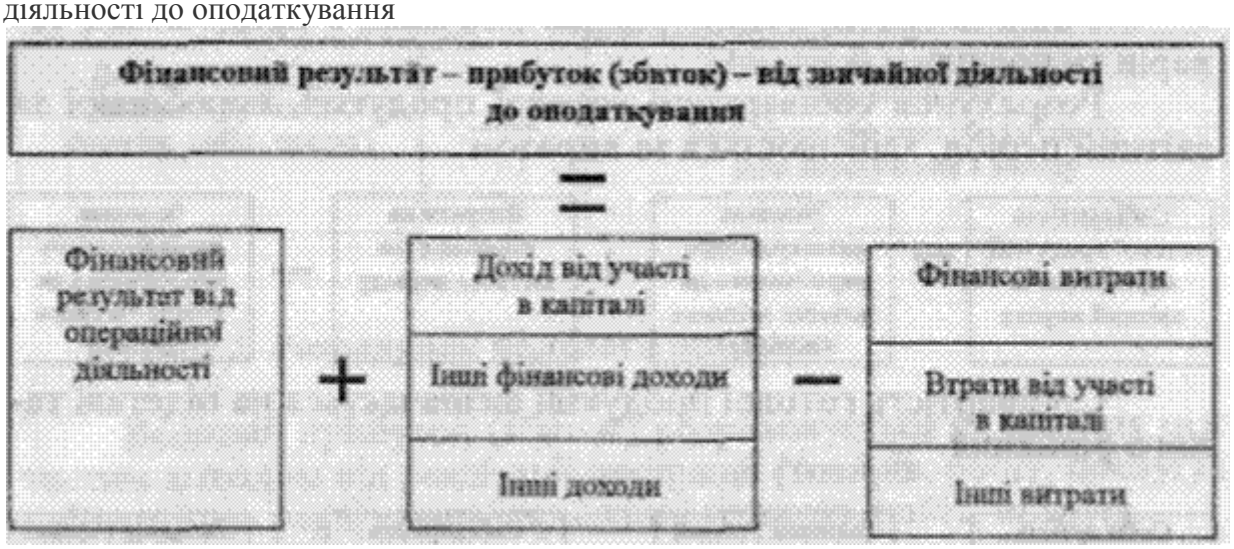
дохід від операційних курсових різниць;

відшкодування раніше списаних активів;

дохід від реалізації оборотних активів (крім фінансових інвестицій) тощо.

Етап 4. Розрахунок фінансового результату — прибутку (збитку) — від звичайної діяльності до оподаткування

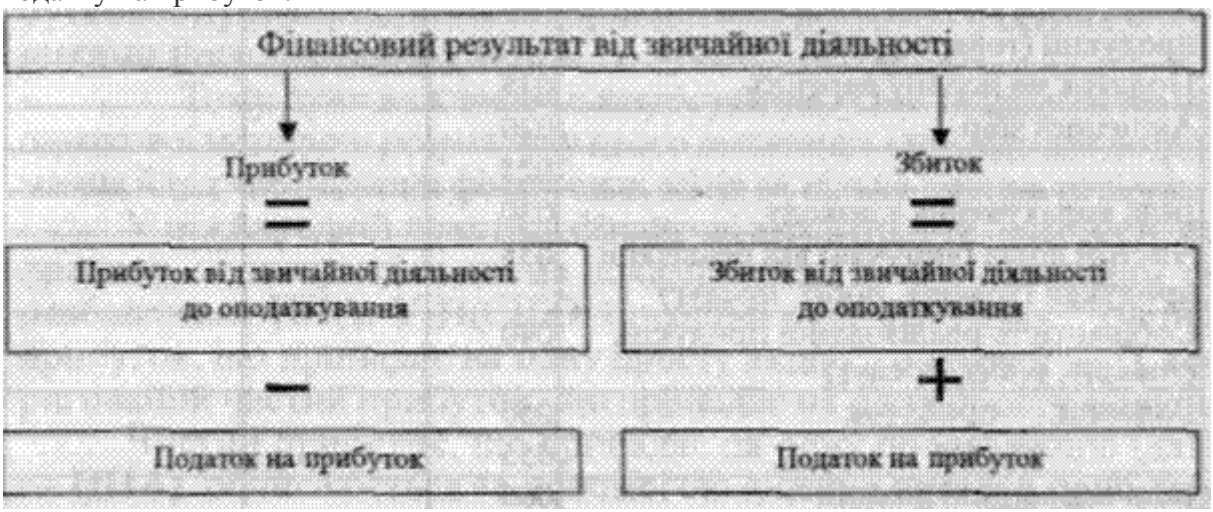
Прибуток (збиток) від звичайної діяльності до оподаткування визначається як алгебраїчна сума прибутку (збитку) від операційної діяльності, фінансових та інших доходів (прибутків), фінансових та інших витрат (збитків).

Етап 5. Розрахунок фінансового результату — прибутку (збитку) — від звичайної діяльності

Прибуток від звичайної діяльності визначається як різниця між прибутком від звичайної діяльності до оподаткування та сумою податків з прибутку. Збиток від звичайної діяльності дорівнює збитку від звичайної діяльності до оподаткування та сумі податків на прибуток.

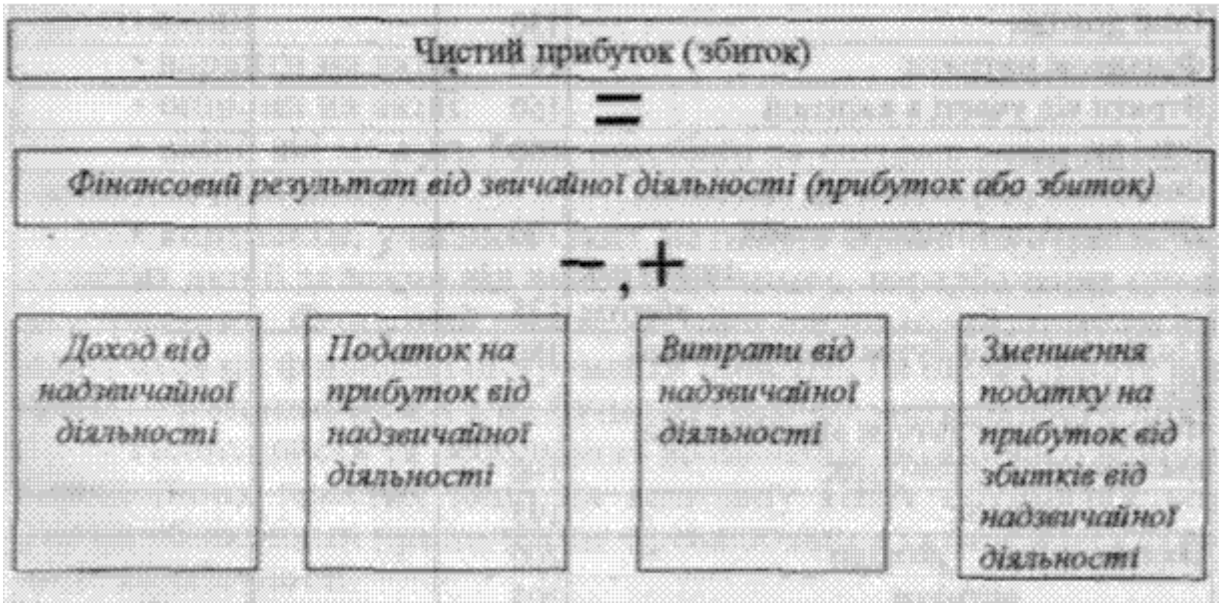
У статті "Податки на прибуток" показується сума податків на прибуток від звичайної діяльності, визначена на підставі суми прибутку до оподаткування та чинної ставки

податку на прибуток.

Етап 6. Визначення чистого прибутку (збитку) звітного періоду

Чистий прибуток (збиток) розраховується як алгебраїчна сума прибутку (збитку) від звичайної діяльності та надзвичайного доходу, надзвичайних витрат і податків з надзвичайного прибутку.

звіт про фінансові результати за 20_р. форма № 2 і. фінансові результати

Стаття	Код рядка	За звітний період	З
Дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	010		
Податок на додану вартість	015		
Акцизний збір	020		
	025		
Інші вирахування з доходу	030		
чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	035		
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	040		
Валовий: прибуток	050		
збиток	055		
Інші операційні доходи	1060		
Адміністративні витрати	070		
Витрати на збут	080		
Інші операційні витрати	090		
Фінансові результати від операційної діяльності: прибуток	100		
збиток	105		
Дохід від участі в капіталі	ПО		
Інші фінансові доходи	120		
Інші доходи	130		
Фінансові витрати	140		
Втрати від участі в капіталі	150		
Інші витрати	160		
Фінансові результати від звичайної діяльності до оподаткування: - прибуток	170		
збиток	П5		
Податок на прибуток від звичайної діяльності	180		
Фінансові результати від звичайної діяльності прибуток	190		
збиток	195		
Надзвичайні: доходи	200		
витрати	205		
Податки а надзвичайного прибутку	210		
Чистий: прибуток	220		
збиток	225		

Розрахунок прибутку на акцію (ПНА)

ПНА використовується для оцінки минулих результатів операційної діяльності підприємства з метою формування висновку щодо його потенціалу і прийняття рішень про інвестиції. Його економічний зміст полягає в розкритті ефективності (прибутковості) використання підприємством ресурсів, наданих власниками його звичайних акцій.

Тому дуже важливим є застосування усіма підприємствами однакової методики розрахунку цього показника і послідовне дотримання її під час подання фінансових звітів за кілька звітних періодів.

У міжнародній практиці фінансові аналітики та інвестори, як правило, користуються двома показниками ПНА — базисним та розбавленим ПНА. У П(С)БО 3 перший отримав назву "Чистий прибуток, що припадає на одну просту акцію", а другий — "Скоригований чистий прибуток, що припадає на одну просту акцію".

Чистий прибуток, що припадає на одну просту акцію (далі — ПНА), обчислюється за

допомогою ділення чистого прибутку або збитку періоду, які належать власникам простих акцій, на середньозважену кількість простих акцій, і таких, що знаходяться в обігу протягом цього період)

Потенційні прості акції — цс фінансовий інструмент або інший контракт, за яким у майбутньому його власнику надається право на прості акції. До них належать:

облігації, які можна конвертувати у звичайні акції;

привілейовані акції, які можуть бути конвертовані в прості акції;

варанти на акції;

опціони на акції;

акції, які можуть бути придбані за спеціальними прої рамами для працівників;

контракти, учасники яких матимуть право на отримання простих акцій залежно від виконання вимог, передбачених цими контрактами. Фондовий ринок України ще молодий, тому не всі перераховані фінансові інструменти присутні на ньому, проте він швидко розвивається, і слід бути готовим до завтрашнього дня.

Необхідність та особливість визначення можливого впливу потенційних простих акції на величину ПНА обумовлюється двома обліковими принципами.

Перший з них вимагає враховувати під час розрахунку потенційні прості акції, незважаючи на розкриті вище Відмінності у правах власників простих і потенційних простих акції. Таким чином підкреслюєте :я тимчасовий характер різниці між простими і потенційними простими акціями.

Другий принцип реалізується шляхом включення до розрахунку лише розбавляючих потенційних простих акції, тобто таких, які ведуть до зменшення суми базисного ПНА, обчисленого на підставі середньозваженої кількості простих акцій.

Для заповнення розділу Ш звіту про фінансові результати слід:

1. Визначити чисельник ПНА Для цього:

визначити чистий прибуток (збиток) звітного періоду;

розрахувати чистий прибуток (збиток), який належить власникам простих акцій, вирахувавши з чистого прибутку звітного періоду (додавши до збитку) дивіденди, нараховані власникам привілейованих акцій.

2. Визначити знаменник ПНА

З цією метою за даними обліку розрахувати середньозважену кількість простих акцій, які знаходились у обігу протягом звітного періоду, за формулою середньозваженої.

3. Обчислити ПНА як результат ділення чистого прибутку, який належить власникам простих акцій, на середньозважену кількість цих акцій в обігу

Як правило, прості акції включаються до розрахунку середньозваженої їх кількості з дати випуску. Приклади визначення цієї дати наведені у таблиці 1.

Таблиця 1. Дати включення простих акцій до обчислення середньозваженої кількості звичайних акцій в обігу

Особливості (мета) випуску звичайних акцій	Дата включення звичайних акцій до обчислення середньозваженої кількості звичайних акцій, які знаходились в обігу
Обмін на грошові кошти	Дата виникнення дебіторської заборгованості
Добровільна реінвестиція дивідендів у звичайні чи привілейовані акції	Дата виплати дивідендів
Конвертування боргового інструмента в звичайні акції	Дата припинення нарахування відсотків
Випуск замість відсотків або номіналу інших фінансових інструментів	Дата припинення нарахування відсотків
Для погашення зобов'язання підприємства	Дата погашення зобов'язання
Придбання активу (крім грошових коштів)	Дата визнання придбання
Обмін на надання послуг	Момент надання послуг
Частина компенсації при об'єднанні (придбанні) компаній	Дата придбання
Частково оплачуваний випуск	Дата виникнення дебіторської заборгованості
Випуск у разі виконання певних умов	Дата виконання зазначених умов

Під час розрахунку ПНА слід брати до уваги також зміну кількості простих акцій в обігу без відповідної зміни в ресурсах підприємства.

Такі зміни відбуваються під час:

сплати дивідендів простими акціями;

випуску прав на придбання простих акцій, призначених для існуючих акціонерів, за ціною, яка нижча справедливої вартості простих акцій;

дробіння акцій;

зворотного дробіння (консолідації) акцій.

При урахуванні таких подій припускається, що подія відбулася на початку звітного періоду.

4. Розрахувати чисельник скоригованого ПНА

Для цього необхідно визначити наявність на підприємстві фінансових інструментів, що є потенційними простими акціями, та оцінити їхній вплив на суму чистого прибутку, який належить власникам простих акцій.

До розрахунку скоригованого ПНА необхідно включити лише такі потенційні прості акції, які мають розбавляючий вплив на ПНА, тобто зменшують його значення. Оцінка впливу здійснюється для кожного виду потенційних простих акцій (кожного випуску, серії випусків певного виду акцій) на суму чистого прибутку.

З метою обчислення чисельника скоригованого ПНА чисельник, визначений для ПНА, враховуючи сплату податків, слід коригувати на суму:
дивідендів, визнаних у звітному періоді, на розбавляючі потенційні прості акції, оскільки ці дивіденди бралися до уваги при обчисленні чистого прибутку за період;
відсотків, визнаних у періоді, які пов'язані з розбавляючими потенційними простими акціями;
будь-яких змін у доході або витратах, які будуть наслідком конвертування розбавляючих потенційних простих акцій.
5. Розрахувати знаменник скоригованого ПНА
Для розрахунку знаменника скоригованого ПНА знаменник, визначений для ПНА, слід збільшити на середньозважену кількість простих акцій, які були б в обігу, якщо припустити конвертування всіх розбавляючих потенційних простих акцій. При цьому розбавляючі потенційні прості акції слід вважати конвертованими на початок звітного періоду або, якщо це відбулося пізніше, на дату випуску потенційних простих акцій.
6. Обчислити скоригований ПНА
Як результат ділення чистого прибутку, який стосується власників простих акцій, на середньозважену кількість цих акцій в обігу протягом звітного періоду, скоригований на вплив розбавляючих потенційних простих акцій.
Для досягнення зіставності показників ПНА, наведених у фінансових звітах за кілька звітних періодів (графа 4 розділу III звіту про фінансові результати), необхідний їх перерахунок у ретроспективній послідовності, якщо кількість простих або потенційних простих акцій в обігу змінюється внаслідок:
випуску акцій для безкоштовного пропорційного розподілу між акціонерами (бонусної емісії);
дроблення акцій;
консолідації акцій.
Якщо зазначені зміни в кількості акцій відбуваються після дати балансу, але до затвердження фінансової звітності керівництвом підприємства, розрахунок даних на акцію для них та дані попереднього періоду повинні базуватися на новій кількості акцій.
Показники ПНА за всі відображені * звіті періоди слід також перераховувати внаслідок впливу:
суттєвих поминок та коригувань, які є результатом змін в обліковій політиці, що розглядаються ЩС)БО-6;
об'єднання Підприємств, яке є об'єднанням часток.
Перерахунок скоригованого ПНА за будь-який попередній, відображений у звіті період, це вимагається у зв'язку зі змінами в застосованих припущеннях або конвертуванням потенційних простих акцій.
Суми ПНА не перераховуються також внаслідок ряду операцій, які відбуваються після дати балансу, тому що вони не впливають на суму капіталу, використану для отримання чистого прибутку або збитку періоду.

Примітки до звіту про фінансові результати

У примітках до звіту про фінансові результати передусім надають більш детальну інформацію про доходи.

Розкриття прибутку або збитку від звичайної діяльності необхідне у разі:

списання вартості запасів до чистої вартості реалізації, або основних засобів до відновленої вартості, а також сторнування такого часткового списання;

реструктуризації діяльності підприємства та сторнування будь-яких забезпечень на реструктуризацію;

реалізації об'єктів основних засобів;

реалізації довгострокових інвестицій;

припинення діяльності;

інших випадків сторнування забезпечень.

Розкриття надзвичайних статей необхідне, тому що у звіті про фінансові результати наведена їх загальна сума. Підприємство у примітках пояснює, внаслідок яких саме надзвичайних подій отриманий дохід або понесені витрати.

Розкриття податку на прибуток у примітках здійснюється за таким планом:

основні компоненти податкових витрат (доходу);

сукупний поточний та відкладений податок, пов'язаний зі статтями, що дебетуються або кредитуються на власний капітал;

податкові витрати (доходи), пов'язані з екстраординарними статтями;

взаємозв'язок між податковими витратами (доходом) та обліковим прибутком;

зміна ставок оподаткування;

тимчасові різниці:

невикористані податкові збитки та невикористані податкові пільги;

податкові витрати за припиненими операціями;

відстрочений податковий актив.

До основних компонентів податкових витрат (доходу) відносять:

поточні податкові витрати (доходи);

усі коригування, визнані протягом періоду щодо поточних податків попередніх періодів;

суму відкладених податкових витрат (доходу), що відноситься до виникнення та сторнування тимчасових різниць;

суму відкладених податкових витрат (доходу), що відноситься до зміни ставок оподаткування або введення нових податків;

суму вигоди, що виникає від раніше невизнаних податкових збитків, податкових пільг або тимчасових різниць попереднього періоду, яка використовується для зменшення поточних податкових витрат;

суму вигоди, що виникає від раніше невизнаних податкових збитків, податкових пільг або тимчасових різниць попереднього періоду, яка використовується для зменшення відкладених податкових витрат;

відкладені податкові витрати, що виникають від списання або сторнування попереднього

списання відкладеного податкового активу.
Щодо тимчасових різниць розкривають:
суму (та дату закінчення строку дії, якщо є) тимчасових різниць, що не підлягають оподаткуванню, невикористаних податкових збитків та невикористаних податкових пільг, за якими відкладений податковий актив у балансі не визнається;
сукупну суму тимчасових різниць, супутніх інвестиціям у дочірні підприємства, відділення та асоційовані компанії, а також
часток у спільних підприємствах, щодо яких відкладені податкові зобов'язання не були визнаними
Щодо кожного типу тимчасової різниці та кожного типу невикористаних податкових збитків та невикористаних податкових пільг розкривають:
суму відкладених податкових активів та зобов'язань, що визнані в поданому балансі за кожний період;
суму відкладених податкових доходів чи витрат, що визнані у звіті про прибутки та збитки, якщо вони не є очевидними зі змін сум, визнаних у балансі.
Щодо припинених операцій розкривають податкові витрати, пов'язані з:
прибутком або збитком від припинення операції;
прибутком або збитком при звичайному перебігу припиненої операції за період, разом з поданням відповідних сум за кожний попередній період.
Суму відкладеного податкового активу та характер свідчення, що підтверджує його визнання, розкривають, якщо:
використання відкладеного податкового активу залежить від майбутніх оподатковуваних прибутків, які перевищують прибутки, що виникають від сторнування існуючих тимчасових різниць, що під.іяі аюіь оподаткуванню;
підприємство зазнало збитків або в поточному, або в попередньому періоді за податковим законодавством, до якого відноситься відкладений податковий актив.

ТЕМА 5. ОПОДАТКУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ ТА ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

5.1. Оподаткування прибутку підприємств

Об'єктом оподаткування є оподатковуваний прибуток, який за економічним змістом є оподатковуваним доходом. Він визначається в такій послідовності:
визначають сукупний валовий дохід від усіх видів діяльності, отриманий платником протягом звітного періоду;
коригують валовий дохід, зменшуючи його на суму доходів, які за своїм змістом підлягають виключенню зі складу валових доходів з метою оподаткування;
зменшують скоригований валовий дохід на суму валових витрат і на суму амортизаційних відрахувань.
Методика визначення податку на прибуток підприємств проілюстрована структурно-логічною схемою (див. рис. 9).

Податок на прибуток визначають за ставкою ЗО "о. Зменшивши подаюк на прибуток на загальну суму зменшення податкового зобов'язання, визначають податок на прибуток, що підлягає сплаті до бюджету. Статтею 10 Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств" встановлюється єдина ставка податку на прибуток у розмірі 30 %, включаючи підприємства, засновані на власності окремої фізичної особи.
Однак окремі види діяльності оподатковуються і за іншими ставками. Наприклад, за ставкою 15% оподатковується прибуток від реалізації інноваційного продукту протягом перших трьох років з моменту його реєстрації та доходи від окремих видів діяльності нерезидентів.

За ставкою 6 % оподатковуються доходи нерезидентів від фрахту у зв'язку із здійсненням міжнародних перевезень та валові доходи страховиків за договорами страхування і перестрахування життя у разі розірвання договору, не пов'язаного зі смертю застрахованої особи. Інші доходи від страхової діяльності оподатковуються за ставкою 3 %.

Порядок нарахування та строки сплати податку на прибуток

Законом встановлено такі податкові періоди:

звітний (податковий) рік;

звітний (податковий) квартал.

Розширено самостійність платників податку при обчисленні суми податку. Платники податку складають і здають до ДПА податкову декларацію один раз на квартал до 25 числа, що настає за звітним кварталом. При складанні і подачі податкової декларації не передбачається подання квартального бухгалтерського звіту. Річний бухгалтерський звіт подається платником податку до 15 лютого. Протягом кварталу щомісячно до 20 числа платники податку (за винятком нерезидентів та виробників сільськогосподарської продукції) сплачують авансові внески до бюджету. Розрахунок здійснюють самостійно без складання податкової декларації.

Застосовуються чотири види декларацій:

декларація про прибуток підприємства (наказ ДПА №37 від 21.01.98 р.);

декларація про прибуток банківської установи (наказ ДПА №21 від 16.01.98 р.):

декларація про дохід страховика (наказ ДПА №22 від 16.01.98 р.):

декларація про прибуток підприємства, основною діяльністю якого є виробництво сільськогосподарської продукції

(наказ ДПА №82 від, 20.02.98 р.).

Неприбуткові організації подають звіт про використання коштів неприбуткових органічній і установ (наказ ДПА№27 від 16.01.98 р.).

Нерезиденти, що провадять діяльність на території України через постійне представництво, за звітний квартал подають "Декларацію про прибуток підприємства" або розрахунок оподаткованого прибутку та податку на прибуток (наказ ДПА №352/2156 від 26.08.97 р.).

Суми податку на прибуток зараховуються до бюджетів територіальних громад за місцезнаходженням платника податку.

Якщо платник податку з числа резидентів має за результатами звітного (податкового) кварталу від'ємне значення (збитки), то дозволяється відповідне зменшення об'єкта оподаткування наступного звітного (податкового) кварталу, а також кожного з наступних двадцяти звітних кварталів до повного погашення збитків. У разі непогашення збитків за рахунок валових доходів протягом п'яти років об'єкт оподаткування в подальшому не зменшується на непогашену суму збитків.

Валовий дохід — це загальна сума доходу платника податку від усіх видів діяльності, отриманого (нарахованого) протягом звітного періоду в грошовій, матеріальній або нематеріальній формі на території України, її континентальному шельфі, морській

економічній зоні і за їх межами.
Знання щодо формування сукупного та скоригованого валового доходу використовуються при заповненні або перевірці рядків 1-11 та додатків "Декларації про прибуток підприємства".
У "Декларації про прибуток підприємства" заповнюються такі рядки:
1. Доходи від продажу товарів (робіт, послуг).
2. Доходи від операцій з цінними паперами, валютними цінностями та борговими зобов'язаннями.
3. Доходи від операцій з основними фондами, нематеріальними активами та капітальний дохід, пов'язаний з видобутком корисних копалин.
4. Доходи у вигляді безповоротної фінансової допомоги та безоплатно наданих товарів.
5. Доходи від врегулювання сумнівної або безнадійної заборгованостей.
6. Доходи від здійснення операцій лізингу (оренди).
7. Доходи у вигляді пасивного прибутку, одержані за межами митної території України з урахуванням сплаченого податку.
8. Інші види доходів, що входять до складу об'єкта оподаткування.
9. Сукупний валовий дохід (сума рядків з 1 по 8).
10. Доходи, які за своїм змістом підлягають виключенню зі складу валових доходів з метою оподаткування.
11. Скоригований валовий дохід (рядок 9-10).
Для переважної більшості підприємств необхідно заповнювати ряд додатків до "Декларації про прибуток підприємства".
Декларації відображаються:
Продаж товарів (робіт, послуг).
Здійснення товарообмінних (бартерних) операцій.
Виконання довгострокових договорів (контрактів).
Перерахунок за довгостроковими договорами (контрактами) у разі заниження суми податкових зобов'язань у попередніх податкових періодах.
Продаж пов'язаним особам товарів (робіт, послуг).
Продаж товарів (робіт, послуг), вартість яких було раніше виключено з валового доходу у зв'язку з затриманням оплати їх вартості, у разі незадоволення судом позову платника, та сума нарахованої пені на цю вартість.
Доходи від операцій з торгівлі цінними паперами та деривативами у вигляді:
прибутку від-торгівлі цінними паперами;
прибутку від торгівлі деривативами.
Дохід від операцій з валютними цінностями у вигляді:
коштів від продажу іноземної валюти;
різниці за результатами перерахунку на останній робочий день звітного періоду:
іноземної валюти (позитивна різниця);
заборгованості в іноземній валюті: дебіторської (позитивна різниця) та кредиторської

(від'ємна різниця).
Дохід від торгівлі борговими зобов'язаннями та вимогами у вигляді:
доходів від продажу (розміщення) платником податку (емітентом) облігацій, ощадних сертифікатів та інших цінних паперів;
коштів, одержаних платником податку (покупцем) у зв'язку з погашенням таких цінних паперів емітентом;
процентів, одержаних платником податку (покупцем) за операції з такими цінними паперами;
доходів заставника від відчуження його майна як об'єкта застави з урахуванням нарахованих заставоутримувачем процентів;
доходів заставоутримувача від продажу майна, що відчужено як об'єкт застави;
грошових сум від продажу на аукціоні переданого в заставу майна, що перевищують розмір забезпечення цією заставою вимог заставоутримувача.
Прибуток від продажу основних фондів групи 1 або нематеріальних активів, що підлягають амортизації.
Сума перевищення вартості основних фондів груп 2 і 3 у зв'язку з їх продажем (товарообміном) над балансовою вартістю відповідної групи.
Різниця у вартості:
основних фондів і нематеріальних активів за результатами їх індексації (капітальний дохід);
витрат, пов'язаних з видобутком корисних копалин за результатами їх індексації (капітальний дохід).
Компенсація за основні фонди групи 1 у зв'язку з їх вимушеною заміною, одержана від страхових організацій або винних у заподіяній шкоді юридичних та фізичних осіб.
Доходи від продажу невиробничих фондів.
Безповоротна фінансова допомога:
сума коштів, переданих платнику без відповідної компенсації чи повернення:
сума безнадійної заборгованості, відшкодованої кредитору позичальником після списання такої безнадійної заборгованості;
кредит або депозит, наданий платнику податку без встановлення строків повернення його основної суми. Безоплатно надані товари (роботи, послуги):
товари, що надаються .платнику без грошової або іншої компенсації вартості;
роботи та послуги, які надаються платнику податку без вимоги про компенсацію їх вартості:
вартість матеріальних цінностей, переданих згідно з договорами схову та використання платником податку у власному виробничому чи господарчому обороті.
Доходи від врегулювання сумнівної, безнадійної заборгованості:
У разі неповернення заборгованості за:
кредитними угодами, за якими минув термін позовної давності;
угодами, що передбачають виставлення векселя на користь кредитора як забезпечення

боргових зобов'язань дебітора на суму опротестованого в неплатежі векселя;
договорами, визнаними у судовому порядку недійсними з вини платника податку (дебітора);
договорами, за якими скасовано рішення про визнання їх недійсними з вини дебітора і за умови його неоскарження, що була раніше віднесена до валових витрат кредитором або відшкодована за рахунок страхового резерву;
договорами, визнаними у судовому порядку недійсними з вини обох сторін (дебітора і кредитора);
договорами, не виконаними у встановленому порядку через обставини непереборної сили або через стихійне лихо (форс-мажор), що не вплинули на спроможність платника податку (дебітора);
договорами, не виконаними підприємствами у встановленому порядку і на майно яких не може бути звернено стягнення, за умови, якщо кредитор не звернувся до суду або йому відмовлено в позові.
При поверненні заборгованості:
у вигляді вартості товарів (робіт, послуг), які були раніше виключені з валового доходу у зв'язку із затриманням оплати їх вартості у разі задоволення судом (арбітражним судом) позову платника при надходженні коштів від покупця (замовника) на банківський рахунок платника податку в оплату товарів (робіт, послуг);
фізичними особами, раніше визнаними у судовому порядку безвісти відсутніми, або померлими, чи стосовно яких органами слідства оголошено розшук у випадках, коли ця заборгованість була віднесена до валових витрат або відшкодована за рахунок страхового резерву;
в погашення заборгованості фізичної особи, попередньо включеної до складу валових витрат або відшкодованої за рахунок страхового резерву, юридичними або фізичними особами, визнаними винними у заподіянні шкоди;
в погашення заборгованості внаслідок ліквідаційної процедури та. реалізації майна позичальником, попередньо відшкодованої кредитором за рахунок страхового резерву або виключеної з валового доходу.
Інші види доходів, що входять до складу об'єкта оподаткування:
Попередньо сплачених позивачем сум державного мита, що повертаються на його користь за рішенням суду.
Сум одержаних штрафів, неустойок, пені.
Суми перевищення одержаних власником корпоративних прав коштів або майна над балансовою вартістю таких корпоративних прав у разі повної ліквідації підприємства.
Суми перевищення одержаних учасниками спільної діяльності без створення юридичної особи коштів або майна у разі припинення такої діяльності над сумою коштів або вартістю майна, які були передані для ведення спільної діяльності.
Сум страхового відшкодування за завдані застраховані збитки.
Доходи, не враховані в обчисленні валового доходу періодів, що передують звітному, та

виявлені у звітному періоді.
Надлишкової суми страхового резерву небанківської фінансової установи.
Процентів (комісійних) при здійсненні кредитно-депозитних операцій.
Процентів (комісійних), які були раніше, виключені з валового доходу платника податку - (кредитора) у зв'язку з затримкою сплати процентів при здійсненні кредитно-депозитних операцій уразі незадоволення судом позову платника податку.
Перевищення отриманих сум над нарахованими за кредитно-депозитними операціями у разі дострокового погашення зобов'язань.
Доходи інноваційних центрів, внесених до державного реєстру, одержані від продажу інноваційного продукту.
Доходи, одержані підприємствами, які здійснюють виплату виграшів з автоматичних розігрувальних пристроїв.
Інші доходи.
Доходи, які за своїм змістом підлягають виключенню зі складу валових доходів: 1.
Вартість відвантажених товарів, виконаних робіт, не сплачених покупцем, у разі звернення платником із заявою до суду (арбітражного суду) про стягнення заборгованості або про визнання платника банкрутом, а також у випадку вчинення виконавчого напису нотаріусом.
Суми несплачених процентів (комісійних) у разі звернення платником податку (кредитором) із заявою до суду (арбітражного суду) або про визнання платника банкрутом, а також у випадку вчинення виконавчого напису нотаріусом.
Сума доходу у вигляді процентів, одержаних платником податку від володіння державними цінними паперами та облігаціями місцевих позик, що придбані ним до 1 липня 1997 р.
Доходи, отримані підприємствами, що засновані всеукраїнськими громадськими організаціями інвалідів, від продажу товарів (робіт, послуг) (за винятком доходів від грального бізнесу).
Доходи, отримані підприємствами від продажу на території України спеціальних продуктів дитячого харчування власного виробництва.
Сума від перерахунку доходу за завершеними довгостроковими договорами (контрактами) у разі завищення суми податкових зобов'язань у попередніх періодах.
Доходи (крім пасивного прибутку), одержані за межами митної території України за наявності міжнародного договору про усунення подвійного оподаткування.
Інші надходження.
Крім вищеназваних додатків, підприємства заповнюють додатки М та Н про розміри амортизаційних відрахувань та амортизаційні відрахування, які за своїм змістом підлягають зменшенню з метою оподаткування.
Можна виділити такі витрати виробництва та обігу, які найчастіше виникають на підприємствах України і включаються до складу валових витрат:
Вартість попередньо оплачених сировини, матеріалів, на півфабрикатів, комплектуючих

виробів, палива, запасних час тин, тварин на вирощуванні і відгодівлі, насіння, кормів, малоцінних і швидкозношуваних предметів, товарів, інших матеріальних цінностей, енергії, послуг і роботи виробничого характеру.
Сума страхування ризику для здійснення статутної діяльності.
Сума акцептованих (не оплачених попередньо) рахунків постачальників за сировину, матеріали, напівфабрикати, комплектуючі вироби, паливо, запасні частини, тварин на вирощуванні і відгодівлі, насіння, корми, малоцінні і швидкозношувані предмети, товари та інші матеріальні цінності для здійснення статутної діяльності.
Вартість товарно-матеріальних цінностей, придбаних підзвітними особами.
Витрати на поточний і капітальний ремонт у межах суми, що не перевищує 5% сукупної балансової (залишкової) вартості основних фондів на початок року.
Витрати на реконструкцію, модернізацію і технічне переоснащення та інші види покращання основних фондів у межах суми, що не перевищує 5% сукупної балансової (залишкової) вартості основних фондів на початок року.
Вартість придбаної науково-технічної літератури і передплата спеціалізованих періодичних видань за основною діяльністю підприємств.
Оплата участі в наукових семінарах за основною діяльністю підприємства як платника податку.
Витрати на придбання продуктивної худоби і вирощування багаторічних плодоносних насаджень
Вартість будівель, споруд, їх конструктивних елементів і передавальних пристроїв, що не перевищує 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Ці витрати включаються до валових витрат всіма підприємствами, за винятком спільних підприємств з іноземними інвестиціями, господарських громад і малих підприємств, які використовують вказівки про склад і порядок замовлення облікових реєстрів малими підприємствами, затвердженими наказом міністерства фінансів України від 31.05.96 р. №112.
Сума витрат на придбання іноземної валюти, включаючи витрати, пов'язані з оплатою вартості послуг інших осіб, що здійснюють конверсійні (обмінні) операції.
Від'ємна різниця між витратами на придбання іноземної валюти і вартістю придбаної валюти.
Сума акцептованих (не оплачених попередньо) рахунків за енергію, страхування, послуги і робота виробничого характеру.
Сума обов'язкових відрахувань, що нараховані до сплати в державні цільові та позабюджетні фонди.
Сума нарахованої працівникам основної, додаткової та інших видів заробітної плати, виходячи з тарифних ставок, премій, заохочень, відшкодування вартості товарів (робіт, послуг), авторські винагороди, суми за виконання договорів громадсько-правового характеру та інші витрати в грошовій чи натуральній формі за домовленістю сторін.
Сума відрахувань на обов'язкове пенсійне і соціальне страхування.
Сума непогашеної дебіторської заборгованості, що списується з балансу, відносно якої

відповідно до законодавства минув строк позовної давності.
Сума витрат, не віднесених або не врахованих у складі валових витрат минулих звітних періодів, підтверджених або виявлених у звітному періоді.
Вартість сировини, матеріалів, товарів, інших матеріальних цінностей і нематеріальних активів (робіт, послуг) виробничого характеру за бартерним контрактом до відвантаження продукції, товарів чи інших матеріальних цінностей, виконання робіт і послуг виробничого характеру. Включення суми цих затрат проводиться в тому місяці, коли відбулася заключна операція бартерного контракту.
Сума коштів (чи вартість майна), добровільно перерахованих (переданих) до Державного бюджету України, бюджетів територіальних громад, неприбуткових організацій, але не більше 4% оподаткованого прибутку попереднього звітного періоду.
Сума нарахованих до сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), встановлених законом України "Про систему оподаткування", за мінусом податків на прибуток, нерухомість, додану вартість, дивідендів, доходів фізичних осіб від виграшів, торговельного патенту і акцизного збору. Платники податку на прибуток, які не зареєстровані як платники ПДВ, включають до складу валових витрат ПДВ, що входить до складу ціни придбання товарів (робіт, послуг).
Сума резервів, які створюють підприємства відповідно до Положення про організацію бухгалтерського обліку і звітності в Україні, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 03.04.93 р. №250, з наступними змінами і доповненнями.
До складу валових витрат відносяться витрати за датою першої події: за отриманням або за оплатою. Попередня оплата сьогодні не є найпоширенішим явищем. Якщо включати в склад валових витрат за фактом отримання товарів, то можна виділити такі витрати (див. табл. 2):

Таблиця 2 Облік валових витрат підприємства

№	Елемент валових витрат
1	Витрати на оплату праці
2	Витрати на пенсійне та соціальне страхування
3	Нараховані податки, збори, обов'язкові платежі
4	Витрати на придбання матеріалів, запасних частин, комплектуючих для основного виробництва
5	Витрати на придбання товарів для реалізації
6	Витрати на отримані послуга
7	Витрати на придбання МИЛ 1
8	Витрати на передплату періодичних видань
9	Втрати на модернізацію і поліпшення основних фондів
10	Благодійні внески коштами
11	Поступі банків, сплачені відсотки за кредитами
12	Мито та митні збори з зовнішньоекономічних операцій
13	Від'ємні курсові різниці
14	Витрати на професійну підготовку

Це лише частковий перелік типових валових витрат. Працівники фінансової служби

підприємства для постійної роботи з податковою адміністрацією можуть скласти собі весь перелік бухгалтерських проведень за всіма валовими витратами, які є на підприємстві, для зручності і полегшення роботи.

До витрат, які не включаються до складу валових, можна віднести:

Вартість витрат на організацію та проведення прийомів, презентацій, свят, розваг, відпочинку, придбання та розповсюдження подарунків (за винятком благодійних внесків та пожертвувань).

Вартість білетів для участі в азартних іграх.

Кошти, витрачені на задоволення особистих потреб працівників, за винятком оплати праці і витрат із обов'язкових соціальних фондів.

Сума податку на прибуток підприємства, податку на нерухомість, дивіденди, а також сума податку на додану вартість, що включається до ціни товарів, податки на доходи фізичних осіб.

Вартість торгових патентів.

Сума сплачених штрафів, пені і недоплати.

Емісійний дохід.

Сума виплачених дивідендів.

Сума коштів, нарахованих на утримання органів управління.

Сума будь-яких витрат, що не підтверджені відповідними документами.

Виграти на придбання, будівництво, реконструкцію, модернізацію, ремонт та інше поліпшення основних фондів та витрати, пов'язані з видобуванням корисних копалин, а також з придбанням нематеріальних активів, що підлягають амортизації.

Не відносяться до складу валових витрат проведення, що відображають такі операції* (див. табл. 3):

Таблиця 3 Облік витрат, не включених до валових

	Елемент валових витрат	Сума оборотів	
		Дт	Кт
1	Списання матеріалів		
2	Нарахування зносу МЖ І		
3	Списання МЖ! при вибутті		
4	Нарахування природного збитку		
5	Нарахування амортизації основних фондів		
6	Придбання іноземної валюти		
7	Перерахування платежів на рахунок митниці (мито, збори, ПДВ)		
8	Перерахування штрафів, пені, неустойки		

Витрати, які відносяться до складу валових витрат частково(див. табл. 4):

Таблиця 4 Витрати, які відносяться до складу валових витрат частково

витрати	обмеження
Вартість спецодягу, взуття, продуктів харчування, необхідних для виконання професійних обов'язків	Згідно з переліком Кабінету Міністрів України
Вартість витрат з науково-технічного забезпечення господарської діяльності	За основною діяльністю підприємства, крім тих. що амортизуються
Вартість витрат гарантійного обслуговування	10° о під сукупної вартості реалізованих товарів, за якими не закінчився строк гараї11ованого обслуговування
Вартість витрат на рекламу	2% від прибутку, що підлягає оподаткуванню
Вартість витрат на утримання і а експлуатацію фондів природоохоронного призначення	Крім витрат ідо підлягають амортизації
Вартість страхування	Крім страхування ризиків, що пов'язані з діяльністю фізичних осіб
Вартість витрат на придбання ліцензій та дозволів	Крім витрат на придбання торгових патентів
Вартість витрат на відрядження	Крім витрат, не підтверджених документально
Вартість витрат на утримання та експлуатацію об'єктів соціальної інфраструктури (дитячих ясел і садків, закладів підвищення кваліфікації, охорони здоров'я, спортзалів, гуртожитків, житлового фонду тощо)	Крім капітальних затрат, що підлягають амортизації
Величина витрат, пов'язаних з оплатою за борговими зобов'язаннями	У сумі, що не перевищує суми доходів такого платника податку протягом звітного періоду, отриманих у вигляді процентів, збільшеної на суму, що дорівнює 50% оподаткованого прибутку звітного періоду
Сума ви і раї на оплату праці (основна, додаткова, види заохочень і виплат)	Крім податків на доходи фізичних осіб
Суми відрахувань на обов'язкове державне пенсійне страхування, інші соціальні витрати	Крім добровільних внесків до Пенсійного фонду
Різниця вартості матеріальних запасів на початок і кінець звітного кварталу	Крім виробників сільськогосподарської продукції

5.2. Плата за ресурси

Згідно з чинним податковим законодавством України передбачено такі платежі за ресурси дія господарюючих суб'єктів: плата (податок) за землю; податок з власників транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів: податок на нерухоме майно (нерухомість); збір за спеціальне використання природних ресурсів (лісовий дохід, плата за воду, плата за корисні копалини): збір за забруднення навколишнього природного середовища.

Вплив цих платежів на результати фінансово-господарської діяльності підприємств досягається через розподіл і формування собівартості. Зменшення суми вказаних платежів збільшує чистий прибуток або знижує по і очні витрати господарської діяльності, що збільшує прибуток віл реалізації продукції.

Плата за землю

Плата за землю введена з метою формування ресурсів фінансування заходів з раціонального використання і охорони землі, підвищення родючості ґрунтів; відшкодування затрат власників землі і землекористувачів, які пов'язані з веденням господарства на землях гіршої якості; розвитку інфраструктури населених пунктів. Плата за землю надходить па рахунки місцевих бюджетів.

Плата за землю справляється у вигляді земельного податку чи орендної плати і встановлюється залежно від грошової оцінки землі. Власники землі сплачують земельний податок. За земельні ділянки, надані в оренду, стягується орендна плаї а.

Об'єктом плати за землю є земельна ділянка, яка знаходиться у власності чи використанні (в тому числі і на умовах оренди), Платниками є власники землі і землекористувачі (в тому числі орендатори).

При стягненні плати за землю проведено таке розмежування: землі сільськогосподарського призначення (придатні дія сільськогосподарського виробництва чи призначені для них цілей): землі населених пунктів (у межах населених пунктів, установлених законодавством).

Ставка податку на землі населених пунктів, за якщо визначається грошова оцінка, встановлена в розмірі 1% від грошової оцінки. Якщо грошова оцінка земельних ділянок не визначена, то використовуються середні ставки земельного податку (в копійках за 1 м:). Ці ставки диференційовано залежно від чисельності населення в населеному пункті і зростають з ростом чисельності населення.

Місцеві ради можуть диференціювати і затверджувати ставки за середніми ставками залежно від місцезнаходження земельної ділянки на території населеного пункту і його функціонального використання. Юридичні особи самостійно нараховують суму земельного податку щорічно станом на 1 січня і надають відповідні дані податковій адміністрації. Податок нараховується з дня виникнення права власності чи права користування.

Якщо земельна ділянка, на якій розміщена будівля, знаходиться в загальній власності

кількох юридичних осіб, земельний податок нараховується кожному з них, пропорційно до їх долі у власності на будівлю.
Платники земельного податку (крім виробників сільськогосподарської і рибної продукції, а також громадян) вносять податок щомісячно до 15 числа наступного місяця за звітним. Виробники сільськогосподарської і рибної продукції, а також громадяни вносять податок до 15 листопада поточного року.
Розмір, умови і строки внесення орендної плати за землю встановлюються за згодою учасників договору - орендодавця (власника) і орендаря.
Суб'єкти господарської діяльності сплачують податок на землю за рахунок свого прибутку. Одночасно включення у склад валових затрат пола псу на землю зменшує суму оподаткованого прибутку, а отже, і податку на прибуток.
За несвоєчасну сплату земельного податку стягується штраф (пеня) в розмірі 0,3 % від суми заборгованості за кожний день прострочення Розмір пені за несвоєчасне внесення орендної плати передбачається договорі оренди, але вона не повинна перевищувати розмір те за несвоєчасну сплату податку на землю.
Податок з власників транспортних засобів
Кошти, які надійшли від стягнення податку, спрямовуються на фінансування будівництва, реконструкції, ремонт і утримання автомобільних доріг загального користування і проведення природоохоронних заходів на водоймах. Податок зараховується в бюджети місцевого самоврядування.
Платниками податку є підприємства, організації, заклади (юридичні особи) власники транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів.
Відповідно до законодавства об'єктами оподаткування є: автомобілі (легкові, вантажні, спеціального призначення);
колісні трактори; мотоцикли; яхти, судна парусні, шлюпки моторні і катери. Не є об'єктами оподаткування: трактори на гусеничному ходу; машини і механізми для сільськогосподарських робіт; автомобілі швидкої допомоги і пожежні; транспортні засоби (підйомні і самохідні), які використовуються на заводах, складах, у портах для перевезення вантажів на короткі відстані; яхти, судна парусні, спортивні шлюпки.
Податок нараховується за даними про кількість транспортних засобів станом на 1 січня поточного року. Якщо транспортні засоби придбано у другому півріччі, то податок сплачується в половинному розмірі.
Плата вноситься перед реєстрацією, перереєстрацією чи технічним оглядом транспортних засобів на період до наступного технічного огляду у ва;ноті України. Розраховується за валютним курсом Національного банку на перший день кварталу, в якому сплачується податок, і залишається незмінною до кінця кварталу.
При стягненні податку на транспортні засоби суб'єктів господарської діяльності існують пільги. Від сплати податку звільнені підприємства автомобільного транспорту загального користування стосовно транспортних засобів, зайнятих перевезенням пасажирів, у яких законодавчо встановлено тарифи на оплату проїзду. Сільськогосподарські підприємства-

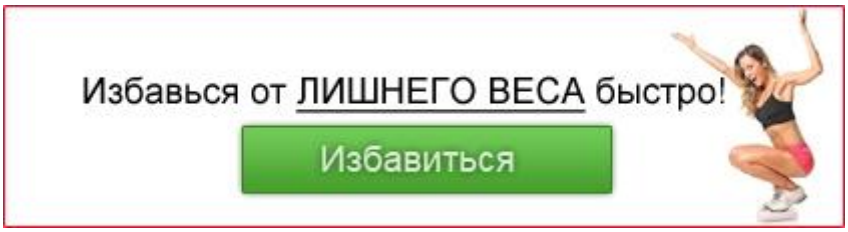
товаровиробники сплачують податок на трактори колісні, автобуси і спеціальні автомобілі для перевезення людей (кількість місць менше 10) в розмірі 50%.

Для підприємств встановлено достатньо високу відповідальність за сплату податку. У випадку заниження податку стягується вся сума заниженого податку і штраф у двократному розмірі від тої ж суми. При відсутності обліку об'єктів оподаткування чи веденні обліку з порушенням встановленого порядку (ненадання, порушення надання розрахунків та інших документів, необхідних для нарахування і сплати податку) стягується штраф у розмірі 50° о від суми податку, який підлягає сплаті.

Сума податку на транспортні засоби включається в склад валових затрат платників, а отже, зменшує оподаткований прибуток і суму податку на прибуток. Джерелом сплати податку на транспортні засоби є балансовий прибуток, що впливає на розмір чистого прибутку підприємства.

Аналіз механізму податку на транспортні засоби дозволяє зробити висновок, що поряд з фіскальною функцією вказаний податок виконує регулюючу функцію. Він спрямований на підвищення інтенсивності використання транспортних засобів.

5.3. Непряме оподаткування підприємств

Серед непрямих податків чільне місце в Україні займає податок на додану вартість. Платниками ПДВ у бюджет с суб'єкти господарської діяльності (юридичні особи) і громадяни (фізичні особи), які здійснюють підприємницьку діяльність на території України. Об'єктом оподаткування є такі операції, які здійснюються платниками податку, суб'єктами господарювання:

з продажу товарів (робіт, послуг) на митній території Україні, в тому числі операції з оплати вартості послуг за договорами оперативної оренди (лізингу);

із ввезення (пересилки) товарів на митну територію України, отриманню робіт (послуг), які надаються нерезидентами для їх використання чи споживання на прикордонній території України;

із ввезення (пересилки) майна відповідно до договорів оренди (лізингу), закладу, іпотеки.

із вивезення (пересилки) товарів за межі митної території України і виконання робіт, надання послуг для їх споживання за межами митної території України.

Таким чином об'єктом оподаткування є операції, пов'язані з продажем товарів (робіт, послуг) всередині держави, їх імпортом і експортом.

Поняття продажу товарів (робіт, послуг) законодавчо визначено. Продаж товарів — це будь-які операції, що здійснюються у відповідності з договорами купівлі-продажу, іншими громадянсько-правовими договорами, які передбачають передачу права власності на товари за компенсацію, а також операції з безплатної передачі товарів. Не належать до продажу операції з передачі товарів відповідно до договорів комісії (консигнації), доручення, відповідного зберігання, довірчого управління, оренди (лізингу), інших громадянсько-правових договорів, які не передбачають передачу права власності на товари іншій особі.

Продаж послуг (робіт) — це будь-які операції громадянсько-правового характеру з надання послуг (результатів робіт) з передачею права користування чи розпорядження товарами, в тому числі нематеріальними активами, за компенсацію, а також операції з безплатного надання послуг (робіт). Продаж послуг (результатів робіт) включає надання права користування чи розпорядження товарами згідно з договорами оренди (лізингу), продажу, ліцензування, інших способів передачі права інтелектуальної власності.

Не с об'єктами оподаткування такі операції, які здійснюються господарюючими суб'єктами:

випуск, розміщення і продаж за кошти цінних паперів емітованих суб'єктами підприємницької діяльності деривативів;

обмін цінних паперів на інші цінні папери, депозитарна, реєстраційна і клірингова

діяльність з цінних паперів;
передача майна в оренду і його повернення після закінчення договору оренди, сплата орендних платежів у відповідності з договорами фінансової оренди;
надання послуг зі страхування і перестрахування, соціального і пенсійного страхування;
перетворення валютних цінностей;
надання послуг з інкасації, розрахунково-касового обслуговування, за кредитними і депозитними договорами;
виплата заробітної плати, інших грошових виплат, дивідендів;
надання брокерських, дилерських послуг з укладанням контрактів на торгівлю цінними паперами і деривативами на фондових і товарних біржах;
передача основних фондів як внесків у статутні фонди юридичних осіб в обмін на їх корпоративні права;
оплата вартості фундаментальних досліджень, науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, які фінансуються з державного бюджету;
безплатна передача в комунальну власність об'єктів соціальної сфери і житлового фонду.
База оподаткування для нарахування ПДВ має особливості залежно від сфери діяльності господарюючого суб'єкта. Розглянемо можливі варіанти.
База оподаткування з продажу товарів (робіт, послуг) визначається за їх договірною (контрактною) вартістю, розрахованою за вільними чи регульованими цінами (тарифами). В базу для розрахунку ПДВ включається акцизний збір.
Сьогодні широке застосування серед суб'єктів господарювання отримали бартерні операції і натуральні виплати в рахунок оплати праці фізичним особам. У цих випадках база оподаткування визначається з фактичної вартості вказаних операцій, але не нижче звичайної ціни.
Для товарів, які ввозяться на митну територію України, база оподаткування включає митну вартість, вартість митних процедур, ввізне мито, акцизний збір.
Для готової продукції, яка виготовлена на території України з давальницької сировини нерезидента при її реалізації на території України, базою оподаткування є договірна (контрактна) вартість такої продукції з врахуванням акцизного збору і ввізного мита.
Є особливості в оподаткуванні підприємницької діяльності, яка пов'язана зі здійсненням комісійної торгівлі. Для товарів, які придбані в осіб, не зареєстрованих платниками податків, базою оподаткування є сума комісійної винагороди платника податку.
Вартість тари, яка згідно з договором (контрактом) мас повертатися, в базу оподаткування не включається. Проте, якщо протягом встановленого законодавством строку тара не повертається відправнику, її вартість включається в базу оподаткування покупця товару.
Сфера і види діяльності господарюючих суб'єктів дуже різноманітні. Тому в процесі їхньої діяльності важливо враховувати, які операції звільнені від обкладення податком на додану вартість.
Згідно з чинним законодавством від обкладення ПДВ звільнено ряд операцій, які можуть здійснювати суб'єкти господарювання.

1. Операції з продажу:
вітчизняних продуктів дитячого харчування молочними кухнями і спеціалізованими магазинами;
товарів спеціального призначення для інвалідів (у відповідності з переліком, встановленим Кабінетом Міністрів України);
лікувальних засобів і виробів медичного призначення, за реєстрованих в Україні у встановленому порядку (в тому числі надання послуг з їх продажу аптечними закладами);
книг вітчизняного виробництва, учнівських зошитів, підручників, навчальних посібників, періодичних друкованих видань масової інформації вітчизняного виробництва (включаючи доставку);
путівок на санаторно-курортне лікування і відпочинок дітей;
товарів (робіт, послуг) для власних потреб дипломатичних представництв, консульських закладів і представництв міжнародних організацій в Україні;
товарів (робіт, послуг) (за винятком підакцизних товарів, грального бізнесу) підприємствами, які засновані всеукраїнськими громадськими організаціями інвалідів. На цих підприємствах інваліди повинні складати не менше 50 % від загальної чисельності працюючих, а їхній фонд оплати праці - не менше 25 % від загальних затрат на оплату праці.
2. Операції з надання послуг:
з ремонту шкіл, дошкільних установ, інтернатів, установ охорони здоров'я, з обробки землі багатодітним сім'ям, інвалідам, одиноким особам і особам, які постраждали від Чорнобильської катастрофи, школам, дошкільним установам, інтернатам, установам охорони здоров'я в сільській місцевості сільськогосподарськими виробниками;
з вищої, середньої спеціальної, середньої, професійно-технічної і початкової освіти установами освіти, які мають відповідний дозвіл;
з виховання і освіти дітей музичними школами, художніми школами, школами мистецтв; закладами охорони здоров'я, які мають спеціальний дозвіл на надання таких послуг;
з доставки пенсій і грошової допомоги населенню.
3. Операції з виконання робіт:
за кошти інвесторів з будівництва житла для військовослужбовців, ветеранів війни, членів сімей військовослужбовців, які загинули при виконанні службових обов'язків;
з будівництва житла, яке здійснюється за кошти фізичних осіб і передачі його у власність тим же фізичним особам.
4. Операції з передачі:
земельних ділянок, які знаходяться під об'єктами нерухомості чи незабудованої землі;
рухомого складу однією залізницею чи підприємством залізничного транспорту іншим залізницям чи підприємствам залізничного транспорту загального користування державної форми власності.
5. Операції з ввезення на митну територію України товарів морського промислу, добутих на українських суднах.

Як зазначалося вище, на фінансову діяльність господарських суб'єктів здійснює вплив сплата ПДВ у зв'язку з придбанням товарів (робіт, послуг). При цьому суттєве значення має визначення джерела сплати (відшкодування) ПДВ, включеного в ціну (вхідного ПДВ) для покупця - суб'єкта господарювання. Встановлено такі джерела відшкодування вхідного ПДВ:

1. За придбаними товарами (роботами, послугами), вартість яких входить до складу валових витрат виробництва (обороту), а також придбаними основними фондами і нематеріальними активами, які підлягають амортизації, вхідний ПДВ відшкодовується за рахунок сум ПДВ, які надходять від реалізації продукції (робіт, послуг) господарським суб'єктом, а також коштів бюджету. При цьому сплачений (нарахований) вхідний ПДВ оформляється як податковий кредит.

Інше джерело відшкодування ПДВ встановлено для господарських суб'єктів, які здійснюють операції з продажу товарів (робіт, послуг), які звільняються від обкладання ПДВ. У цьому випадку суми ПДВ сплачені (нараховані) у зв'язку з придбанням товарів (робіт, послуг), вартість яких включається в склад валових затрат виробництва (обороту), а також затрат виробництва (оборогу). З цієї групи господарських суб'єктів ПДВ, сплачений при придбанні основних засобів і нематеріальних активів, які підлягають амортизації, заноситься на збільшення вартості основних засобів і нематеріальних активів. Отже, в таких підприємствах вхідний ПДВ не включається в податковий кредит.

Якщо суб'єкт господарювання — платник податку — придбає товари (роботи, послуги), вартість яких не входить до валових витрат виробництва (обороту) і не підлягає амортизації, вхідний ПДВ відшкодовується за рахунок відповідних джерел придбання товарів (робіт, послуг) і до податкового кредиту не включається.

Таким чином, суттєвий вплив ПДВ на фінансову діяльність суб'єктів господарювання пов'язаний з наданням і погашенням податкового кредиту.

Податковий кредит складається з сум ПДВ, сплачених платником вказаного податку в звітному періоді у зв'язку з придбанням товарів (робіт, послуг), вартість яких входить до складу валових затрат виробництва (обороту), основних фондів і нематеріальних активів, які підлягають амортизації. Податковий кредит дає підприємству право на відшкодування сплаченого ПДВ у зв'язку з придбанням товарів (робіт, послуг), тобто вхідного ПДВ. Тому важливе значення мають умови і час утворення податкового кредиту, а також джерела і час його погашення.

Податковий кредит виникає (формується) у суб'єктів господарювання, які здійснюють операції з продажу товарів (робіт, послуг), які обкладаються ПДВ. При цьому в суму податкового кредиту включається та частина сплаченого (нарахованого) ПДВ, що стосується придбаних товарів (робіт, послуг), використаних дія реалізації товарів (робіт, послуг), які обкладаються ПДВ.

Згідно з законом "Про податок на додану вартість" застосовуються дві ставки: нульова і 20%. Встановлено перелік операцій, за якими застосовується нульова ставка для визначення суми ПДВ:

продаж товарів; вивезених (експортованих) платником податку за межі митної території України;
продаж робіт (послуг), призначених для використання і споживання за межами митної території України;
продаж товарів (робіт, послуг) підприємствами роздрібної торгівлі, розміщених на території України в зонах митного контролю (безмитних магазинах);
надання транспортних послуг з перевезення пасажирів і вантажів за межами митного кордону України;
продаж вугілля, вугільних і торф'яних брикетів, електроенергії;
продаж переробним підприємствам молока і м'яса живою вагою;
продаж газу, який імпортується в Україну.
Не дозволяється застосування нульової ставки ПДВ за операціями, які пов'язані з вивезенням (експортом) товарів (робіт, послуг) у тих випадках, коли такі операції звільнені від оподаткування на митній території України.
Таким чином, застосування нульової ставки для визначення ПДВ за вище перерахованими операціями дає змогу включати в суму податкового кредиту сплачений ПДВ за придбаними товарами (роботами, послугами), використаними для продажу товарів (робіт, послуг), які обкладаються за нульовою ставкою.
Основою для включення ПДВ у податковий кредит є податкова накладна, яка надається покупцю продавцем товарів (робіт, послуг). Податкова накладна складається в момент виникнення податкових зобов'язань продавця в двох примірниках. Оригінал податкової накладної надасться покупцю. Копія залишається в продавця. Податкова накладна є важливим розрахунковим і податковим документом. В разі звільнення від податку на додану вартість у податковій накладній робиться запис "Без ПДВ" з посиланням на відповідні законодавчі документи.
Не дозволяється включати в податковий кредит затрати зі сплати ПДВ. які не підтверджені податковою накладною чи митними деклараціями. При імпорті робіт (послуг) підтвердженням є акт прийняття робіт (послуг) чи банківський документ, який підтверджує перерахування грошей в оплату вартості таких робіт (послуг).
У тому випадку, коли на момент перевірки платника податку податковим органом включені в склад податкового кредиту суми не підтверджуються відповідними документами, до платника податку застосовуються фінансові санкції на суму непідтвердженого документами податкового кредиту.
Варто звернути увагу на дату виникнення права платника податку на податковий кредит. Вона залежить від виду і форм операцій, які здійснюються, форми розрахунків. Можливі такі варіанти визначення дати виникнення податкового кредиту:
Для звичайних операцій, пов'язаних з продажем товарів (робіт, послуг) — дата списання коштів з банківського рахунка платника податку для оплати товарів (робіт, послуг), підтверджена податковою накладною.
Для бартерних (товарообмінних) операцій — дата здійснення заключної (балансуючої)

операції.
Для операцій, пов'язаних з ввезенням (імпортом) товарів — дата оформлення ввізної митної декларації з проставленою сумою податку.
При імпорті робіт (послуг) — дата списання коштів з поточного рахунка платника в їх оплату чи дата оформлення документа, який підтверджує факт виконання робіт (послуг) нерезидентом.
Погашення (відшкодування) податкового кредиту здійснюється передусім за рахунок сум ПДВ, які надходять від реалізації продукції (робіт, послуг) платника податку.
Сума ПДВ, яка підлягає сплаті в бюджет суб'єктом господарювання — платником податку, визначається як різниця між загальною сумою його податкових зобов'язань з ПДВ, які виникли у зв'язку з продажем товарів (робіт, послуг) протягом звітного періоду і сумою сформованого кредиту за той же період.
Якщо за результатами звітного періоду сума податкового кредиту перевищує суму податкових зобов'язань платника ПДВ, вказана різниця підлягає відшкодуванню платнику податку з державного бюджету України.
Сума ПДВ, який підтягає сплаті в бюджет, чи сума податкового кредиту, яка відшкодовується з бюджету, визначається на основі податкової декларації за звітний період.
Податковий кредит платнику ПДВ відшкодовується з бюджету протягом місяця, який наступає за звітним періодом. За рішенням платника податку сума бюджетного відшкодування може бути повністю чи частково зарахована в рахунок наступних платежів тільки з ГІД В.
Ще одним видом непрямих податків є мито. Мито є податком, який стягується з товарів, що переміщуються через мінний кордон країни. Це переміщення може бути пов'язане з ввезенням, вивезенням чи перевезенням транзитом товарів, транспортних засобів.
Такий податок виконує фіскальну і регулюючу функції. Регулююча функція спрямована на формування раціональної структури імпорту і експорту, захист національного виробника (мито на імпорт), заохочення чи обмеження експорту (мито на експорт).
Міжнародна практика свідчить, що найбільш розповсюдженим є мито на імпорт.
Платниками мита с фізичні та юридичні особи. Сплата податку здійснюється при перетині митного кордону.
Реальними платниками мита на імпорт (ввізне мито) є споживачі імпортованих товарів. Проте при перетині митного кордону мито сплачує суб'єкт господарювання за власні оборотні кошти, що впливає на його фінансовий стан. На період від сплати прикордонного мита до реалізації споживачам імпортованих товарів відбувається відволікання (іммобілізація) оборотних коштів імпортерів.
Отже, на фінансову діяльність імпортерів — суб'єктів господарювання — впливає: визначення суб'єкта оподаткування, розмір ставок податку, податкові пільги, строки сплати податку.
Об'єктом оподаткування є митна вартість товару, який переміщується через митний

кордон.
Для визначення митної вартості імпортованого товару валюта, яка використовується при укладанні контракту, перераховується в національну валюту України за курсом Національного банку на день подання митної декларації.
Використовуються два види ставок для вирахування суми мита:
у відсотках до митної вартості товарів, які пер є міняються через митну територію;
у грошовому вимірі на одиницю товару.
На підакцизні товари встановлено ставки специфічного ввізного мита. З більшості видів підакцизних товарів ставка ввізного мита встановлена в євро з одиниці товарів, які імпортуються.
Ставки ввізного мита диференціюються за товарними групам, як і ставки акцизного збору. Перелік товарів, які підлягають чинному оподаткуванню, значно ширший, ніж перелік підакцизних товарів.
Контроль за стягненням прикордонного мита здійснюють митні органи, які за виконання своїх обов'язків і надання послуг беруть митні збори у відсотках від митної вартості товару.
Акцизний збір - це непрямий податок, який встановлюється на високорентабельні і монопольні товари і включається в їхню ціну.
Платниками податку в бюджет с суб'єкти підприємницької діяльності - виробники підакцизних товарів, а також ті, які займаються імпортом підакцизних товарів.
Залежно від виду підприємницької діяльності існують особливості у визначенні об'єкта оподаткування. Об'єктами оподаткування є:
Обороти з реалізації вироблених в Україні підакцизних товарів. При цьому оборотом з реалізації є їхній продаж, обмін на інші товари, безплатна передача. В оподаткований оборот включається реалізація (передача) товарів для власного споживання, промислової переробки, а також для своїх працівників (у тому числі і в порядку натуральної оплати праці).
Миша вартість імпортних товарів, придбаних за іноземну валюту, в порядку товарообмінних операцій, отриманих без оплати.
Обороти з реалізації конфіскованого і безгосподарського майна, предметів закладу при невиконанні податкових зобов'язань.
Платниками акцизного збору в бюджет є кілька видів суб'єктів підприємницької діяльності:
Підприємства, організації, установи (їх філіали, відділення, підрозділи) як юридичні особи, які знаходяться на території України, і мають рахунки в банках.
Міжнародні об'єднання, включаючи міжнародні неурядові організації, іноземні юридичні особи і громадяни, які мають поточні рахунки в банках України.
Громадяни, які займаються підприємницькою діяльністю без створення юридичної особи.
Розглянемо вплив акцизного збору на фінансово-господарську діяльність підприємств. Він мас особливості на підприємствах, зайнятих виробництвом і реалізацією підакцизних

товарів (виробнича діяльність), і підприємствах, що займаються придбанням імпорту підакцизних товарів з їх наступною реалізацією (торгова діяльність). Ці Особливості пов'язані зі ставками акцизного збору, методикою розрахунку суми податку, строками його сплати в бюджет, джерелами сплати для суб'єкта господарювання.

Перелік товарів, за яким встановлюється акцизний збір (підакцизних товарів) і ставки акцизного збору, затверджуються законодавчо і є єдиними на всій території України, а також при здійсненні експортних та імпортних операцій.

У перелік підакцизних товарів включено: спирт і алкогольні напої, тютюнові вироби, транспортні засоби, магнітофони, апаратура для звукозапису, відеоапаратура, відео- і аудіокасети, компакт-диски, телевізори кольорового зображення, набори кухонні чи столові, офісні меблі, одяг з натуральної шкіри і хутра, шоколад, кава, рибні делікатеси, частини туш домашньої птиці.

Акцизний збір обчислюється за ставками, які визначаються в двох вимірах:

у твердих ставках (сумах) з одиниці реалізованих, ввезених, переданих товарів;

у відсотках до обороту з реалізації (передачі товарів).

Тверді ставки акцизного збору встановлено в євро з одиниці реалізованих (переданих, ввезених в Україну) товарів. Ці ставки диференційовано залежно від якісних характеристик товару.

Акцизний збір, обчислений в євро, з товарів, вироблених і реалізованих в Україні, сплачується у валюті України за валютним (обмінним) курсом Національного банку, котрий діяв на перший день кварталу, в якому реалізовано товар, і залишається незмінним протягом кварталу.

Акцизний збір, нарахований в євро на товари, які імпортуються в Україну, сплачується у гривнях за валютним (обмінним) курсом Національного банку, який діяв у день подання митної декларації.

При використанні процентних славок акцизного збору можливі такі варіанти визначення оподаткованого оборогу:

товарів, які реалізуються за вільними цінами, оподаткований оборот визначається за їхньою вартістю у вказаних цінах, з урахуванням акцизного збору, без ПДВ.

товарів, придбаних за межами України в порядку товарообмінних операцій і безплатно, оподаткований оборот обчислюється за їхньою митною вартістю, перерахованою за курсом Національного банку України, який діяв на день подання митної декларації.

В оподаткований оборот також включаються оплата митних послуг (митні збори), прикордонне мито, сума акцизного збору.

5.4. Місцеві податки і збори

Порядок визначення і стягнення місцевих податків і зборів визначений Декретом Кабінету Міністрів України від 20 травня 1993 року "Про місцеві податки і збори". Цим Декретом визначено 17 видів платежів у місцеві бюджети. З прийняттям у лютому 1997 року нового варіанту Закону України "Про систему оподаткування" встановлено 16 видів платежів: два місцевих податки (комунальний податок і податок на рекламу); 14 зборів (за право використання місцевої символіки; за паркування автотранспорту; за видачу дозволу на розміщення об'єктів торгівлі; за право проведення кіно- і телезйомок; за проїзд територією прикордонних областей автотранспорту, який направляється за кордон; за участь у бігах на іподромі; ринковий збір тощо).

Місцеві податки і збори сплачують юридичні та фізичні особи. Вище перераховано збори, які сплачують юридичні особи. Особливості їх стягнення і прояву впливу на фінансово-господарську діяльність суб'єктів господарювання такі:

Місцеві податки і збори входять до складу валових затрат, які виключаються зі складу відкоригованого доходу, а отже, зменшують суму оподаткованого прибутку.

Місцеві податки і збори суб'єкти господарювання зараховують до собівартості продукції (робіт, послуг), що впливає на формування їхнього прибутку.

Органи місцевого самоуправління мають право:

запроваджувати тільки ті податки і збори, що передбачені законодавчими актами;

встановлювати ставки, які не перевищують граничні їх розміри, передбачені законодавчими актами;

встановлювати додаткові пільги для віддалених платників податків (встановлені ставки нижче максимальної, звільнення від податку).

Платниками комунального податку с всі юридичні особи. Від сплати податку звільняються сільськогосподарські підприємства, планово-дотаційні організації, бюджетні заклади.

Об'єктом для розрахунку податку є фонд оплати праці. Він розраховується множенням середньооблікової чисельності працівників на місячний неоподаткований мінімум доходів громадян.

Граничний розмір ставки податку — 10% від об'єкт оподаткування (фонду оплати праці).

Податок сплачується щомісячно до 15 числа з розрахунку суми оподаткованого об'єкта за попередній місяць.

Платниками податку з реклами є суб'єкти підприємницької діяльності, які рекламують свою діяльність (власну продукцію, послуги).

Податок з реклами стягується з усіх видів оголошень і повідомлень, які передаються комерційною ціляю через засоби масової інформації (радіо, телебачення, періодична преса); вміщуються в афішах, на плакатах, рекламних щитах (на вулицях, магістралях, майданах, будинках, транспортних засобах); на одягу, майні.

Об'єктом оподаткування є вартість послуг за встановлення і розміщення реклами. Ставки податку визначено в таких розмірах: 0,1% від вартості послуг за одноразову рекламу; 0,5% від вартості розміщення реклами на тривалий час; 0,3% за рекламу на майні, товарах, одягу.
Передбачено строки для сплати податку. Рекламодавці сплачують податок під час оплати послуг, виробники реклами щомісячно, до 15 числа наступного за звітним місяцем.
Платниками збору на право використання місцевої символіки є юридичні особи, які використовують символіку з комерційною ціллю.
Об'єктом оподаткування є вартість виробленої продукції, виконаних робіт, наданих послуг. Ставка збору не повинна перевищувати 0,1% від об'єкта оподаткування.

5.5. Документальна перевірка як форма контролю

Державної податкової адміністрації
за станом розрахунків підприємств з бюджетом
Існують такі етапи проведення перевірок розрахунків платників із бюджетом:
попередня документальна;
документальна;
комплексна документальна;
зустрічна;
рівночасна;
тематична;
оперативна.
Документальна перевірка бухгалтерських звітів і балансів — це другий етап контролю податкових органів за правильністю обчислення і внесення до бюджету податку на прибуток (доходи). Вона здійснюється у відповідності з річними планами контрольно-економічної роботи податкових інспекцій і квартальними графіками перевірок, які складаються по кожній ділянці роботи. У плани і графіки перевірок насамперед включаються підприємства, об'єднання та організації, які отримують значні суми прибутків або допускають грубі порушення у веденні бухгалтерського обліку й податкового законодавства. Такі перевірки можуть провадитися як тільки виникає необхідність, але не рідше одного разу на два роки.
Органи державної податкової служби здійснюють контроль за додержанням законодавства про податки, інші платежі; проводять перевірки фактів приховування і заниження сум податків, інших платежів; контролюють своєчасність подання платниками податків бухгалтерських звітів і балансів, податкових декларацій, розрахунків та інших документів, пов'язаних з обчисленням податків, інших платежів, а також перевіряють достовірність цих документів щодо правильності визначення об'єктів оподаткування і обчислення податків, інших платежів; здійснюють, у межах своїх повноважень, контроль

за законністю валютних операції!; додержанням установленого порядку розрахунків зі споживачами з використання електронних контрольно-касових апаратів, товарно-касових книг, лімітів готівки в касах та її використання для розрахунків за товари, роботи і послуги, а також за наявністю свідоцтв про державну реєстрацію суб'єктів підприємницької діяльності, ліцензій, патентів, інших спеціальних дозволів на здійснення деяких видів підприємницької діяльності.

Одними з найважливіших складових частин процесу планування та підготовки проведення документальних перевірок і формування інформаційного масиву даних про платників податків є відбір об'єктів для проведення документальних перевірок додержання податкового законодавства, підготовка планів та графіків документальних перевірок на наступний період. Розгляд зазначених завдань, що поставлені перед підрозділами з організації документальних перевірок державних податкових органів, наведений в Порядку планування і підготовки документальних перевірок додержання податкового законодавства юридичними особами, затвердженому наказом Державної податкової адміністрації України від 1 червня 1998 року №149-р.

Документальна перевірка здійснюється на підставі Програми перевірки, затвердженої головою Державної податкової адміністрації або заступниками, яка складається, виходячи з головної мети проведення перевірки, ти полягає у виявленні вірогідності визначення об'єктів оподаткування, правильності обчислення податків, оцінці стану звітної дисципліни, фінансового стану ведення податкового та бухгалтерського обліку, виявлення фактів приховування та заниження сум податків платниками.

Документальні перевірки за дорученням Адміністрації Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, місцевих органів виконавчої влади та за поданням правоохоронних органів може проводитись у будь-який час, тобто незалежно від кількості раніше проведених на цьому об'єкті перевірок.

При плануванні та проведенні документальних перевірок працівники органів державної податкової служби зобов'язані забезпечувати дотримання службової і комерційної таємниць.

Під час перевірок перевіряючі зобов'язані керуватися Конституцією України, указами Президента України, законами України, декретами Кабінету Міністрів України, постановами Верховної Ради та Кабінету Міністрів України, наказами, інструкціями і вказівками Державної податкової адміністрації України, інших міністерств і відомств, місцевих держадміністрацій, рад народних депутатів, виданих в межах їх юрисдикції з питань щодо стягнення платежів до бюджетів, які не суперечать чинному законодавству.

Для проведення перевірки працівники державних податкових органів повинні мати при собі посвідчення на право проведення перевірки суб'єктів підприємницької діяльності. Форма службового посвідчення та його оформлення визначені у розпорядженні ДПА України від 20 травня 1997 року № 89-р.

Починаючи перевірку, працівники державних податкових органів повинні пред'явити свої службові посвідчення керівництву суб'єктів підприємницької діяльності, що

перевіряються, а також ознайомити їх з проїрамою перевірки. У випадках, коли перевірка проводиться за межами свого району, співробітникам державних податкових органів додатково необхідно пред'явити посвідчення державного податкового органу на перевірку платників податків з вказаним найменуванням району (області), де буде здійснюватися перевірка (Лист Головної державної податкової інспекції України (надалі — ГДПІ України) від 28 березня 1996 р. № 316-111/10-2153).

Для проведення перевірки податковий інспектор повинен мати при собі розпорядження податкової інспекції, в якому вказуються назва й адреса підприємства, що підлягає перевірці, і програму перевірки, затверджену начальником податкової інспекції. Програма складається, виходячи з головної мети перевірки, яка полягає у виявленні достовірності визначення прибутку (доходу), правильності обчислення податку й виконання зобов'язань перед бюджетом, оцінці стану звітної дисципліни та ведення бухгалтерського обліку. У зв'язку з цим перевірці підлягають такі питання:

1) достовірність обліку затрат на виробництво й витрат обігу, а саме:

а) правильність визначення вартості сировини, основних матеріалів, палива й запчастин, списаних на виробництво у звітному періоді;

б) дотримання порядку списування на виробництво вартості малоцінних і швидкозношуваних предметів, переданих в експлуатацію;

в) правильність нарахування амортизації;

г) правильність віднесення на виробництво витрат на рекламу, орендну плату, затрат на виплату процентів за кредитами;

ґ) правильність ведення обліку загальногосподарських і загальновиробничих витрат та їх розподілу між різними видами діяльності (на основне виробництво, житлово-комунальне господарство, незавершене виробництво);

2) правильність відображення у звітності даних про фактичну реалізацію готової продукції;

3) достовірність фінансових результатів.

При проведенні документальної перевірки визначається дотримання платниками податку на прибуток таких завдань:

ведення у встановленому порядку бухгалтерського обліку і звітності про фінансово-господарську діяльність, надання податковим органам звітів та балансів, розрахунків із визначенням та сплатою податку;

пред'явлення, а в необхідних випадках подання, документів, що підтверджують право на пільги щодо податку;

сплата своєчасно і в повному обсязі належної суми податку.

Допуск працівників податкової служби для дослідження приміщення, де здійснюється діяльність, пов'язана з отриманням доходу чи з утриманням об'єктів оподаткування, а також для перевірок з питань нарахування та сплати податку.

5.6. Попередня перевірка стану розрахунків підприємств з бюджетом

Попередня (камеральна) перевірка підприємств, об'єднань та організацій з питань дотримання ними податкового законодавства, правильності обчислення, повноти і своєчасності сплати до бюджету податку на прибуток здійснюється безпосередньо в податковій інспекції в присутності головного бухгалтера, який здає звіт. Перевірці підлягають такі питання:

1) повнота і своєчасність подання звіту й розрахунку податку на прибуток;

2) наявність у поданих документах усіх необхідних реквізитів;

узгодженість звітних даних;

послідовність даних у формах звітності;

відповідність даних, що використовуються для складання розрахунків податку на прибуток, даним, відображеним у звітності;

правильність складання розрахунку податку, визначення сум і строків сплати або повернення з бюджету належних сум.

При перевірці повноти і своєчасності подання звіту й розрахунку податку на прибуток необхідно впевнитися, що подано всі передбачені законодавством бухгалтерські документи за встановленими формами та у встановлені строки. На кожному документі повинні бути назва підприємства (організації), його адреса, підписи керівника та головного бухгалтера, кругла печатка і штамп.

Узгодженість звітних даних перевіряється шляхом порівняння однойменних даних у різних формах звітності.

При перевірці послідовності звітних даних зіставляються показники на кінець попереднього звітного періоду і на початок теперішнього. Якщо вони збігаються, то послідовність звіту дотримується.

Перевіряючи правильність складання розрахунку податку на прибуток, необхідно звернути увагу на те, щоб дані, відображені в розрахунку, збігалися з відповідними даними, відображеними в декларації.

Якщо облік сировини й матеріалів ведеться за оптовими цінами, то перевірці підлягає правильність застосування цін і правильність розподілу та списання на виробництво транспортно-заготівельних витрат (ТЗВ). Правильність застосування цін, за якими вартість сировини й матеріалів списується на виробництво, перевіряється шляхом порівняння їх із цінами придбання цих матеріалів, відображеними в договорах із постачальниками. У разі виявлення розбіжностей з'ясовуються причини й провадиться відповідне коригування валового доходу (прибутку). Так, якщо вартість матеріалів списується на виробництво за цінами, що перевищують ціни їх придбання, то на суму перевищення необхідно збільшити валовий дохід (прибуток).

Далі перевіряється правильність розподілу транспортно-заготівельних витрат. Для цього використовуються документи первинного обліку, які підтверджують, що саме такі ТЗВ

мали місце в даному місяці на підприємстві. Розподіл ТЗВ провадиться пропорційно вартості списаних на виробництво протягом місяця сировини й матеріалів за оптовими цінами та їх залишку на кінець місяця. Таким чином, спочатку необхідно переконатися в достовірності даних, відображених за оборотами по дебету і кредиту матеріальних рахунків, оскільки ці дані є вихідними для обчислення суми ТЗВ, що підлягає списанню на виробництво. Для цього використовуються документи первинного й аналітичного обліку, що підтверджують надходження матеріалів на підприємство та їх відпуск у виробництво, а саме: рахунки з постачальниками, товарно-транспортні накладні, відомості складського обліку, банківські документи та ін. Якщо виявляється зайве списання вартості матеріалів, палива, запчастин на виробництво, провадиться відповідне коригування даних бухгалтерського обліку.

Перевірка правильності нарахування амортизації охоплює декілька питань:

1. Правильність застосування норм амортизаційних відрахувань. При перевірці використовуються картки або книги інвентарного обліку основних фондів і збірник установлених законодавством норм амортизаційних відрахувань.

В інвентарних картках (книгах) вказуються балансова вартість об'єкта, строк введення і період експлуатації, норма амортизації, яку застосовує підприємство, і місячна сума амортизації.

При перевірці необхідно звірити норму, за якою нараховує амортизацію підприємство, з тою, яка встановлена законодавством для даного об'єкта, й упевнитися, чи арифметично правильно визначена місячна сума амортизації. Визначаючи суму амортизації, слід пам'ятати, що вона обчислюється за балансовою вартістю основних фондів і затверджених норм, включаючи й прискорену амортизацію їх активної частини (але не більш ніж у два рази порівняно з установленими нормами), нових прогресивних видів матеріалів, приладів та устаткування, розширення експорту та в інших випадках, установлених Міністерством економіки та Міністерством фінансів України.

Правильність застосування норм амортизаційних відрахувань може перевірятися вибірково або в цілому залежно від розміру підприємства і кількості основних фондів;

2. Своєчасність нарахування амортизації на основні фонди, які щойно прибули на підприємство, і припинення нарахування на основні фонди, що вибули з підприємства.

При перевірці правильності нарахування амортизації слід також пам'ятати, що підприємства, котрі здійснюють свою діяльність на умовах оренди, нараховують амортизацію як за власними, так і за орендованими основними фондами.

Плата за оренду окремих об'єктів основних виробничих фондів відноситься на собівартість у межах норм амортизаційних відрахувань на їх повне відновлення, при цьому плата за оренду нежитлових приміщень для забезпечення основної виробничої діяльності у склад витрат включається за ставками, затвердженими місцевими органами державної виконавчої влади. У зв'язку з цим з мстою перевірки необхідно з'ясувати, в яких фактично су-vax відносилася на собівартість плата за оренду, і якщо виявиться, що ці суми перевищують установлені норми, необхідно на суму перевищення зменшити

собівартість і збільшити оподатковуваний дохід (прибуток).
При перевірці правильності віднесення на собівартість витрат на виплату процентів за кредитами слід пам'ятати, що витрати на виплату процентів за кредити, отримані для поповнення власних оборотних засобів, придбання основних фондів і нематеріальних активів, за всі види прострочених і відстрочених позик, а також за податковий кредит сплачуються за рахунок прибутку, який залишається в розпорядженні підприємства.
Для того, щоб переконатися, що втрати на оплату процентів за кредитами віднесено на собівартість правильно, необхідно перевірити кредитні угоди, в яких відображено умови надання кредиту, а також банківські документи, що засвідчують, у яких сумах і на які цілі були спрямовані отримані кредити.
Платник податку щоквартально подає розрахунок фінансових результатів товарообмінних (бартерних) операцій (додаток С) разом із податковою декларацією про прибуток до податкового органу за місцезнаходженням такого платника податку.
Датою збільшення валового доходу у разі здійснення товарообмінних (бартерних) операцій вважається будь-яка з подій, що сталася раніше:
або дата відвантаження товарів, а для робіт (послуг) — дата фактичного надання результатів робіт (послуг) платником податку;
або дата оприбуткування товарів, а для робіт (послуг) — дата фактичного отримання результатів робіт (послуг) платником податку.

5.7. Основні питання програми перевірки

Основні питання програми документальної перевірки визначені Методичними рекомендаціями про порядок, форми і методи проведення документальних перевірок юридичних осіб платників податків. Серед них визначають:
1. Правомірність створення підприємств, дотримання вимог реєстрації. Склад засновників та їх доля в статутному капіталі, розміру статутного капіталу та чим, ким і коли внесений. Яку діяльність згідно зі статутом мало право здійснювати та яку фактичну діяльність здійснювало у періоді, що перевірявся. Наявність ліцензії на здійснення окремої діяльності.
2. Аналіз фінансово-господарської діяльності суб'єкта підприємницької діяльності.
Перелік питань можні» виділити такий:
аналіз виробничої діяльності підприємства;
аналіз виконання плану (прогнозного плану) реалізації продукції (робіт, послуг);
аналіз основних засобів підприємства:
аналіз використання основних виробничих фондів;
аналіз обліку нематеріальних активів;
аналіз товарно-матеріальних цінностей;
аналіз зовнішньоекономічної діяльності підприємства;

аналіз обліку фінансових вкладень;
аналіз витрат виробництва та обігу;
аналіз обліку грошових коштів та розрахунків;
аналіз структури позичених коштів;
облік реалізації товарів та готової продукції, фінансових результатів та використання прибутку:
аналіз фондів та їх використання;
аналіз цінових факторів;
аналіз платоспроможності (ліквідності) підприємства.
Виконання вказівок і пропозицій за матеріалами попередніх перевірок і правильності відображення їх у податковому та бухгалтерському обліку.
Перевірка відповідності показників балансу даним Головної книги, журналів-ордерів і аналітичного обліку. Слід зазначити, що при здійсненні окремих видів ліцензованої діяльності підприємство повинно вести бухгалтерський облік, готувати фінансові звіти окремо від обліків та звітів з інших видів діяльності на підставі постанов, затверджених органами державної влади і управління, які покликані здійснювати контроль за діяльністю підприємств. Підприємство повинно обґрунтовано розподіляти витрати між ліцензованою та іншими видами підприємницької діяльності (наприклад при здійсненні підприємницької діяльності з передачі електроенергії місцевими (локальними) електромережами підприємство повинно вести бухгалтерський облік і готувати фінансові звіти окремо від обліків та звітів з інших видів діяльності на підставі постанови Національної комісії з питань регулювання електроенергетики "Про затвердження умов та правил здійснення підприємницької діяльності з передачі електроенергії місцевими (локальними) електромережами").
Перевірка правильності визначення:
Виручки (валового доходу), одержаної від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг).
При перевірці валових доходів необхідно врахувати те, який порядок визначення реалізації товарів (робіт, послуг) встановлене па підприємстві — "касовим методом" чи "методом нарахування", що повинно закріплюватися на початку фінансового року наказом по підприємству.
До складу валового доходу включається виручка, отримана як від ліцензованої, гак і від інших видів діяльності;
Прибутку (збитку) від реалізації продукції (робіт, послуг);
Прибутку від іншої реалізації;
Прибутку від позареалізаційних операцій.
Перевірка правильності визначення оподатковуваного прибутку:
Перевірка цільового використання коштів фондів, створених підприємством за рахунок собівартості продукції (робіт, послуг);
Перевірка правильності визначення фінансових результатів від реалізації продукції (робіт, послуг) шляхом товарообміну (бартеру);

Перевірка правомірності визначення прибутку при отриманні підприємством коштів, матеріальних цінностей і нематеріальних активів від інших суб'єктів підприємницької діяльності.
Достовірність обліку витрат виробництва (обігу), що відноситься на собівартість продукції (робіт, послуг):
Матеріальні витрати;
Виграти на оплату праці;
Відрахування на соціальні заходи;
Амортизація основних фондів та нематеріальних активів;
Інші витрати;
Правомірність віднесення на збитки підприємства втрат і витрат.
При перевірці питань правильності віднесення витрат виробництва на собівартість продукції (робіт, послуг) необхідно звернути увагу на те, що по окремих галузях народного господарства (сільське господарство, торгівля, промисловість, будівництво тощо) існували Типові положення планування, обліку і калькулювання собівартості продукції (робіт, послуг), затверджених постановами Кабінету Міністрів України.
Правильність визначення фінансових результатів.
Перевірка правильності обліку товарів (готової продукції) та визначення їх собівартості.
Перевірка правильності обліку позавиробничих витрат.
Перевірка правильності обліку реалізації товарів (робіт, послуг) та визначення їх собівартості.
Правомірність визначення сукупного валового доходу підприємства.
Перевірка правильності визначення скоригованого валового доходу, тобто правомірність визначення та відображення у Додатку Е до Декларації про прибуток підприємства доходів, які за своїм змістом підлягають виключенню зі складу валових доходів, з мстою оподаткування.
Перевірка правильності визначення втрат підприємства в грошовій, матеріальній та нематеріальній формах як компенсації вартості сировини, матеріалів, товарів, робіт, послуг, придбаних для використання у власній виробничій діяльності.
Правомірність нарахування та визначення у Додатку М до Декларації про прибуток підприємства амортизаційних відрахувань.
Перевірка правильності складання податкових декларацій та розрахунків з податку на прибуток, застосування ставок оподаткування та надання пільг з оподаткування. Повнота та своєчасність сплати податку на прибуток до бюджету.
Правильність обчислення акцизного збору.
Правильність утримання, повнота і своєчасність перерахування до бюджету "прибуткового податку з заробітної плати працівників.
Правильність нарахування плати за землю і своєчасність її перерахування до бюджету.
Правильність нарахування податку з власників транспортних засобів і своєчасність його перерахування до бюджету.

5.8. Порядок відображення в актах документальних перевірок аналізу фінансово-господарської діяльності платників податку на прибуток

В умовах переходу до ринкової економіки, коли підприємство самостійно вибирає собі постачальника, вкладає свої кошти до статутних фондів інших підприємств, купує акції та цінні папери, веде пошук покупців своєї продукції, значно підвищується роль аналізу фінансово-господарського стану підприємства.

Аналіз фінансово-господарського стану підприємства більш достовірно проводити за даними квартальної та річної бухгалтерської звітності та балансу підприємства, статистичної та податкової звітності.

Основними завданнями аналізу фінансово-господарської діяльності підприємства є:

визначення економічної ситуації, що склалася на підприємстві;

виявлення причин та факторів, що негативно впливають на результат роботи підприємства;

оцінка ефективності найважливіших економічних та фінансових показників;

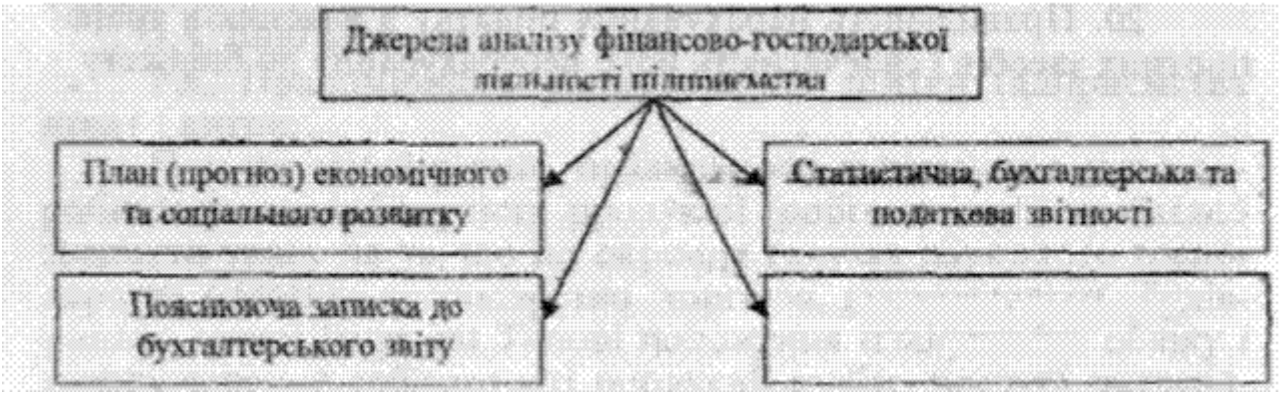
пошук варіантів рішень, які б забезпечили покращення діяльності підприємства.

Цілями такого аналізу є:

оцінка стану підприємства на внутрішньому та зовнішньому ринках;

прогнозування роботи підприємства, що перевіряється щодо умов ринку та ін.

Джерелами аналізу фінансово-господарської діяльності підприємства визначаються (див. рис. 10):

Матеріали попередніх перевірок

план чи прогноз економічного та соціального розвитку підприємства, організації:

статистична, бухгалтерська та податкова звітності;

дані первинних документів бухгалтерського обліку;

пояснювальна записка до бухгалтерського звіту;

матеріали (акти, довідки) попередніх перевірок контролюючих органів і вищестоящих організацій.

Для економічної оцінки платоспроможності і фінансової стабільності юридичної особи рекомендується перелік питань, що підлягають аналізу. При цьому перевіряюча особа

може виключити відсутні або неіснуючі для діяльності підприємства питання, а також включити додатково питання, які він вважає доцільними.
Аналіз діяльності підприємства проводиться як у динаміці, гак і в порівнянні з іншими підприємствами та із середніми по галузі.
При аналізі виробничої (господарської) діяльності підприємства насамперед вивчається загальна виробнича структура, наводяться основні техніко-економічні показники підприємства, його структурних підрозділів. Визначаються основні види продукції (робіт, послуг), обсяги їх випуску та реалізації за попередній та звітний роки. Рекомендується визначати частку кожного виду продукції (робіт, послуг) у загальному обсягу.
Аналізуючи діяльність підприємства, необхідно вказувати:
причини падіння виробництва, використовуючи форму №1-П місячну, затверджену наказом Міністерства статистики України;
ритмічність випуску продукції, виконаних робіт (послуг) на великих підприємствах (питома вага випуску продукції кожної декади до підсумку за місяць, місяць до кварталу, року, квартал до року);
якість продукції, що випускається, виконаних робіт чи послуг (відповідність продукції ДРСТу, наявність браку та ін.), використовуючи дані відділу технічного контролю;
виконання поставок з державних контрактів, використовуючи форму №1-П квартальну, затверджену Міністерством статистики України.
При аналізі виконання плану (прогнозного плану) реалізації продукції, виконаних робіт (послуг) потрібно звернути увагу на:
порядок відображення в обліку та звітності обсягу реалізації (за відвантаженою продукцією, виконаними роботами (наданими послугами) чи в міру надходження коштів на розрахунковий рахунок), використовуючи наказ підприємства з нього питання;
питому вагу бартерних операцій, а також взаємозалік з усього обсягу реалізації продукції (робіт, послуг). Основну номенклатуру (кількість, сума) продукції, що бере участь у цих операціях, як постачальника, так і споживача. При аналізі використовувати дані звіту форми № 2;
питання збуту виготовленої продукції, звернувши увагу на її конкурентоспроможність, причини нагромадження її на складі підприємства (кількість у відповідних одиницях виміру, сума, вид продукції), в тому числі через низький попит покупців чи відсутність попиту взагалі. З якого періоду не реалізується продукція і які перспективи її реалізації, використовуючи дані відділу збуту та ін.;
заборгованість з відвантаженої продукції, виконаних робіт (послуг) на експорт (в якій валюті), з якого періоду значить ся та перспективи її погашення;
частину продукції, що проходить через комерційні структури в загальному обсягу реалізації, суму їхньої заборгованості, за який період, з прикладами заборгованості. Чи продовжується відвантаження продукції при наявній заборгованості; при аналізі обсягів реалізації у відносних цінах, враховуючи коефіцієнти інфляції;
особливу увагу звернути на правильне включення податку на додану вартість до ціни

готової продукції;
випуск, реалізацію та обіг цінних паперів (форма № 2-Б квартальна, річна, затверджена Міністерством статистики України), ефективність цього питання.
При проведенні аналізу обліку основних засобів на підприємстві податкові органи звертають увагу на:
наявність власних та орендованих основних засобів, достовірної їх оцінки;
відповідність аналітичного та синтетичного обліку основних засобів чинному законодавству;
правильність відображення в обліку та звітності результатів від; індексації основних фондів; придбання, виготовлення та будівництва; реалізації; ліквідації та іншого вибуття: ремонту основних фондів; інвентаризації;
методи визначення зносу (амортизації) основних засобів, забезпечення незмінності зазначених методів протягом звітного періоду. Відповідність обліку зносу та амортизації чинному законодавству;
законність застосування норм прискореної амортизації, нарахування амортизації (зносу).
При аналізі обліку грошових коштів та розрахунків звертається увага на:
відповідність чинному законодавству обліку касових операцій, залишків у касі та нормативів втрат на поточні потреби;
наявність та правильність ведення операцій за рахунками у банку;
стан та склад дебіторської та кредиторської заборгованості;
відповідність чинному законодавству розрахунків із заробітної плати;
відповідність чинному законодавству розрахунків із бюджетом та позабюджетними фондами;
правильність розрахунків із засновниками та учасниками;
відповідність обліку короткострокових та довгострокових кредитів та інших зобов'язань чинному законодавству;
види цінних паперів, цілі випуску, терміни погашення та їх виконання;
напрямки використання грошових коштів, що були одержані від емісії цінних паперів, відповідно до зареєстрованої інформації;
стан обліку іменних цінних паперів, своєчасність реєстрації зміни їх утримувачів;
формування та джерела виплати відсотків із цінних паперів, джерела погашення (викупу) облігацій.
При розгляді обліку реалізації товарів та готової продукції, фінансових результатів та використання прибутку аналізується:
оцінка готової продукції та товарів, їх облік;
методи обліку реалізації готової продукції та товарів, забезпечення незмінності методу протягом звітного періоду;
правильність розрахунків за зовнішньоекономічною діяльністю та їх стан тощо;
наявність заборгованості, за якою минув термін позовної давності. Для вирішення питання про строк позовної давності слід керуватися вимогами ст.15 Закону України "Про

банкрутство", якою встановлено, що з моменту визнання боржника банкрутом вважається таким, що минули, строки усіх боргових зобов'язань банкрута. Відповідно вважають таким, що минув, також строк позовної давності дебіторської заборгованості. Проте така заборгованість списується на збитки не за рішенням керівника підприємства, а на підставі постанови арбітражного суду.

5.9. Використання непрямих методів перевірки при оподаткуванні податком па прибуток

Серйозною проблемою для податкових органів України стало виявлення та залучення до оподаткування доходів суб'єктів підприємницької діяльності, які прагнуть приховати ці доходи. Несплата податків такими суб'єктами призводить до значних втрат коштів Державного бюджету.

У зв'язку з цим органам податкової служби, з метою підвищення ефективності проведення документальних перевірок та максимального залучення до оподаткування тіньових доходів, необхідно опановувати та застосовувати в роботі непрямі методи, широко розповсюджені в міжнародній практиці, для визначення об'єктів оподаткування господарюючих суб'єктів та, відповідно, їх податкових зобов'язань.

Метою проведення перевірки платника податків із застосуванням непрямих методів є виявлення усіх його доходів — відображених і не відображених у наданих для перевірки документах.

Якщо при визначенні податкових зобов'язань суб'єкта підприємницької діяльності юридичної особи (далі платник податків) враховувати тільки дані декларацій, звітів і облікових журналів, книг, платник може навмисно принизити свої податкові зобов'язання і надати до перевірки записи, які не свідчать про дійсний фінансовий стан підприємства. У разі неподання декларації або існуванні великої кількості помилок у декларації платника податків податковий орган повинен мати засіб для визначення його дійсних податкових зобов'язань. Тобто при існуванні підозри щодо приховування доходу інспектори-ревізори використовують непрямі методи для відстеження фінансових операцій платника податків.

Таким чином, під непрямими методами визначення об'єктів оподаткування слід розуміти метод відстеження операцій господарчої діяльності платника за допомогою інформації, отриманої з джерел інших, ніж звіти, декларації та бухгалтерські записи, книги, з метою визначення доходу і відповідно розміру податкових зобов'язань платника податків.

При перевірці непрямими методами використовуються факти і докази, що безпосередньо не вказані у документах, які платник подає для підтвердження даних податкової декларації. Це вимагає:

ретельного й уважного обстеження діяльності платника, пов'язаної зі сплатою податків;

уважного використання інформації, яка не присутня у декларації та бухгалтерських і супроводжуючих записах, книгах, звітах платника податків;

надання певної уваги інформації від третіх осіб. Різницю між прямими і непрямими методами можливо визначити так:

прямі методи використовують інформацію, що безпосередньо пов'язана з даними податкових декларацій. Результати перевірки отримуються на підставі бухгалтерських книг, звітів, записів і документів, що надає платник податків;
непрямі методи використовують інформацію, що безпосередньо не пов'язана з даними податкової декларації та вимагають систематичного відслідковування операцій діяльності платника для обчислення доходу, про який не звітовано.
Перевіряючий повинен:
визначити фінансові операції платника;
відстежити усі операції для визначення витрат і джерел походження доходу;
зробити висновки на підставі вищезазначеного.
Аргументи платника податків часто спрямовані на дискредитацію точності, вірогідності і відповідності інформації, що використовується для непрямих методів перевірки.
Якщо ревізор-інспектор після перевірки документів платника не має ніяких підозр, сенсу для застосування непрямих методів також немає. Однак доцільно використовувати непрямі методи за таких обставин:
документи, необхідні для перевірки платника відсутні або якість бухгалтерського та податкового обліку незадовільна;
дохід, що задекларовано, не відповідає рівню життя засновників підприємства;
дохід, що задекларовано, не відповідає господарчій діяльності платника податків;
платник постійно звітує про збитки або незначний дохід протягом тривалого часу;
більшість операцій здійснюється за готівку.
Вибір того чи іншого непрямого методу відстеження доходу платника, що підтягає оподаткуванню, залежить від існуючих на даний час обставин. Хоча непрямі методи безпосередньо спрямовані на визначення доходу фізичних осіб, однак доцільно їх використовувати і для перевірки юридичних осіб, зокрема якщо контроль за діяльністю підприємства і право власності належить до декількох фізичних осіб.
Використання непрямих методів для визначення доходу є ефективним засобом роботи органів податкової служби. Слід розуміти, що непрямі методи не є:
містичною оцінкою незаявленого платником податків доходу;
здогадками або побажаннями податкових інспекторів;
оподаткуванням надходжень, які насправді оподаткуванню не підлягають (готівкові та безготівкові заощадження, позички, кредити тощо).
Непрямі методи є:
уважним і обережним розслідуванням діяльності платника податків, пов'язаної з оподаткуванням;
обережним використанням інформації про доходи або витрати платника податків, яка не міститься у декларації чи обліку;
систематичною реконструкцією операцій платника податків для визначення його податкових зобов'язань.
Таким чином, органи податкової служби можуть, використовуючи непрямі методи,

визначати оподатковуваний дохід, а платники податків повинні спростовувати чи довести неправильність його визначення.

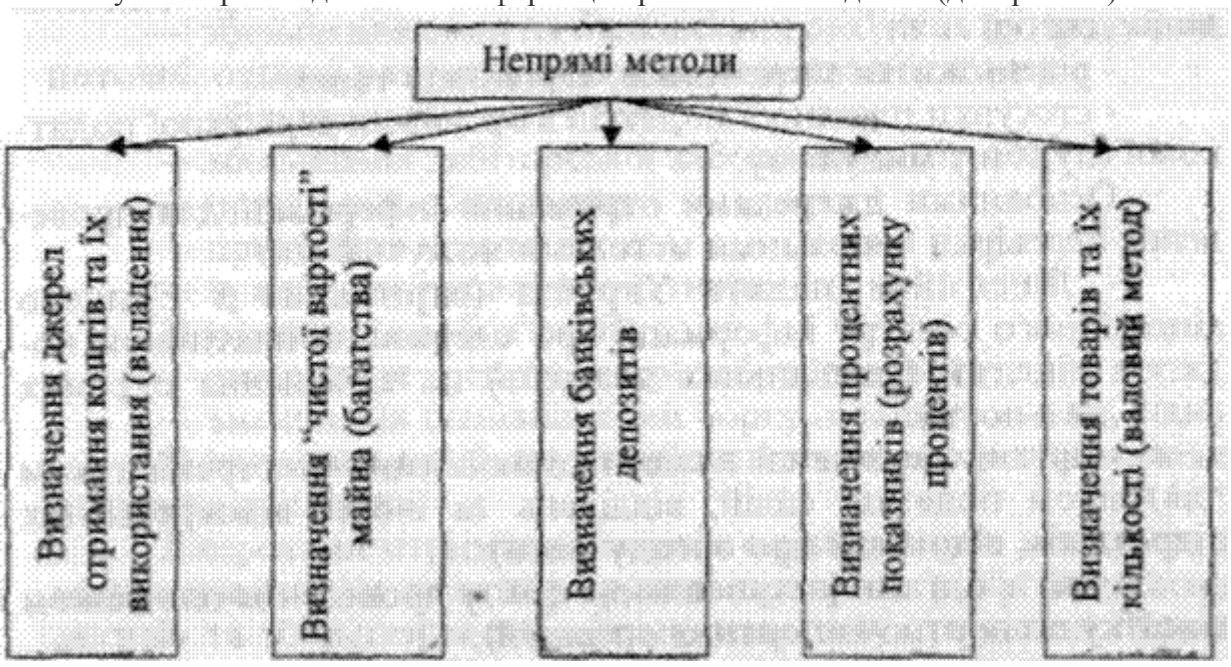
Непрямі методи перевірки передбачають отримання побічних доказів чи підтвердження суми доходу за допомогою оцінки величини фактичної вартості майна, суми банківських вкладів тощо.

Непрямі методи встановлення дійсної суми доходу використовуються в більшості випадків для перевірки податкових декларацій юридичних осіб. Крім того, ці методи можуть бути ефективно використані з метою демонстрації розбіжностей (навмисних або випадкових) у податковій документації, яка, на перший погляд, виглядає повною та точною.

З досвіду роботи податкових органів зрозуміло, що приховувати витрати значно складніше, ніж доходи. Взагалі, за витратами завжди можливо відстежити фінансові операції платника. Розроблений метод полягає у визначенні витрат платника податків і відрахуванні їх від доходу, який має існувати і дозволятиме йому відповідні витрати.

При будь-якій перевірці для перевіряючого важливо ознайомишся з діяльністю платника податків. Якщо основним джерелом доходу платника податків є бізнес (підприємницька діяльність), то перевіряючий повинен визначиш: які товари або які послуги пропонуються підприємством, як вони реалізуються (ринки збуту), джерела та умови їх поставки тощо.

Існує п'ять основних методів непрямого визначення величини доходу, які можливо застосовувати в разі недостатньої інформації про платника податків (див. рис. 11):

Метод визначення джерел отримання коштів та їх використання (вкладення);

Метод визначення "чистої" вартості майна (багатства);

Метод визначення банківських депозитів;

Метод визначення процентних показників (розрахунку процентів);

Метод визначення товарів та їх кількості (валовий метод).

Вибір методів побічного визначення величини доходу, який підлягає оподаткуванню,

залежить від конкретних фактів справи, що розглядається. Найкраще використовувати тільки один з непрямих методів перевірки, зазначених вище. Однак існують обставини, які впливають на необхідність використання двох і більше методів, хоча б з метою порівняння отриманих результатів. Якщо використання декількох методів перевірки призводить до отримання різних результатів, то перевіряючий повинен дослідити надійність кожного з використаних методів та зробити висновок на підставі найбільш надійного.

При визначенні непрямих методів перевірки необхідно врахувати всі обставини діяльності платника податків, на підставі яких можливо встановити вірогідну суму його оподатковуваного доходу. При цьому необхідно врахувати:

типи підприємств (великі, середні, малі);

економічну активність у динаміці (за роками існування підприємства);

доцільність бізнесу (чому він існує, норма рентабельності, прибутковість, причини збитковості тощо);

місце знаходження (юридичне, фактичне, монопольне, геополітичне тощо);

форму власності;

обсяги реалізації (продаж), питома вага у надходженнях до бюджетів;

рівень життя засновників, керівників тощо;

стосунки платника податків з органами державної податкової служби у минулому.

Основними джерелами отримання інформації для проведення перевірки непрямими методами можуть бути:

Ліцензійна палата України (отримання з Єдиного ліцензійного реєстру інформації про одержання платником податків ліцензій (спеціальних дозволів) на здійснення окремих видів діяльності);

органи державної влади (встановлення реєстрації таким платником податків філій, відділень та інших відокремлених підрозділів, відомості про оренду землі);

митні органи (встановлення факту проведення платником податку експортно-імпортних операцій);

органи внутрішніх справ (реєстрація транспортних засобів) та інші державні органи у разі необхідності;

банківські установи (інформація про рух коштів на рахунках та про відкриття інших рахунків);

декларації платника податків;

детальна бухгалтерська та податкова інформація;

результати попередніх документальних перевірок;

перевірки-обстеження виробничих, складських, торговельних та інших приміщень;

бесіди з керівництвом та працівниками.

Метод визначення джерел отримання коштів та їх використання (вкладення) являє собою непрямий аналіз, при якому отриманий дохід платника податків відноситься у дебет, а проведені витрати у кредит. При використанні такого методу перевірки перевіряючий

порівнює доходи (джерела їх отримання) та витрати (джерела використання). У разі, якщо кредитова частина перевищує дебетову, тобто доходи перевищують витрати, то різниця являє собою заниження чистого прибутку.

Використання коштів це шляхи використання (витрат) коштів платником податків протягом року. Збільшення активів, зменшення зобов'язань та використання прибутку, який залишається у розпорядженні підприємства, потребують використання грошей, а тому вони є використанням коштів.

Конкретні приклади використання коштів включають:

збільшення активів;

збільшення готівки, якою володіє платник податку;

збільшення суми на банківських рахунках (розрахункові, поточні, ощадні рахунки, включаючи приватні, тощо);

збільшення наявних товарів;

збільшення дебіторської заборгованості,

придбання обладнання;

придбання нерухомості;

придбання приватних активів;

зменшення зобов'язань:

зменшення кредиторської заборгованості;

зменшення основної суми боргу із займу;

втрати з прибутку, який залишається в розпорядженні платника податків.

Джерелами отримання коштів є різноманітні шляхи отримання платником податків грошей протягом року. Зменшення активів та збільшення зобов'язань накопичують кошти. Кошти також походять із джерел доходів, які як підлягають, гак і не підлягають оподаткуванню.

Конкретні приклади джерел походження коштів включають:

зменшення активів:

зменшення наявної готівки;

зменшення суми на банківських рахунках (включаючи приватні рахунки, розрахункові, поточні, спеціальні, ощадні рахунки тощо);

зменшення наявних товарів;

зменшення дебіторської заборгованості;

збільшення зобов'язань:

збільшення основної суми боргу із займу;

збільшення кредиторської заборгованості;

доходом, який як підлягає, так і не підлягає оподаткуванню, є скоригований валовий дохід.

Мета методу джерел походження та використання коштів полягає у визначенні того, був дохід перебільшений чи занижений. Таким чином, задекларований дохід — це джерело походження коштів. Замість того, щоб перелічувати всі етапі валового доходу як джерело

походження, а всі відшкодування з валового доходу як джерело використання, чистий (або скоригований валовий дохід) вважається джерелом походження.
Мстою застосування методу визначення "чистої" вартості майна є визначення доходу платника податків за змінами у "чистій" вартості майна (багатства), тобто за витратами на придбання основних фондів, які не відображені у декларації.
Метод визначення "чистої" вартості майна (багатства) базується на проведенні повного фінансового аналізу платника податків, за яким можна визначити, як впливає поліпшення матеріального стану платника податків за рік на результати оподаткування його доходу. При цьому може бути встановлено, що поліпшення матеріального стану платника податків за рік є результатом зменшення оподатковуваного доходу.
Метод визначення "чистої" вартості майна (багатства) платника податків розглядається, як різниця між чистою вартістю майна (активів) на початок та кінець звітного року, тобто це є прирощена чиста вартість активів плюс доходи платника податків мінус виграти за рік. Крім того, до цієї суми додаються кошти, які не дозволяється відносити до "витрат", та віднімаються суми, які не підлягають оподаткуванню згідно з чинним законодавством. При проведенні такої перевірки визначений дохід платника податків порівнюється з сумою доходу, вказаною в декларації.
Такий метод рекомендується використовувати у разі, коли:
період, що перевіряється, складає два і більше років;
облік та записи не велися;
облік та записи неадекватні або відсутні;
суми декількох видів активів змінювалися протягом року.
Метод визначення "чистої" вартості майна (багатства) використовується при відсутності звітності та обліку або їх неадекватності.
Метод визначення банківських депозитів ґрунтується на вивченні перевіряючим внесків платника податків па його банківські рахунки та застосуванні джерел отримання коштів для цих внесків. Аналіз визначення банківських депозитів корисний у випадках, якщо платник податків вкладає у банки більшу частину свого доходу. У разі, якщо платник податків придбає нерухомість, розраховується з іншими підприємствами чи витрачає кошти на особисті потреби, не вкладаючи кошти спочатку на банківські рахунки, при перевірці застосовуються методи інші, ніж запропонований.
Метод визначення банківських депозитів найчастіше використовується при перевірці платників податків, які вкладають у банк більшу частину готівки і розраховуються за безготівковим методом.
Найбільш корисно використовувати цей метод для перевірки підприємств торгівлі, громадського харчування, сфери побуту, грального бізнесу та тих галузей (видів бізнесу), де більша кількість розрахунків проводиться за готівку.
Аналіз банківських рахунків платника податків може привести до отримання інформації щодо можливих незадекларованих доходів як на підставі суми та частоти внесків, гаг і на підставі джерел отримання цих коштів. Інформація про використання коштів на

банківських рахунках платників податків може бути корисною для встановлення інших джерел ^задекларованих доходів.

Метод визначення процентних показників (розрахунку процентів) застосовується при встановленні типових для певного виду діяльності або підприємства коефіцієнтів, які розраховуються під час перевірки діяльності платника податків за попередні роки, результатів діяльності аналогічних підприємств цієї галузі або виду бізнесу. Такі коефіцієнти базуються на урядових або комерційних публікаціях (урядові, статистичні, податкові, банківські збірники тощо), але також можуть визначатися за даними звітності платника податків за попередні періоди.

При застосуванні методу визначення процентних показників (розрахунку процентів) встановлюється співвідношенням між валовими продажами, валовими доходами, втратами, прибутком, який підтягає оподаткуванню і навіть чистим прибутком. Коефіцієнт валового прибутку може визначатися при аналізі прайс-листів (прейскуранта або списку цін) чи при порівнянні розрахунків-фактур з товарів, проданих та придбаних.

Під час перевірки методом визначення процентних показників (розрахунку процентів) слід зважати на такі показники, як:

види продукції (товарів);

обсяги виробництва;

місцезнаходження виробництва та ринків збуту продукції платника податків;

торгова політика в державі тощо.

Незважаючи на корисність процентного методу для визначення або перевірки статей оподатковуваного доходу особливо в умовах недостатніх облікових даних та документів, необхідно обережно застосовувати цей метод та чітко визначати, які ситуації чи підприємства є подібними до ситуації, в якій знаходиться підприємство, що перевіряється. При цьому необхідно враховувати такі фактори:

а) вид продукції. Подібні підприємства мають виробляти або реалізувати подібні товари або послуги. Нема сенсу порівнювати валовий прибуток ресторану до валового прибутку овочевого магазину;

б) обсяг або розмір операцій. У багатьох випадках валовий прибуток, виробничі видатки та прибутки від продажу залежать від розміру підприємства. Це особливо помітно у випадках визначення статей видатків та чистого прибутку відносно обсягу продажу. Процентне відношення чистого прибутку до обсягу продажу великого універмагу значно відрізняється від такого ж самого показника маленького магазину;

в) місцезнаходження. Цінові надбавки та виробничі видатки звичайно залежать від розміру міста чи селища або від місцезнаходження підприємства;

г) період перевірки. Оскільки показники прибутковості та видатків змінюються з року в рік внаслідок змін економічних умов, то порівняння слід обмежити однаковими періодами;

г) загальну товарну політику. Не слід порівнювати підприємства, які практикують різну товарну політику. Деякі підприємства віддають перевагу продажу великої кількості

товарів з невеликими ціновими надбавками, тоді як інші підприємства продають менше, але за більш високими цінами. Порівнювати можна лише підприємства з однотипною політикою відносно збуту товарів.

Метод визначення товарів та їх кількості (валовий метод) доцільно застосовувати у випадках, коли перевіряючий може встановити чи визначити кількість продукції і ціну за одну одиницю (або націнку). В багатьох випадках валові доходи можливо підрахувати, якщо встановлено обсяги виробництва (бізнесу) платника податків.

Кількість продукції можливо визначити на підставі звітності платника податків, оскільки інколи втрати можуть бути вказані правильно, а обсяги продажу — занижені. В інших випадках інформацію про кількість продукції, обсяги витрат можливо отримати від третіх сторін шляхом проведення зустрічних перевірок, опитування тощо.

Під час перевірки методом визначення товарів та їх кількості (валовий метод) потрібно зібрати всю інформацію про кількість продукції, обсяги витрат. При отриманні такої інформації можливо використовувати дані, за якими платник податків звітує про свою продукцію (вищепідпорядкованому підприємству, міністерству, відомству, асоціації, органам статистики, профспілкам тощо)- При застосуванні цього методу перевірки необхідно встановити:

використання у виробництві або торгівлі об'єктів промислової та інтелектуальної власності (промислові зразки, знаки для товарів і послуг, торгові марки, об'єкти авторських прав тощо);

виробництво продукції під "маркою" вищепідпорядкованої організації (виробник одягу купує етикетки своєї асоціації тощо).

Цей метод звичайно обмежується тими підприємствами, асортимент продукції чи послуг яких є сталим та не досить великим.

Застосування такого методу перевірки ефективне під час перевірки підприємств, що займаються протягом оподатковуваного періоду виробництвом продукції з обмеженим асортиментом продукції (кількість різних видів продукції).

Після проведення перевірки перевіряючому необхідно встановити достовірність зібраних фактів. Ревізор-інспектор повинен проаналізувати документи і джерела їх походження, отримати підтвердження вірогідності документів від третьої сторони.

У більшості країн світу органам податкової служби надані повноваження щодо здійснення контролю за дотриманням платниками податків вимог податкового законодавства. Взагалі, платники самостійно визначають свої зобов'язання і справляють платежі до бюджетів. Кожний податковий орган мас програму аудиторських перевірок для визначення правомірності сплати платниками податків за своїми зобов'язаннями. У більшості випадків перевірка обмежується бухгалтерськими книгами, звітами та інтерпретацією податкового законодавства. Однак, якщо на думку інспекторів-ревізорів (аудиторів) звіти, бухгалтерські книги і облікові записи платника не є відповідним документом для відображення господарчої діяльності платника, доцільне застосування непрямих методів для відстеження правильного розміру доходу, що оподатковується, і

відповідних донарахувань.
Непрямі метода використовуються у США, Німеччині,
Франції, Великобританії, Індії, Данії, Аргентині, Чилі. Уругваї, Австралії, Новій Зеландії та багатьох інших країнах - членах Організації економічного співробітництва і розвитку (OECD). Зрозуміло, що податкові законодавства країн значно відрізняються, однак непрямі методи широко використовуються, навіть якщо вони спеціально не зазначені у законодавстві.
У більшості податкових органів розвинутих країн світу при проведенні перевірок широко використовуються різні форми непрямих методів для визначення доходу платника, що підлягає оподаткуванню, в разі, коли перевірка бухгалтерських книг і журналів платника податку не є достатньою. Не завжди до податкового законодавства включені спеціальні положення про застосування таких методів, однак вони використовуються згідно з повноваженнями, наданими податковим органам дія визначення правильної суми оподаткованого доходу платника податку.

ТЕМА 6. ФІНАНСИ АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ

6.1. Структура власного капіталу акціонерних товариств

Акціонерним визнається товариство, яке має статутний фонд, поділений на визначену кількість акцій рівної номінальної вартості, і несе відповідальність за зобов'язаннями тільки майном товариства.
Акціонери відповідають за зобов'язаннями товариства тільки в межах належних їм акцій. У випадках, передбачених статутом, акціонери, які не повністю оплатили акції, несуть відповідальність за зобов'язаннями товариства також у межах несплаченої суми.
До акціонерних товариств належать: відкрите товариство, акції якого вільно розповсюджуються шляхом відкритої підписки та купівлі-продажу на біржах; закрите акціонерне товариство, акції якого розподіляються між засновниками і не можуть розповсюджуватися шляхом підписки, купуватися та продаватися на біржі.
Закрите акціонерне товариство може бути реорганізоване у відкрите шляхом реєстрації його акцій у порядку, передбаченому законодавством про цінні папери і фондову біржу, і внесенням змін до статуту товариства.
Поняття "капітал" звичайно асоціюється з поняттям "власність" . У момент створення підприємства його стартовий капітал втілюється в активах, інвестованих засновниками (учасниками) і являє собою вартість майна підприємства. На цьому етапі, коли підприємство ще не має зовнішньої заборгованості, основна облікова формула А = З + К набуває вигляду А = К, оскільки З=0. Саме так трактується початковий статутний капітал Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 2 "Баланс" .
Здійснюючи підприємницьку діяльність, підприємство неминуче використовує залучені кошти, тобі о утворює борги. Боргові зобов'язання підтверджують права і вимоги кредиторів щодо активів підприємства (А = З+К) і мають вищий пріоритет порівняно з вимогами власників.
Тому власний капітал підприємства визначається як різниця між вартістю його майна і борговими зобов'язаннями:
К=А-З. Власний капітал — це частина в активах підприємства, що залишається після вирахування його зобов'язань.
Визнання і оцінка власного капіталу безпосередньо залежить від визнання і оцінки його складових — активів і зобов'язань.
Слід зазначити, що сума власного капіталу — це абстрактна вартість майна, яка не є його поточною чи реалізаційного вартісно, а тому не відображає поточну вартість прав власників фірми. На суму власного капіталу суттєво впливають усі умовності бухгалтерського обліку, що були застосовані при оцінці активів і кредиторської заборгованості, і вона може лише випадково співпадати із сукупною ринковою вартістю акцій підприємства чи з сумою, яку можна отримати від продажу чистих активів

частинами або підприємства в цілому.
Разом з тим, власний капітал є основою для початку і продовження господарської діяльності будь-якого підприємства, одним із найістотніших і найважливіших показників, оскільки виконує такі функції:
довгострокового фінансування — знаходиться у розпорядженні підприємства необмежено довго;
відповідальності і захисту прав кредиторів — відображений у балансі підприємства власний капітал є для зовнішніх користувачів мірилом відносин відповідальності на підприємстві, а також захистом кредиторів від втрати капіталу;
компенсації завданих збитків — тимчасові збитки мають погашатися за рахунок власного капіталу;
кредитоспроможності — при наданні кредиту, за інших рівних умов перевага надається підприємствам з меншою кредиторською заборгованістю і більшим власним капіталом;
фінансування ризику — власний капітал використовується для фінансування ризикованих інвестицій, на що можуть не погодитися кредитори;
самостійності і влади — розмір власного капіталу визначає ступінь незалежності та впливу його власників на підприємство;
розподілу доходів і активів — частки окремих власників у капіталі є основою при розподілі фінансового результату та майна при ліквідації підприємства.
Як правило, підприємство створюється з метою отримання прибутку. Реалізувати цю мету воно може лише за умови збереження свого капіталу.
Згідно з фінансовою концепцією збереження капіталу прибуток заробляється підприємством (а відповідно, зберігається та нарощується його капітал) тільки за умови, якщо сума чистих активів на кінець періоду перевищує суму чистих активів на початок періоду після вилучення будь-яких виплат власникам або внесків власників протягом цього періоду.
Хоча загальна сума власного капіталу може бути визначена за відомою формулою: К = А — З, користувачі фінансової звітності потребують більш детальної інформації про його склад та зміни, що відбулися протягом звітного періоду. Це забезпечить зацікавлених осіб даними про ефективність управління підприємством і надасть кредиторам та інвесторам відомості щодо динаміки та перспективи їх економічних прав. Тому фінансова звітність має надавати інформацію про:
джерела капіталу підприємства;
правові обмеження щодо розподілу інвестованого капіталу серед акціонерів;
обмеження щодо розподілу дивідендів серед теперішніх і майбутніх акціонерів;
пріоритетність прав на майно підприємства при його ліквідації.
Власний капітал утворюється двома шляхами:
1) внесенням власниками підприємства грошей та інших активів;
2) накопиченням суми доходу, що залишається на підприємстві.
Сума власного капіталу може збільшуватися внаслідок конвертування зобов'язань, а також

збільшення вартості активів, непов'язаного із підвищенням заборгованості перед кредиторами (дооцінка необоротних активів, дарчий капітал).
Власний капітал — це власні джерела фінансування підприємства, які без визначення строку повернення внесеш його засновниками (учасниками) або залишені ними на підприємстві із чистого прибутку (див. рис. 11).

Тому за формами власний капітал поділяється на дві категорії:
інвестований (вкладений або сплачений капітал);
нерозподілений прибуток.
Інвестований капітал — це сума простих та привілейованих акцій за їх номінальною (оголошеною) вартістю, а також додатково вкладений капітал, який також може бути поділений за джерелами утворення.
Нерозподілений прибуток — це частина чистого прибутку, що не була розподілена між акціонерами.
За рівнем відповідальності власний капітал поділяється на:
статутний капітал, сума якого визначається в установчих документах і підлягає обов'язковій реєстрації у державному реєстрі господарюючих одиниць;
додатковий капітал (нереєстрований) — це додатково вкладений капітал, резервний капітал та нерозподілений прибуток.
Статутний і додатковий капітал виконують різні функції. Так, статутний капітал — це первісне джерело інвестування і формування майна підприємства. На відміну від додаткового, він забезпечує регулювання відносин власності і управління підприємством, його розмір не може бути меншим за встановлену законодавством суму.
Додатковий вкладений капітал— сума, на яку вартість реалізації випущених акцій перевищує їхню номінальну вартість
У цій статті балансу акціонерні товариства показують суму, на яку вартість реалізації випущених акцій перевищує їхню номінальну вартість. Емісійний дохід буде обліковуватися на відповідному субрахунку, який передбачається відкривати до рахунка "Додатковий капітал".
Інший додатковий капітал — сума дооцінки необоротних активів, вартість активів, безкоштовно отриманих підприємством від інших юридичних або фізичних осіб, та інші види додаткового капіталу.
У балансі сума додаткового капіталу розкривається двома статтями: "Додатковий

оплачений капітал" та "Інший додатковий капітал", тобто окремо відображається емісійний дохід та інші складові додаткового капіталу.
Резервний капітал — сума резервів, створених відповідно до чинного законодавства або установчих документів за рахунок нерозподіленого прибутку підприємства.
Резервний капітал створюється в акціонерному товаристві у розмірі, встановленому установчими документами. Розмір щорічних відрахувань на поповнення резервного капіталу передбачається установчими документами та здійснюється за рахунок чистого прибутку, але не може бути меншим 5 відсотків його загальної вартості.
Резервний капітал призначається на покриття непередбачених витрат, збитків, на сплату боргів підприємства при його ліквідації. Залишки невикористаних коштів переходять на наступний рік.
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток) — сума прибутку, яка реінвестована у підприємство, або сума непокритого збитку.
Нерозподілений прибуток є складовою частиною власного капіталу. Це прибуток, що залишається у підприємства після виплати доходів власникам та формування резервного капіталу.
Сума нерозподіленого прибутку поточного року розраховується таким чином:
нерозподілений прибуток за попередній рік
плюс
чистий прибуток за поточний рік
мінус
дивіденди за поточний рік
мінус
внески (якщо такі здійснюються) на поповнення резервного капіталу.

6.2. Емісійна політика акціонерного товариства

Залучення власного капіталу з зовнішніх джерел шляхом додаткової емісії акцій є складним і дорогим процесом. Тому дане джерело формування власних фінансових ресурсів використовують лише у вкрай обмежених випадках.
З позиції фінансового менеджменту основною метою емісійної політики є залучення на фондовому ринку необхідного обсягу власних фінансових засобів у мінімально можливий термін.
Розробка ефективної емісійної політики підприємства охоплює наступні етапи.
1. Дослідження можливостей ефективного розміщення передбачуваної емісії акцій. Аналіз кон'юнктури фондового ринку (біржового і позабіржового) включає характеристику стану попиту та пропозиції на акції, динаміку рівня цін їхнього котування, обсяги продажу акцій, нові емісії і ряд інших показників. Результатом проведення такого аналізу є визначення рівня чутливості реагування фондового ринку на появу нової емісії.
Оцінка інвестиційної привабливості своїх акцій проводиться з позиції оцінки перспективності розвитку галузі, конкурентоспроможності виробленої продукції, а також

рівня показників свого фінансового стану. У процесі оцінки визначається можливий ступінь інвестиційної переваги акцій своєї компанії в порівнянні з акціями інших компаній.

2. Визначення мети емісії. У зв'язку з високою вартістю залучення власного капіталу з зовнішніх джерел мета емісії повинна бути досить вагомою з позицій стратегічного розвитку підприємства і можливостей істотного підвищення його ринкової вартості в майбутньому періоді. Основними цілями, якими керується підприємство, є:

а) реальне інвестування (створення мережі нових філій, дочірніх фірм, нових виробництв із великим обсягом випуску продукції і т.п.);

б) необхідність істотного поліпшення структури використовуваного капіталу (підвищення частки власного капіталу з метою росту рівня фінансової стійкості: забезпечення більш високого рівня власної кредитоспроможності і зниження за рахунок цього вартості залучення позикового капіталу; підвищення ефекту фінансового левериджу і т.п.);

в) намічуване поглинання інших підприємств;

г) інші цілі, що вимагають швидкої акумуляції значного обсягу власного капіталу.

3. Визначення обсягу емісії. При визначенні обсягу емісії необхідно виходити з раніше розрахованої потреби в залученні власних фінансових ресурсів за рахунок зовнішніх джерел.

4. Визначення номіналу, видів і кількості емітованих акцій. Номінал акцій визначається з урахуванням основних категорій майбутніх їхніх покупців (найбільші номінали акцій орієнтовані на їхнє придбання інституціональними інвесторами, а найменші — на придбання населенням). У процесі визначення видів акцій (простих і привілейованих) встановлюється доцільність випуску привілейованих акцій; якщо такий випуск визнаний доцільним, то встановлюється співвідношення простих і привілейованих акцій.

5. Оцінка вартості створюваного акціонерного капіталу. Відповідно до принципів такої оцінки вона здійснюється за двома параметрами: а) передбачуваному рівнем дивідендів (він визначається виходячи з обраного типу дивідендної політики); б) витрат з випуску акцій і розміщення емісії.

6.3. Порядок формування статутного капіталу акціонерних товариств

Статутний капітал акціонерного товариства складається із внесків акціонерів (учасників). Він відображає власні джерела формування активів і власність акціонерного товариства як юридичної особи. Водночас сума статутного капіталу відображає колективну власність акціонерів, де частка кожного визначається номінальною вартістю придбаних ним акцій. Бухгалтерський облік статутного капіталу починається з дня реєстрації підприємства в державному реєстрі суб'єктів підприємницької діяльності і закінчується днем вибуття підприємства з державного реєстру (внаслідок припинення діяльності, банкрутства тощо). Згідно з Законом України "Про господарські товариства" акціонерним визнається товариство, яке має статутний капітал, поділений на визначену кількість акцій рівної номінальної вартості і несе відповідальність за зобов'язаннями тільки майном товариства. Статутний капітал акціонерного товариства не може бути менше суми, еквівалентної на момент створення товариства 1250 мінімальних заробітних плат. Сума статутного капіталу, відображена у фінансовому обліку і звітності, повинна дорівнювати загальній номінальній вартості випущених акцій, вказаній в установчих документах.

Акція є одиницею власності в акціонерному товаристві. Закон України "Про цінні папери і фондову біржу" визначає акцію як цінний папір без встановленого строку обігу, що засвідчує пайову участь у статутному капіталі акціонерного товариства, підтверджує членство та право на участь в управлінні ним, дає право його власникові на одержання частини прибутку у вигляді дивідендів, а також на участь у розподілі майна в разі ліквідації акціонерного товариства.

Акції можуть бути іменними та на пред'явника, простими та привілейованими. Всі акціонерні товариства повинні випускати прості акції, яким надається право голосу. Можуть також випускати привілейовані акції. Сума простих акцій — це залишковий капітал підприємства, тому що власникам привілейованих акцій надається першочергове право при сплаті дивідендів і розподілі активів у разі ліквідації товариства. Власники привілейованих акцій не мають права брати участь в управлінні акціонерним товариством, якщо інше не передбачено його статутом.

Випуск акцій обов'язково повинен супроводжуватись його реєстрацією в Державній комісії з цінних паперів та фондового ринку. Бланки акцій обліковуються на забалансовому рахунку "Бланки суворої звітності".

Засновниками акціонерного товариства можуть бути юридичні особи та громадяни. Засновники акціонерного товариства укладають між собою договір, що визначає порядок здійснення ними спільної діяльності щодо створення акціонерного товариства, відповідальність перед особами, що підписалися на акції, і третіми особами. Засновники несуть солідарну відповідальність за зобов'язаннями, що виникли до реєстрації акціонерного товариства.

Для створення акціонерного товариства засновники повинні зробити повідомлення про

намір створити акціонерне товариство, здійснити підписку на акції, провести установчі збори і державну реєстрацію акціонерного товариства.
Акціонерне товариство має право випускати цінні папери відповідно до вимог, встановлених Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку. У разі додаткового випуску акцій без реєстрації попереднього випуску акцій усі договори купівлі-продажу акцій додаткового випуску вважаються недійсними. Не пізніше, ніж через шість місяців після реєстрації випуску акцій акціонерне товариство зобов'язане видати акціонерам акції (сертифікати акцій). Закрите акціонерне товариство має право випускати лише іменні акції.
Акції купуються учасниками при створенні акціонерного товариства на підставі договору з його засновниками, а при додатковому випуску акцій у зв'язку зі збільшенням статутного фонду з товариством.
Акція може бути придбана також на підставі договору з її власником (утримувачем) за ціною, що визначається сторонами, або за ціною, що склалася на фондовому ринку, а також у порядку спадкоємства громадян чи правонаступництва юридичних осіб та з інших підстав, передбачених законодавством.
При створенні акціонерного товариства акції можуть бути розповсюджені шляхом відкритої підписки на них (у відкритих акціонерних товариствах) або розподілу всіх акцій між засновниками (у закритих акціонерних товариствах).
Відкрита підписка на акції при створенні акціонерного товариства організовується засновниками. Вони у будь-якому випадку зобов'язані бути утримувачами акцій на суму, не менше 25% статутного фонду і строком, не менше двох років.
Засновники відкритого акціонерного товариства (емітенти) зобов'язані опублікувати відповідно до вимог чинного законодавства інформацію про випуск акцій, зміст і порядок реєстрації якої встановлюються Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку.
Засновники акціонерного товариства публікують повідомлення про наступну відкриту підписку, де вказуються його фірмове найменування, предмет, цілі та строки діяльності товариства, склад засновників, дата проведення установчих зборів, розмір статутного фонду, що передбачається, номінальна вартість акцій, їх кількість і види, переваги і пільги засновників, місце проведення, початковий та кінцевий строки підписки на акції, склад майна, що вноситься засновниками в натуральній формі, найменування банківської установи та номер поточного рахунка, на який мають бути внесені початкові внески. За рішенням засновників у повідомлення може бути включена й інша інформація. Строк відкритої підписки не може перевищувати 6 місяців.
Особи, які бажають придбати акції, повинні внести на рахунок засновників не менше 10% вартості акцій, на які вони підписалися, після чого засновники видають їм письмове зобов'язання про продаж відповідної кількості акцій.
Після закінчення вказаного у повідомленні строку підписка припиняється. Якщо до того часу не вдалося охопити підпискою 60% акцій, акціонерне товариство вважається

незаснованим. Особам, які підписалися на акції, повертаються внесені ними суми або інше майно не пізніше як через 30 днів. За невиконання цього зобов'язання засновники несуть солідарну відповідальність.

У разі, якщо підписка на акції перевищує розмір статутного фонду, засновники можуть відхилити зайву підписку, якщо це передбачено умовами випуску. Відмова у підписці проводиться згідно з переліком передплатників з кінця переліку. У разі, якщо засновники не відхиляють зайву підписку, рішення про прийняття або відмову зайвої підписки приймають установчі збори. При відмові засновниками або установчими зборами зайвої підписки внесені суми повертаються у порядку, передбаченому частиною четвертою цієї статті.

До дня скликання установчих зборів особи, які підписалися на акції, повинні внести з урахуванням попереднього внеску не менше 30% номінальної вартості акцій. На підтвердження внеску засновники видають тимчасові свідоцтва.

Акціонерне товариство має право викупити в акціонера оплачені ним акції тільки за рахунок сум, що перевищують статутний фонд, для їх наступного перепродажу, розповсюдження серед своїх працівників або анулювання. Вказані акції повинні бути реалізовані або анульовані у строк не більше одного року. Протягом цього періоду розподіл прибутку, а також голосування і визначення кворуму на загальних зборах акціонерів проводиться без урахування придбаних акціонерним товариством власних акцій.

Акціонер у строки, встановлені установчими зборами, але не пізніше року після реєстрації акціонерного товариства, зобов'язаний оплатити повну вартість акцій.

У разі несплати у встановлений строк акціонер, якщо інше не передбачено статутом підприємства, сплачує за час прострочення 10% річних від суми простроченого платежу. При несплаті протягом трьох місяців після встановленого строку платежу акціонерне товариство має право реалізувати ці акції в порядку, встановленому статутом товариства. Акціонерному товариству забороняється випуск акцій для покриття збитків, пов'язаних з його господарською діяльністю.

Зміни статутного капіталу

Акціонерне товариство може змінювати розмір статутного капіталу згідно з рішенням зборів акціонерів. У бухгалтерському обліку ці зміни знаходять відображення тільки після державної реєстрації нового розміру статутного капіталу. Збільшення статутного капіталу акціонерного товариства не більше, ніж на 1/3 може бути здійснено за рішенням правління за умови, що такс передбачено статутом.

Зміни статутного капіталу регулюються Положенням про порядок збільшення (зменшення) розміру статутного фонду акціонерного товариства, затвердженим рішенням Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 08.04.1998 р. №44. .

Акціонерне товариство має право збільшувати статутний капітал, якщо всі раніше випущені акції повністю сплачені за вартістю не нижче номінальної.

Збільшення статутного капіталу може здійснюватися шляхом:

випуску нових акцій,
обміну облігацій на акції
збільшення номінальної вартості акцій.
При збільшенні кількості акцій встановленої номінальної вартості підписка на додатково випущені акції проводиться у тому ж порядку, що і на акції першої емісії, а статутний капітал збільшується за рахунок:
додаткових внесків учасників — у обліку це буде відображатись аналогічно операціям формування статутного капіталу;
індексації основних засобів згідно з Положенням про порядок збільшення статутного фонду за рахунок індексації основних засобів, затвердженим рішенням ДКЦПФР від 12. 02 1998 р. №39;
реінвестування прибутку;
нарахованих дивідендів — у випадку, коли прийняте рішення про виплат дивідендів акціями.
При збільшенні номінальної вартості акцій статутний капітал може збільшуватися за рахунок додаткових внесків учасників до встановленого рівня номінальної вартості акцій або за рахунок індексації основних засобів. Обидва ці варіанти вже були нами розглянуті.
Зменшення статутного капіталу акціонерного товариства може здійснюватися шляхом:
зменшення номінальної вартості акцій або
зменшення кількості акцій існуючої номінальної вартості шляхом викупу їх у власників з метою анулювання.
Облік із засновниками зображено у таблиці:

Облік розрахунків із засновниками

№	Зміст операції	Кореспондуючі рахунки	
		дебет	кредит
1	Відображено розмір статутного капіталу, оголошений у засновницьких документах	46 «Неоплачений капітал»	40 «Статутний капітал»
2	Надійшли внески від засновників рахунок їх вкладів до статутного капіталу:		
	— грошовими коштами	ЗО «Каса»31 «Рахунки в банках»	46 «Неоплачений капітал»
	— основними засобами	10 «Основні засоби»	
	— нематеріальними активами	12 «Нематеріальні активи»	
	— виробничі запасами тощо	20 «Виробничі запаси»	
3	Відображено внесений засновниками підприємства (крім АТ) капітал, що перевищує статутний капітал	ЗО «Каса» 31 «Рахунки в банках»10 «Основні засоби» 12 «Нематеріальні активи» 20 «Виробничі запаси»	422 «Інший вкладений капітал»
Збільшення розміру статутного капіталу			
1	Відображено збільшення розміру статутного капіталу шляхом додаткового випуску акцій за рахунок нарахованих дивідендів	46 «Неоплачений капітал» 671 «Розрахунки за нарахованими дивідендами»	40 «Статутний капітал» 46 «Неоплачений капітал»
2	Відображено збільшення розміру статутного капіталу шляхом обміну облігацій акціонерного товариства на його ж акції	46 «Неоплачений капітал» 521 «Зобов'язання за облігаціями»	40 «Статутний капітал» 46 «Неоплачений капітал»

Зменшення статутного капіталу			
1	Зменшено статутний капітал акціонерного товариства шляхом зменшення номінальної вартості акцій. Таке зменшення має бути компенсоване акціонерам	40 «Статутний капітал» 46 «Неоплачений капітал»	46 «Неоплачений капітал» 30 «Каса» 31 «Рахунки в банках»
2	Відображено збільшення розміру статутного капіталу шляхом обміну облігацій акціонерного товариства на його ж акції	46 «Неоплачений капітал» 521 «Зобов'язання за облігаціями»	40 «Статутний капітал» 46 «Неоплачений капітал»
Зменшення статутного капіталу			
1	Зменшено статутний капітал акціонерного товариства шляхом зменшення номінальної вартості акцій. Таке зменшення має бутті компенсоване акціонерам	40 «Статутний капітал» 46 «Неоплачений капітал»	46 «Неоплачений капітал» 30 «Каса» 31 «Рахунки в банках»
2	Зменшено статутний капітал акціонерного товариства шляхом зменшення кількості акцій існуючої номінальної вартості за допомогою викупу власників та їх наступного анулювання:		
	— викуплено акції у власників	451 «Вилучені акції»	30 «Каса» 31 «Рахунки в банках»
	— анульовано акції	40 «Статутний капітал»	451 «Вилучені акції»
Повторний випуск акцій			
1	Відображено повторний випуск викуплених акцій:		
	— на суму номінальної вартості їх придбання	30 «Каса» 31 «Рахунки в банках»	451 «Вилучені акції»
	— на суму перевищення продажної вартості над номінальною	30 «Каса» 31 «Рахунки в банках)»	421 «емісійний дохід»

2	Відображено повторний випуск акцій за піною нижче ціпи їх придбання:		
	— сума коштів, отримана від продажу акцій	30 «Каса» 31 «Рахунки в банках»	451 «Вилучені акції»
	— покриття різниці між номінальною і продажною вартістю акцій	421 «Емісійний дохід» 443 «Прибуток. використаний у звітному періоди)	451 «Вилучені акції»
	Якщо засновник — іноземний інвестор		
J	Відображено внесок іноземного інвестора на дату підписання засновницького договору	46 «Неоплачений капітал»	40 «Статутний капітал»
2	Відображено перерахунок заборгованості і поземного інвестора щодо внеску до статутного капітал	46 «Неоплачений капітал»	425 «Інший додатковий капітал»
3	Отримано внесок іноземного інвестора в і неземній валюті	312 «Поточні рахунки в іноземні й валюті»	46 «Неоплачений капітал»
4	Отримано дохід у результаті перерахунку і поземної валюти на кінець звітного періоду	312 «Поточні рахунки и іноземній валюті»	744 «Дохід від неопераційної курсової різниці»
5	Списано дохід від неопераційних курсових різниць па фінансовий результат	744 «Дохід від неопераційної курсової різниці»	793 «Результат іншої звичайної діяльності»
6	Відображено втрати в результаті перерахунку і поземної валюти на кінець звітного періоду	974 «Втрати від неопераційних курсових різниць»	312 «Поточні рахунки в іноземній валюті»
7	Списано втрати від неопераційних курсових різниць на фінансовий результат	793 «Результат іншої звичайної діяльності»	974 «Втрати від неопераційних курсових різниць»

Нарахування і виплата диві денді в			
1	Нараховано дивіденди	443 «Прибуток, використаний у звітному періоді»	671 «Розрахунки за нарахованими
2	Відображено збільшення розміру статутного фонду за рахунок нарахованих дивідендів у випадку прийняття рішення про реінвестицію дивідендів	671 «Розрахунки за нарахованими дивідендами»	40 «Статутний капітал»
3	Нараховано податок на дивіденди	671 «Розрахунки за нарахованими дивідендами»	641 «Розрахунки за податками»
4	Перераховано до бюджету податок на дивіденди	641 «Розрахунки за податками»	311 «Поточні рахунки в національній валюті»
5	Виплачено дивіденди	671 «Розрахунки за нарахованими дивідендами»	30 «Каса »
Одержання дивідендів від інших підприємств			
1	Нараховано дивіденди в момент прийняття рішення про їх виплату	373 «Розрахунки за нарахованими доходами»	731 «Дивіденди одержані»
2	Отримано дивіденди ,	31 «Рахунки в банках»	373 «Розрахунки за нарахованими

Для реєстрації інформації про випуск акцій до реєструвального органу подаються такі документи:

а) заява про реєстрацію інформації про випуск акцій;

б) нотаріально засвідчена копія установчого договору (у разі здійснення першого випуску акцій);

в) інформація про випуск акцій відкритого акціонерного товариства. Інформація подається реєструвальному органу в 2 примірниках і повинна бути пронумерована, прошнурована та засвідчена підписом керівника та печаткою емітента (у разі здійснення першого випуску акцій — підписами та печатками засновників або уповноваженими ними особами), а також підписами та перевіркою аудитора (аудиторської фірми).

Якщо емітент користується послугами торговця цінними паперами щодо розміщення даного випуску акцій, то інформація також засвідчується підписом та печаткою торговця цінними паперами;

г) копія платіжного доручення про сплату державного мита за реєстрацію інформації про випуск цінних паперів у розмірі, передбаченому законодавством;

ґ) рішення про випуск акцій, що оформлено протоколом, який має містити відомості про:

кількість та відсоток голосів акціонерів, що беруть участь у зборах;

фірмове найменування емітента та його місцезнаходження;

розмір статутного фонду або вартість основних і оборотних фондів емітента;

цілі та предмет його діяльності;
зазначення службових осіб емітента;
найменування контролюючого органу (аудиторської фірми); дані про розміщення раніше випущених в обіг цінних паперів (перелік і результати попередніх випусків цінних паперів із зазначенням свідоцтв про реєстрацію випусків цінних паперів та органів, що віщали відповідні свідоцтва (із зазначенням за кожним випуском кількості цінних паперів іменних та на пред'явника, простих та привілейованих акцій, процентних та безпроцентних облігацій, номінальної вартості та загальної суми випуску); мету випуску акцій; зазначення категорій акцій; кількість іменних акцій та акцій на пред'явника; кількість привілейованих акцій; форму випуску акцій; загальну суму випуску та кількість акцій; номінальну вартість акцій;
кількість та відсоток голосів акціонерів, що приймають рішення про випуск акцій (у разі прийняття рішення загальними зборами акціонерів);
порядок проведення голосування; порядок виплати дивідендів; сірок і порядок підписки на акції та їх оплати; строк повернення коштів при відмові від випуску акцій; черговість випуску акцій (при випусках їх різними серіями); порядок повідомлення про випуск і порядок розміщення акцій; права власників привілейованих акцій;
порядок реалізації переважною права акціонерів на придбання акцій, що випускаються додатково, у кількості, пропорційній їх часті у статутному фонді на дату прийняття рішення про випуск акцій; термін проведення відкритої підписки для акціонерів, що реалізують своє переважне право, та термін проведення підписки дія інших інвесторів й акціонерів на придбання акцій у кількості, що перевищує кількість акцій, на яку акціонер має переважне право; д) проміжна фінансова звітність за звітний період, що передував кварталу, у якому подаються документи для реєстрації інформації про випуск акцій, у складі балансу та звіту про фінансові результати (для банків — звіту про прибутки та збитки), засвідчена підписами та печатками емітента та аудитора (аудиторської фірми), а також висновок аудитора (аудиторської фірми) (при додатковому випуску акцій);
є) баланс та звіт про фінансові результати (для банків — звіт про прибутки та збитки), засвідчені підписами та печатками емітента та аудитора (аудиторської фірми), довідка про фінансовий стан та висновок аудитора (аудиторської фірми) за звітний рік, що передував року, у якому подаються документи для реєстрації інформації про випуск акцій (при додатковому випуску акцій); є) висновок аудитора (аудиторської фірми) щодо спроможності засновників — юридичних осіб сплатити відповідні внески до статутного фонду (при першому випуску акцій);
ж) довідка, засвідчена підписами та печаткою реєстратора про передачу реєстру власників цінних паперів;
з) копії свідоцтв про реєстрацію попер випусків цінних паперів;
й) нотаріально засвідчена копія статуту товариства (для підтвердження повноважень щодо прийняття рішення про збільшення розміру статуту фонду іншим, ніж загальні збори акціонерів).

В інформацію про випуск акцій повинні бути включені такі відомості:
а) характеристика емітента: повне та скорочене (в разі наявності) найменування; місцезнаходження, номери телефону (факс електронної пошти); дата державної реєстрації акціонерного товариства та орган, що здійснив його реєстрацію; предмет та цілі діяльності; розмір статутного фонду;
чисельність штатних працівників (за стаж останнє число кварталу, що передував кварт; якому подаються документи);
чисельність акціонерів (за станом на осі число кварталу, що передував кварталу, у я подаються документи);
б) дані про посадових осіб емітента, а голову та членів виконавчого органу, голо членів ради (спостережної ради) товариства, ревізійної комісії та головного бухгалтера: щ ще, ім'я та по батькові, рік народження, о кваліфікація, виробничий стаж, стаж роботи даній посаді, посада, яку особа займає на цьому місці роботи;
в) відомості про середню заробітну плату ч виконавчого органу за останній квартал та заве ний фінансовий рік, що передував поданню , ментів (за згодою цих членів виконавчого органу
г) перелік ліцензій (дозволів) емітента на ведення певних видів діяльності із зазначенням терміну закінчення їх дії;
д) відомості про участь емітента в холдингових компаніях, концернах, асоціаціях тощо;
є) відомості про юридичних осіб, у яких емітент володіє більше ніж 10% статутного фонду активів, у тому числі про дочірні підприємства, та представництва емітента;
є) опис діяльності емітента за станом на к звітного періоду, що передував кварталу, у я подаються документи для реєстрації інформує про випуск акцій, а саме дані про:
обсяг основних видів продукції, послуг чи робіт, що здійснює емітент; ринки збуту та особливості розвитку гал:
якій здійснює діяльність емітент
обсяги та напрями інвестиційної діяльності емітента;
політику щодо досліджень та розробок;
ж) можливі фактори ризику в діяльності емітента;
з) перспективи діяльності емітента на поточний та наступний роки;
й) проміжна фінансова звітність за звітний період, що передував кварталу, у якому подаються документи для реєстрації інформації про випуск акцій, у складі балансу та звіту про фінансові результати (для банків — звіту про прибутки та збитки);
і) баланс та звіт про фінансові результати (для банків — звіт про прибутки та збитки) за звітний рік, що передував року, в якому подаються документи для реєстрації інформації про випуск акцій;
і) дані про випуск акцій:
дата і номер рішення (протоколу) про випуск акцій;
найменування органу, який прийняв рішення (із зазначенням кількості та відсотка голосів, якими приймалось рішення про випуск акцій у разі прийняття рішення загальними

зборами акціонерів);
загальна номінальна вартість акцій, на які планується здійснити підписку;
мета використання фінансових ресурсів, залучених від випуску (конкретні обсяги та напрями використання);
зобов'язання емітента щодо невикористання коштів, залучених від випуску акцій для покриття збитків товариства;
кількість акцій за типами і категоріями (іменні або на пред'явника, прості та привілейовані);
форма випуску акцій (документарна або бездокументарна);
перелік засновників із зазначенням кількості, типу і категорій належних їм акцій на дату прийняття рішення про випуск акцій;
права, що надаються власникам простих та привілейованих акцій;
номінальна вартість акцій;
серії та порядкові номери акцій;
адреси місць, дати початку та закінчення проведення першого етапу підписки на акції (при додатковому випуску акцій);
адреси місць, дати початку та закінчення проведення другого етапу підписки на акції (при додатковому випуску акцій);
адреси місць, дати початку та закінчення підписки на акції (при першому випуску акцій);
запланований курс продажу акцій;
відомості щодо ринкової вартості акцій (при додатковому випуску);
докладний опис порядку підписки на акції та їх оплати (подання заяви до уповноваженого органу управління товариства, укладання договору, здійснення оплати акцій відповідно до умов випуску, видача уповноваженим органом управління товариства документів, які підтверджують внесення коштів в оплату за акції (письмове зобов'язання про продаж відповідної кількості акцій, тимчасове свідоцтво про підтвердження внеску) із зазначенням найменування банківської установи та номера поточного рахунку, на який буде внесено оплату за акції;
порядок реалізації акціонерами свого переважного права на придбання акцій (при додатковому випуску акцій);
дії, що проводяться в разі перевищення (недосягнення) запланованого рівня підписки на акції або її дострокового закінчення (згідно з рішенням про випуск акцій);
найменування торговця цінними паперами (якщо емітент користується його послугами щодо розміщення даного випуску) зі зазначенням повної назви, місцезнаходження, номерів телефонів та факсів, коду за ЄДРПОУ, номера та дата видачі діючого дозволу;
к) терміни, порядок та адреси місць виплати дивідендів за підсумками календарного року (при додатковому випуску акцій);
л) перелік і результат попередніх випусків цінних паперів із зазначенням свідоцтв про реєстрацію випусків цінних паперів та органів, що видали відповідні свідоцтва (із зазначенням за кожним випуском кількості цінних паперів іменних та на пред'явника,

простих та привілейованих акцій, процентних та безпроцентних облігацій, номінальної вартості та загальної суми випуску);
м) кількість акцій, що перебувають у власності членів виконавчого органу, та перелік осіб, частки яких у статутному фонді перевищують 5% із зазначенням відсотків за кожною такою особою;
н) відомості про реєстратора (при додатковому випуску акцій у документарній формі) або депозитарій (при бездокументарній формі) із зазначенням повної назви, місцезнаходження, номерів телефонів та факсів, коду за ЄДРПОУ, номера та дати видачі дозволу на ведення реєстрів власників іменних цінних паперів (дозволу на здійснення депозитарної діяльності);
о) дані про відповідальних за інформацію про випуск акцій осіб (для фізичних осіб — прізвище, ім'я та по батькові, посада; для юридичних осіб — повна назва, місцезнаходження, номери телефонів та факсів, код за ЄДРПОУ);
п) дані щодо бірж або позабіржових торговельно-інформаційних систем, на яких продавались або продаються цінні папери цього емітента (у разі здійснення таких операцій);
р) дані щодо осіб, відповідальних за проведення аудиту емітента (назва аудиторської фірми або прізвище: ім'я та по батькові аудитора, місцезнаходження, номери телефонів та факсів, номер ліцензії та дата її одержання.

6.4. Розрахунок дивідендів за акціями акціонерного товариства

Основною метою розробки дивідендної політики є встановлення необхідної пропорційності між поточним споживанням прибутку власниками і майбутнім його ростом, який максимізує ринкову вартість підприємства і забезпечує стратегічний його розвиток.
Формуванню оптимальної дивідендної політики в країнах з розвинутою ринковою економікою присвячені численні теоретичні дослідження. Найбільш розповсюдженими теоріями, зв'язаними з механізмом формування дивідендної політики, є:
Теорія незалежності дивідендів. її автори — Ф. Модильяні і М. Міллер - стверджують, що обрана дивідендна політика не здійснює ніякого впливу ні на ринкову вартість підприємства (ціну акцій), ні на добробут власників у поточному чи перспективному періоді.
Теорія переваги дивідендів. її автори — М. Гордон і Д. Лінтнер - стверджують, що кожна одиниця поточного доходу (виплаченого у формі дивідендів) через те, що вона "очищена від ризику", коштує завжди більше, ніж дохід відкладений на майбутнє, у зв'язку з властивим йому ризиком. Виходячи з цієї теорії максимізація дивідендних виплат доцільніша, ніж капіталізація прибутку.
Теорія мінімізації дивідендів. Відповідно до цієї теорії ефективність дивідендної політики

визначається критерієм мінімізації податкових виплат за поточними і майбутніми доходами власників. А через те оподатковування поточних доходів у формі одержуваних дивідендів завжди вище, ніж майбутніх, дивідендна політика повніша забезпечувати мінімізацію дивідендних виплат, а відповідно максимізацію капіталізації прибутку - для того, щоб отримати найвищий податковий захист сукупного доходу власників. Однак такий підхід до дивідендної політики не влаштовує численних дрібних акціонерів з низьким рівнем доходів.

Сигнальна теорія дивідендів побудована на тому, що основні моделі оцінки поточної реальної ринкової вартості акцій як базисний елемент використовують розмір виплачуваних за нею дивідендів. У такий спосіб ріст рівня дивідендних виплат визначає автоматичне зростання реальної, а відповідно і ринкової вартості акцій, що при їхній реалізації приносить акціонерам додатковий - дохід. Крім того, виплата високих дивідендів "сигналізує" про те, що компанія знаходиться на підйомі й очікує істотного зростання прибутку в майбутньому періоді. Ця теорія нерозривно пов'язана з високою "прозорістю" фондового ринку, на якому оперативно отримана інформація впливає на коливання ринкової вартості акцій.

Теорія відповідності дивідендної політики складу акціонерів. Згідно з цією теорією компанія повинна здійснювати таку дивідендну політику, яка відповідає очікуванням акціонерів.

Залишкова політика дивідендних виплат припускає, що фонд виплати дивідендів утвориться після того, коли за рахунок прибутку задоволені погреби у формуванні власних фінансових ресурсів, що забезпечують повною мірою реалізацію інвестиційних можливостей підприємства. Якщо за наявними інвестиційними проектами рівень внутрішньої ставки прибутковості перевищує середньозважену вартість капіталу, то основна частина прибутку повинна бути спрямована на реалізацію таких проектів, тому що вона забезпечить високий темп росту капіталу (відкладеного доходу) власників. Перевагою політики цього типу є забезпечення високих темпів розвитку підприємства, підвищення його фінансової стійкості. Недолік цієї політики полягає в нестабільності розмірів дивідендних виплат, повної непередбачуваності їх розмірів у майбутньому періоді і навіть відмова від виплат у період високих інвестиційних можливостей, що негативно позначається на формуванні рівня ринкової ціни акцій. Така дивідендна політика використовується, як правило, лише на ранніх стадіях життєвого циклу підприємства, зв'язаних з високим рівнем його інвестиційної активності.

На основі існуючих теоретичних підходів та практичного досвіду сформувались різні типи дивідендної політики.

Політика стабільного розміру дивідендних виплат припускає виплату незмінної їхньої суми протягом тривалого періоду (при високих темпах інфляції сума дивідендних виплат коригується на індекс інфляції). Перевагою цієї політики є її надійність, що створює почуття впевненості в акціонерів у незмінності розміру поточного доходу незалежно від різних обставин на фондовому ринку. Недоліком цієї політики є її слабкий зв'язок з

фінансовими результатами діяльності підприємства, у зв'язку з чим у періоди несприятливої кон'юнктури і низького розміру прибутку інвестиційна діяльність може бути зведена до нуля. Для того, щоб уникнути цих негативних наслідків стабільний розмір дивідендних виплат встановлюється звичайно на відносно низькому рівні, що і відносить даний тип дивідендної політики до категорії консервативної.

Політика мінімального стабільного розміру дивідендів з надбавкою в окремі періоди являє собою найбільш зважений тип. її перевагою є стабільна гарантована виплата дивідендів у мінімально передбаченому розмірі при-високому зв'язку з фінансовими результатами діяльності підприємства, що дозволяє збільшувати розмір дивідендів у періоди сприятливої господарської кон'юнктури, не знижуючи при цьому рівень інвестиційної активності. Така дивідендна політика дає найбільший ефект на підприємствах з нестабільним у динаміці розміром формування прибутку. Основний недолік цієї політики полягає в тому, що при тривалій виплаті мінімальних розмірів дивідендів інвестиційна привабливість акцій компанії знижується і відповідно падає їхня ринкова вартість.

Політика стабільного рівня дивідендів передбачає встановлення довгострокового нормативного коефіцієнта дивідендних виплат стосовно суми прибутку. Перевагою цієї політики є простота її формування і тісний зв'язок з розміром прибутку. У той же час основним її недоліком є нестабільність розмірів дивідендних виплат на акцію. Ця нестабільність викликає різкі перепади в ринковій вартості акцій по окремих періодах, що перешкоджає максимізації ринкової вартості підприємства в процесі здійснення такої політики (вона "сигналізує" про високий рівень ризику господарської діяльності даного підприємства). Навіть при високому рівні дивідендних виплат така політика не залучає звичайно інвесторів (акціонерів), що уникають ризику.

Політика постійного зростання розміру дивідендів передбачає стабільне зростання рівня дивідендних виплат у розрахунку на одну акцію. Зростання дивідендів при здійсненні такої політики відбувається, як правило, у твердо установленому відсотку приросту до їх розміру в попередньому періоді. Перевагою такої політики є забезпечення високої ринкової вартості акцій компанії і формування позитивного її іміджу у потенційних інвесторів при додаткових емісіях. Недоліком же цієї політики є відсутність гнучкості в її проведенні і постійне зростання фінансової напруженості — якщо темп росту коефіцієнта дивідендних виплат зростає. Тому здійснення такої дивідендної політики можуть дозволити собі лише реально процвітаючі акціонерні компанії — якщо ж ця політика не підкріплена постійним зростанням прибутку компанії, то вона являє собою вірний шлях до її банкрутства.

Первісним етапом формування дивідендної політики є вивчення й оцінка факторів, що визначають цю політику. У практиці фінансового менеджменту ці фактори прийнято поділяти на чотири групи:

1. Фактори, що характеризують інвестиційні можливості підприємства. До числа основних факторів цієї групи відносяться:

а) стадія житі свого циклу компанії (на ранніх стадіях життєвою циклу акціонерна

компанія змушена більше засобів інвестувати у свій розвиток, обмежуючи виплату дивідендів);
б) необхідність розширення акціонерною компанією своїх інвестиційних програм (у періоди активізації інвестиційної діяльності, спрямованої на розширене відтворення основних засобів і нематеріальних активів, потреба в капіталізації прибутку зростає);
в) ступінь готовності окремих інвестиційних проектів з високим рівнем ефективності (окремі підготовлені проекти вимагають прискореної реалізації з метою забезпечення ефективної їхньої експлуатації при сприятливій кон'юнктурі ринку, що обумовлює необхідність концентрації власних фінансових ресурсів у ці періоди).
2. Фактори, що характеризують можливості формування фінансових ресурсів з альтернативних джерел. У цій групі факторів основними є:
а) достатність резервів власного капіталу, сформованих у попередньому періоді;
б) вартість залучення додаткового акціонерного капіталу;
в) вартість залучення додаткового позикового капіталу;
г) доступність кредитів на фінансовому ринку;
д) рівень кредитоспроможності акціонерного товариства, обумовлений його поточним фінансовим станом.
3. Фактори, пов'язані з об'єктивними обмеженнями.
До числа основних факторів цієї групи відносяться:
а) рівень оподатковування дивідендів;
б) рівень оподатковування майна підприємств;
в) досягнутий ефект фінансового левериджу, обумовлений сформованим співвідношенням використовуваного власного і позикового капіталу;
г) фактичний розмір одержуваного прибутку і коефіцієнт рентабельності власного капіталу.
4. Інші фактори. У складі цих факторів можуть бути виділені:
а) кон'юнктурний цикл товарного ринку, учасником якого є акціонерна компанія (у період підйому кон'юнктури ефективність капіталізації прибутку значно зростає);
б) рівень дивідендних виплат компаніями-конкурентами;
в) невідкладність платежів за раніше отриманими кредитами;
г) можливість втрати контролю над управлінням компанією.
Дивіденди в акціонерних товариствах розраховуються за формулою:
Д = Пр – (Пд.+Витр+РФ+Іф)
де Пр - прибуток до розподілу;
Пд - податки і платежі з прибутку до бюджету;
Витр - витрати на утримання акціонерного товариства;
Рф - відрахування в резервний фонд;
Іф - інвестиційний фонд на розвиток виробництва.
Дивіденд акціонера розраховується шляхом множення номінальної вартості акції на дивідендну ставку і на кількість акцій. Хоча на практиці дивідендна ставка

встановлюється в грошових одиницях і складає їх певну кількість на одну акцію.
Розрахунок дивідендної ставки можна здійснювати ще й таким чином:
ДС = (СДбп-СДПАбп) / (СФер-ВА)
де СДБП- сума дивідендів без податку;
СДП АБП - сума дивідендів на привілейовані акції;
СФКР - статутний фонд кінця року;
ВА - вартість акцій, викуплених і не розміщених серед акціонерів.
Виплата дивідендів готівкою. Це найбільш проста і найпоширеніша форма здійснення дивідендних виплат.
Виплата дивідендів акціями. Така форма передбачає надання акціонерам знову емітованих акцій на суму дивідендних виплат. Вона становить інтерес для акціонерів, менталітет яких орієнтований на ріст капіталу в майбутньому періоді.
Автоматичне реінвестування. Ця форма виплати надає акціонерам право індивідуального вибору — одержати дивіденди наявними чи реівестувати їх у додаткові акції.
Викуп, акцій компанією. Він розглядається як одна з форм реінвестування дивідендів, відповідно до якої на суму дивідендного фонду компанія скуповує на фондовому ринку частину акцій. Це дозволяє автоматично збільшувати розмір прибутку на одну акцію, що залишилася, і підвищувати коефіцієнт дивідендних виплат у майбутньому періоді. Така форма використання дивідендів вимагає згоди акціонерів.

ТЕМА 7. СТРУКТУРА БАЛАНСУ ПІДПРИЄМСТВА. ЙОГО ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ОЦІНКИ ФІНАНСОВОГО СТАНУ

7.1. Призначення балансу та його структура

Баланс — звіт про фінансовий стан підприємства, який відображає на певну дату його активи, зобов'язання і власний капітал.
Метою складання балансу є надання користувачам повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансовий стан підприємства на звітну дату.
Для вивчення фінансового стану підприємства необхідна інформація про економічні ресурси, що ним контролюються, його фінансову структуру, ліквідність та платоспроможність, а також здатність адаптуватися до змін середовища, в якому воно функціонує.
Інформація стосовно економічних ресурсів, контрольованих підприємством, і здатності його в минулому змінювати ці ресурси є корисною для визначення спроможності підприємства генерувати грошові кошти та їх еквіваленти у майбутньому. Інформація щодо структури капіталу є корисною при прогнозуванні майбутніх потреб у позиках, при визначенні розподілу майбутніх прибутків та потоків грошових коштів серед власників підприємства, а також при визначенні ймовірності залучення фінансів у майбутньому. Інформація щодо ліквідності та платоспроможності підприємства є корисною для прогнозування спроможності підприємства вчасно виконувати свої фінансові зобов'язання. Ліквідність свідчить про наявність грошових коштів у найближчому майбутньому після виконання фінансових зобов'язань даного періоду. Наявність грошових коштів упродовж більшого періоду часу для вчасного виконання фінансових зобов'язань свідчить про платоспроможність підприємства.
Активи мають визнаватись і відображатись в балансі у грошовому виразі з використанням певної бази оцінки, а саме:
Історичної собівартості. Активи відображаються за сумою сплачених грошових коштів чи їх еквівалентів або за справедливою вартістю компенсації, виданої, щоб придбати їх, на момент придбання;
Поточної собівартості. Активи відображаються за сумою грошових коштів або їх еквівалентів, яка була б сплачена в разі придбання такого ж або еквівалентного активу на поточний момент;
Вартості реалізації Актив відображається за сумою грошових коштів або їх еквівалентів, яку можна було б отримати на поточний момент шляхом продажу активу в ході звичайної реалізації;
Теперішньої вартості. Активи відображаються за теперішньою дисконтованою вартістю майбутніх чистих надходжень грошових коштів, які, як очікується, мас генерувати стаття

під час звичайної діяльності підприємства.
Основою оцінки, яка найчастіше приймається підприємствами для складання фінансових звітів, є історична собівартість. Вона, як правило, комбінується з іншими оцінками. Наприклад, запаси, як правило, відображаються за найнижчою з двох оцінок - собівартістю або чистою вартістю реалізації; ринкові цінні папери Можуть відображатися за ринковою вартістю, а довгострокові зобов'язання дебіторів відображаються за їхньою теперішньою вартістю. Деякі підприємства використовують як основу поточну собівартість у відповідь на нездатність облікової моделі історичної собівартості відображати вплив зміни цін на немонетарні активи.
З метою задоволення інформаційних потреб широкого кола користувачів, баланс відображає фінансовий стан підприємства, падає загальну інформацію про його діяльність та ліквідність. Для кращого сприйняття і розуміння даних фінансової звітності ця інформація структурується певним чином. Оскільки кредитори мають першочергові права щодо майна підприємства, для задоволення їх потреб інформація балансу традиційно класифікувалась таким чином, щоб наочно відобразити платоспроможність підприємства, тобто ймовірність погашення заборгованості у випадку його ліквідації. Розмежування поточних і непоточиих активів і зобов'язань дає змогу визначити суму оборотного капіталу як різницю між поточними активами і поточними зобов'язаннями.

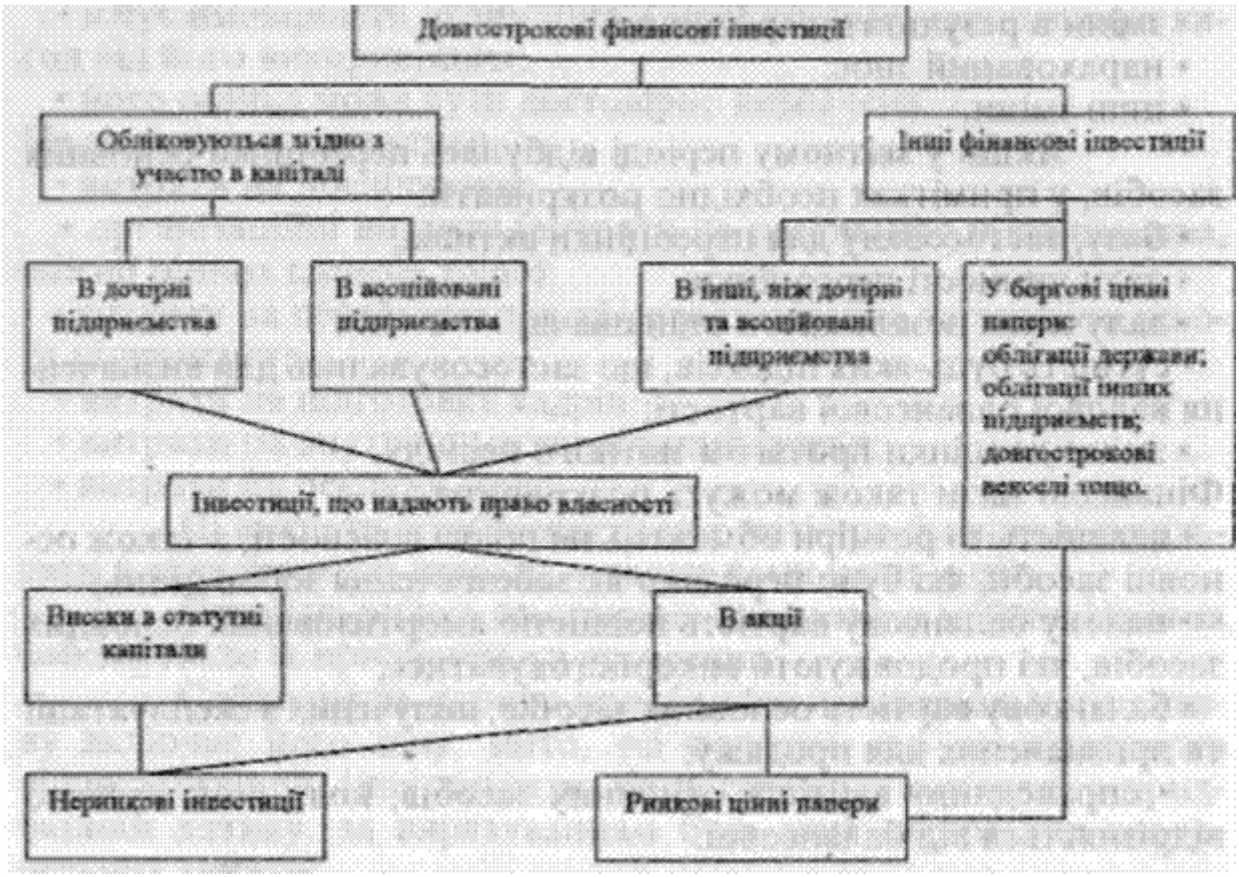
13.2. Особливості оцінки та відображення у балансі необоротних активів

Активи	Код рядка	Звітний період	Попередній період
I. Необоротні активи			
Нематеріальні активи			
Залишкова вартість	010		
Первісна вартість	011		
Знос	012		
Незавершене будівництво	020		
Основні засоби:			
Залишкова вартість	030		
Первісна вартість	031		
Знос	032		
Довгострокові фінансові інвестиції:			
які обліковуються за методом участі			
в капіталі інших підприємств	040		
Інші фінансові інвестиції	045		
Довгострокова дебіторська заборгованість	050		
Відстрочені податкові активи	060		
Інші необоротні активи	070		
Усього за розділом I	080		

Згідно з МСБО 38: нематеріальний актив — це ідентифікований немонетарний актив без

фізичної субстанції, який утримується підприємством з метою використання у процесі виробництва або постачання товарів і надання послуг, здачі в оренду іншим особам або для адміністративних цілей.
Структурою субрахунків рахунка 12 "Нематеріальні активи" Плану рахунків бухгалтерського обліку визначено склад нематеріальних активів:
права на використання майна, природних ресурсів;
права промислової власності;
права інтелектуальної власності;
ділова репутація (гудвіл);
привілеї;
патенти;
інші нематеріальні активи.
Нематеріальний актив відображається у балансі, якщо:
існує ймовірність отримання у майбутньому економічних вигод від його використання;
його оцінка може бути достовірно визначена. Не визнаються як активи:
втрати на дослідження;
організаційні витрати (витрати на реєстрацію підприємства, емісію цінних паперів тощо);
витрати на перебазування або реорганізацію частини чи усього підприємства;
витрати на підготовку кадрів;
витрати на внутрішньогенерований гудвіл;
витрати на рекламу тощо.
Ці витрати відображаються у звіті про фінансові результати у складі витрат періоду, у якому вони мали місце.
Первісна оцінка нематеріальних активів здійснюється за собівартістю їх придбання чи створення.
Собівартість окремо придбаного нематеріального активу включає його ціну, мито, усі податки, що не підлягають відшкодуванню, інші витрати, безпосередньо пов'язані з придбанням активу, за вирахуванням будь-яких отриманих торговельних знижок.
Якщо нематеріальний актив надійшов у результаті обміну на інший актив, то його собівартість визначається за справедливою вартістю отриманого активу, яка дорівнює справедливій вартості переданого активу з урахуванням будь-яких грошових доплат, здійснених під час обмінної операції.
У примітках до балансу щодо кожного класу основних засобів слід розкривати:
оцінки, які застосовувались для визначення балансової вартості кожного класу основних засобів;
застосовані методи амортизації;
застосовані терміни корисної експлуатації або норми амортизації;
валову балансову вартість та суму накопиченого зносу на початок і кінець звітного періоду;
узгодження балансової вартості на початок і кінець звітного періоду з відображенням:

надходження;
вибуття;
придбання шляхом об'єднання підприємств;
зміни в результаті переоцінок;
нарахований знос;
інші зміни.
Якщо у звітному періоді відбулась переоцінка основних засобів, у примітках необхідно розкривати:
базу, застосовану для переоцінки активів;
дати чинності переоцінки;
залучення незалежного оцінювача;
сутність будь-яких індексів, що застосовувались для визначення валової балансової вартості;
зміни дооцінки протягом звітного періоду. Фінансові звіти також можуть розкривати:
наявність та розміри обмежень на права власності, а також основні засоби, які було передано як забезпечення зобов'язань;
валову балансову вартість повністю амортизованих основних засобів, які продовжують використовуватись;
балансову вар гість основних засобів, вилучених з експлуатації та призначених для продажу;
справедливу вартість основних засобів, коли вона суттєво відрізняється від балансової.
У статті "Довгострокові фінансові інвестиції" відображаються фінансові інвестиції на період більше одного року, а також всі інвестиції, які не можуть бути вільно реалізовані в будь-який момент. Новим є те, що у цій статті окремо виділені фінансові інвестиції, які згідно з П(С)БО 12 "Фінансові інвестиції" передбачається обліковувати за методом участі в капіталі (що відповідає МСБО), і окремо вказуються інші фінансові інвестиції.
Фінансові інвестиції — це активи, які утримуються підприємством з метою збільшення прибутку за рахунок відсотків, дивідендів тощо, зростання вартості капіталу або отримання інших вигод для інвестора.
Довгострокові фінансові інвестиції — це інвестиції, які не можуть бути класифіковані як поточні.
Собівартість фінансових інвестицій включає:
ціну придбання;
комісійні винагороди;
гонорари;
мито;
податки, що не відшкодовуються підприємству:
банківські збори;
інші витрати, безпосередньо пов'язані з придбанням інвестицій.

Підприємство, на яке інвестор може справляти значний вплив, називають асоційованим. Інвестор справляє суттєвий вплив на підприємство, акції якої придбані, проте не має можливості контролювати його діяльність. На існування або наявність значного впливу вказують:

володіння не менше, ніж 20% акцій,

або присутність інвестора в раді директорів контрагента;

або участь його в процесах прийняття рішень;

або матеріальні відносини між партнерами;

або взаємообмін управлінським персоналом;

або забезпечення важливою технічною інформацією.

Облік довгострокових фінансових інвестицій в асоційоване підприємство інвестор веде, використовуючи метод:

а) участі в капіталі,

б) собівартості.

Згідно з методом участі в капіталі балансова вартість інвестиції, яка спочатку оцінюється за собівартістю, збільшується (зменшується) відповідно до частки інвестора в прибутках (збитках) асоційованої компанії. Балансова вартість інвестиції зменшується на суму отриманих дивідендів.

У статті "Довгострокова дебіторська заборгованість" відображається заборгованість фізичних та юридичних осіб, яка буде погашена після 12 місяців з дати балансу, наприклад, заборгованість орендаря за фінансовою орендою. Довгострокова дебіторська заборгованість оцінюється за дисконтованою вартістю майбутніх платежів, які очікуються

дій погашення цієї заборгованості.
Негарантована ліквідаційна вартість частина ліквідаційної вартості орендованого активу, продаж якої орендодавцем не гарантується або гарантується лише пов'язаною з ним стороною.
Чисті інвестиції в оренду це загальна сума мінімальних орендних платежів та будь-якої негарантованої ліквідаційної вартості за вирахуванням незаробленого фінансового доходу.
Незароблений фінансовий дохід — це загальна сума мінімальних орендних платежів та негарантованої ліквідаційної вартості за вирахуванням дисконтованої суми мінімальних орендних платежів за припустимою ставкою відсотка при оренді.
Припустима ставка відсотка при оренді — це ставка дисконту, за якою на початку строку оренди визначається теперішня (дисконтована) вартість загальної суми мінімальних орендних платежів та негарантованої ліквідаційної вартості активу, яка повинна дорівнювати справедливій вартості орендованого активу.
У статті "Відстрочені податкові активи" відображається сума податку на прибуток, що підлягає відшкодуванню в наступних періодах внаслідок виникнення різниці між обліковою та податковою базами оцінки.
Відстрочений податковий актив виникає у тому випадку, коли податок на прибуток, визначений згідно з обліковою політикою підприємства, менший за податок на прибуток., визначений за чинним законодавством.
Сума прибутку (збитку) за період, визначена згідно з податковим законодавством, як правило, відрізняється від сукупного прибутку (збитку) за період, який відображається у звіті про фінансові результати на основі облікової політики підприємства. Ітака різниця виникає: • через відмінності у визначенні витрат періоду та валових витрат;
через відмінності у визнанні облікового доходу та валового доходу;
через різні підходи до відображення суми переоцінки активів. Різниці бувають тимчасові та постійні.

Приклади виникнення різниць при визначенні податку на прибуток

Стаття	Фінансовий облік	Податко
1. Витрати на утримання легкового автотранспорту	Входять до складу операційних витрат	Не вклю витрати
2. Витрати на благодійні чи соціальні потреби	Входять до складу інших витрат	Не вклю включаю валові ви
3. Витрати майбутніх періодів	Відображаються у складі активів та згідно з принципом відповідності поступово визнаються у складі витрат періоду	Включан обсязі у
4. Сума амортизації необоротних активів	Строк корисної експлуатації та метод нарахування визначаються підприємством самостійно як складові облікової політики	Визнача оподатку
5. Аванси одержані	Визнаються у балансі як зобов'язання	Входять доходів
6. Аванси надані	Визнаються у балансі як дебіторська заборгованість	Входять витрат
7. Доходи майбутніх періодів	Відображаються у балансі в складі зобов'язань та згідно з принципом відповідності поступово визнаються як дохід	Входять доходів

У статті "Інші необоротні активи" відображаються всі інші необоротні активи, які не є нематеріальними активами, основними засобами, довгостроковими фінансовими інвестиціями, довгостроковою дебіторською заборгованістю та відстроченими податковими активами.

13.3. Склад, оцінка та відображення у балансі оборотних активів

II. Оборотні активи			
Запаси:			
Виробничі запаси	100		
Тварини на вирощуванні та відгодівлі	ПО		
Незавершене виробництво	120		
Готова продукція	130		
Товари	140		
Векселі одержані	150		
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги:			
Чиста реалізаційна вартість	160		
Первісна вартість	161		
Резерв сумнівних боргів	162		
Дебіторська заборгованість за розрахунками:			
З бюджетом	170		
За виданими авансами	180		
З нарахованих доходів	190		
Із внутрішніх розрахунків	200		
Інша поточна дебіторська заборгованість	210		
Поточні фінансові інвестиції	220		
Грошові кошти та їх еквіваленти:			
В національній валюті	230		
В іноземній валюті	240		
Інші оборотні активи	250		
Усього за розділом II			

а) зберігаються для продажу за умов звичайної господарської діяльності; або б) знаходяться в процесі виробництва для такого продажу; або в) призначені для споживання у виробничому процесі чи при наданні послуг.

Запаси включають:

товари, що були придбані та зберігаються для перепродажу, до складу яких відносять землю та іншу нерухомість, придбану для перепродажу;

готову вироблену продукцію;

незавершене виробництво підприємства;

основні та допоміжні матеріали для використання у процесі виробництва та надання послуг.

Запаси відображаються у балансі за найменшою з двох оцінок:

Собівартістю чистою варті сію реалізації.

Собівартість запасів — це витрати на:

придбання;

переробку;

інші витрати, що виникли під час доставки запасів до їх теперішнього місцезнаходження

та приведення їх у теперішній стан. У новій формі балансу наведені саме такі підкласи запасів, що водночас відповідає вимогам МСБО і не порушує національні традиції побудови цієї звітної форми. Отже, в балансі і надалі будуть наводитись деталізовані дані про наявність у підприємства:
виробничих запасів;
тварин па вирощуванні та відгодівлі;
незавершеного виробництва;
готової продукції;
товарів.
Витрати на придбання = ціна придбання + ввізне мито + інші податки, що не компенсуються податковими органами підприємству
н витрати на транспортування, навантаження та розвантаження - торговельні знижки, уцінка та собівартість повернених товарів Наступною за ступенем ліквідності статтею є дебіторська заборгованість, яка виникає в результаті продажу товарів та надання послуг у кредит, а також втілює в собі інші борги перед підприємством, від погашення яких впродовж року очікується надходження грошових коштів.
У статті Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги " відображається заборгованість покупців або замовників за реалізовану їм продукцію і товари для перепродажу (крім заборгованості, яка забезпечена векселем).
Надання комерційного кредиту сприяє зростанню обсягів реалізації, але, в той же час, несе в собі ризик неповної інкасації боргів. Користувачів фінансової звітності стаття "Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги" цікавить з позиції реальності її оцінки, тобто ймовірності погашення її у визначеній сумі. Тому важливо відобразити в балансі дебіторську заборгованість, дотримуючись принципу обачності - щоб активи а дохід не були завищені, а зобов'язання чи витрати - занижені. її оцінка мас бути достатньо обґрунтованою, щоб незалежний аудитор погодився з нею.
Продаж товарів і надання послуг у кредит, при застосуванні принципу нарахування, як правило, співпадає з визнанням доходу від реалізації. Борги, які, можливо, не будуть сплачені дебіторами внаслідок їх неплатоспроможності, входять до складу доходу, необґрунтовано завищуючи реальний результат від реалізації.
Отже, очевидною є необхідність коригування нього результату на очікувану суму несплати боргів. Але методика, за якою здійснюється це коригування і умови створення резерву сумнівних боргів згідно з українськими нормативними актами, не відповідають вимогам МСБО.
У балансі дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги відображається за чистою вартістю. Чиста вартість дебіторської заборгованості — це сума дебіторської заборгованості після вирахування сумнівних та безнадійних боргів.
Сумнівний борг — це дебіторська заборгованість, відносно якої існує ймовірність її неповернення боржником.
Безнадійна дебіторська заборгованість (безнадійний борг) — це заборгованість, відносно

якої існує впевненість у її неповерненні боржником, або позовний термін якої минув. Згідно з принципом обачності у момент визнання доходу від реалізації підприємство повинне визнати можливі втрати від неповернення частини боргів покупцями. Величину цих втрат необхідно оцінювати на основі аналізу інформації про фактичні втрати від неповернених боргів за минулі періоди, враховуючи зміни, що відбулися в умовах реалізації продукції у звітному періоді, чи, як очікується, відбудуться у наступному періоді.

Застосування методу створення резерву сумнівних боргів, а не пряме списання безнадійних боргів, як це поки що робиться в українській обліковій практиці, відповідає принципу обачності. В той же час, коли сума створеного у звітному періоді резерву є недостатньою для покриття усіх фактичних безнадійних боргів, застосовується метод прямого списання безнадійних боргів.

Базовим методом оцінки резерву сумнівних боргів (згідно з П(С)БО 10 "Дебітори" "Забезпечення, непередбачені зобов'язання та активи") є метод періодизації дебіторської заборгованості, за яким здійснюється групування дебіторської заборгованості за термінами непогашенім та встановлення відповідного відсотка сумнівних боргів для кожної групи.

У примітках до балансу слід окремо розкривати:

загальну кількість дебіторів;

кількість дебіторів, заборгованість кожного з яких перевищує 10% загальної суми дебіторської заборгованості, а також строки погашення їх заборгованості;

суму простроченої дебіторської заборгованості, яку можна вважати сумнівною;

метод оцінки сумнівних боргів.

Поточна фінансова інвестиція — це інвестиція, що легко реалізується та призначається для утримання протягом терміну, що не перевищує один рік.

До числа поточних фінансових інвестицій відносяться:

короткострокові комерційні ринкові папери;

казначейські векселі;

короткострокові боргові папери;

депозитні сертифікати;

інші ринкові цінні папери, придбані з мстою перепродажу протягом терміну, що не перевищує один рік.

В українській обліковій практиці під короткостроковими фінансовими вкладеннями розуміють короткострокові цінні папери та інші дохідні активи, що придбані (вкладені) підприємством для одержання прибутку на строк не більше одного року:

акції;

облігації;

сертифікати:

казначейські зобов'язання.

У статті Грошові кошти та їх еквіваленти відображаються суми грошей, що на дату

балансу знаходяться :
в касі;
на банківських рахунках;
в дорозі;
у формі грошових документів;
у формі виставлених акредитивів.
Складовою облікової політики підприємства є критерій віднесення інвестицій до грошових еквівалентів. Як правило, до грошових еквівалентів відносять поточні інвестиції, початковий строк погашення яких не перевищує 3 місяці і відносно яких існує впевненість у тому, що вони не зменшать свою вартість протягом періоду їхньої чинності. До складу грошових коштів не відносяться гроші па банківських рахунках, обмежені для поточного використання протягом терміну, що перевищує один рік. їх слід відображати у складі необоротних активів як інші фінансові інвестиції.
Суми грошових коштів та їх еквівалентів, наведені у балансі, повинні узгоджуватись із відповідними сумами звіту про рух грошових коштів.
Згідно з П(С)БО 2 "Вплив змін валютних курсів" суми грошових коштів в іноземних валютах слід відображати з використанням відповідних валютних курсів на дату балансу. Курсові різниці, що виникають при перерахунку сум грошових коштів в інвалютах, визнаються як доходи або витрати того періоду, у якому вони виникли, та відображаються у звіті про фінансові результати у складі інших фінансових доходів (витрат).
Окремі статті таких витрат необхідно розкривати у балансі підприємства, враховуючи їхню суттєвість та доречність такого розкриття для користувачів фінансової звітності. Слід зазначити, що у статті "Витрати майбутніх періодів" можуть відображатися як оборотні, так і необоротні активи, а саме: витрати, які стосуються наступного облікового періоду, га ті, що будуть віднесені на більш пізні періоди. Якщо підприємство здійснило у звітному періоді і ті, й інші витрати, то у балансі їх слід відображати окремо, якщо їх величина є суттєвою.

13.4. Структура пасивів балансу

Пасиви відображають джерела коштів підприємства. Структуру I розділу пасиву ми уже розглядали в темі "Фінанси акціонерних товариств". Зупинимось більш детально на другій значній складовій джерел зобов'язаннях підприємства.
Згідно з П(С)БО 2 зобов'язання — це заборгованість підприємства, що виникла внаслідок минулих подій і поліпшення якої, як очікується, призведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють у собі економічні він оди.
Зобов'язання — це обов'язок чи відповідальність діяти певним чином. Воно виникає тільки тоді, коли актив отримано або коли підприємство укладає невідмовну угоду придбати актив.

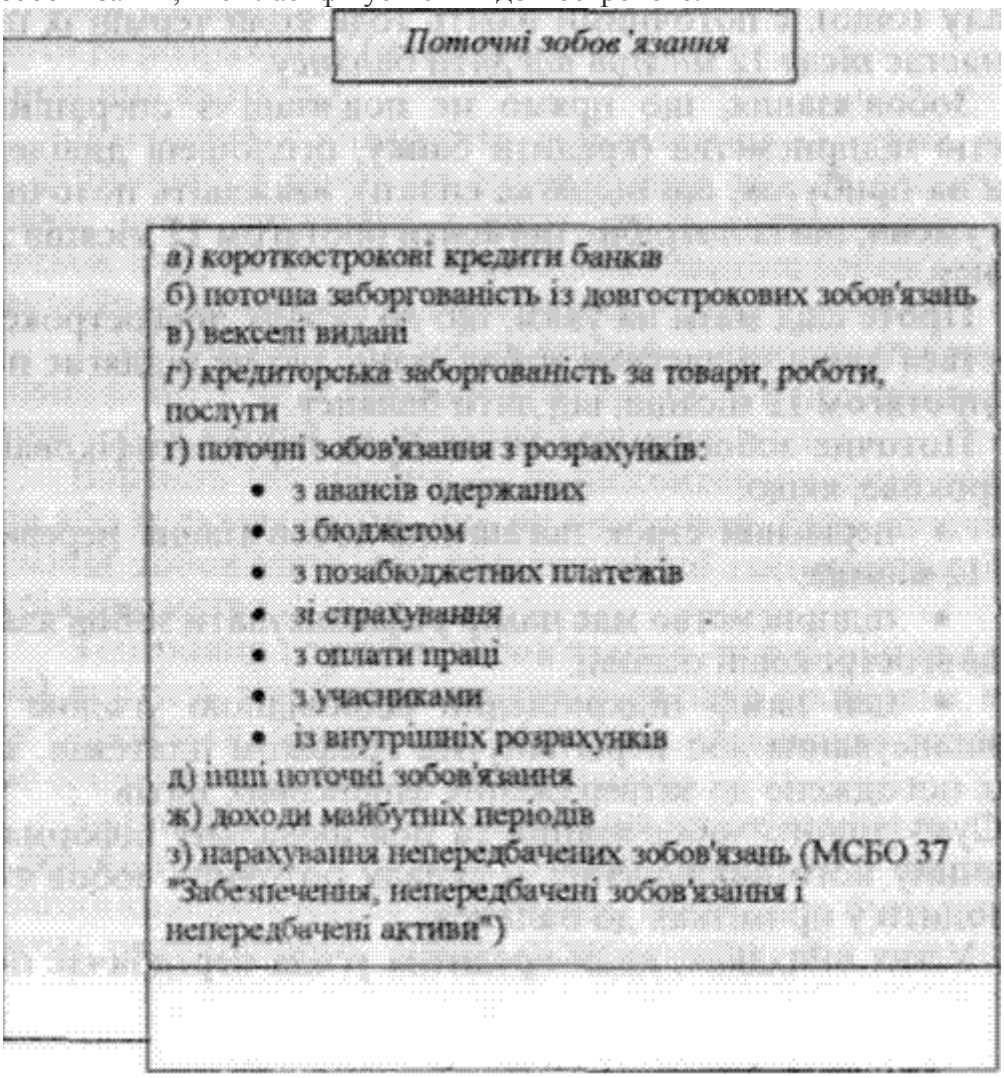
Зобов'язання відображається у балансі, якщо:
його оцінка може бути достовірно визначена:
існує ймовірність зменшення економічних вигод у майбутньому ньому внаслідок його погашення.
Зобов'язання містять у собі ймовірність майбутнього вилучення коштів підприємства і втрати економічної вигоди внаслідок прийнятих у минулому обов'язків. Разом з тим, підприємство може мати обов'язок діяти певним чином, але це не обов'язково призводить до виникнення і відображення у його балансі певного зобов'язання. Обов'язки підприємства розглядаються як його зобов'язання, якщо вони:
Існують на даний момент і є наслідком минулих господарських операцій (наприклад, придбання товарів чи послуг) або подій (понесені чи ймовірні збитки, за які підприємство несе відповідальність).
Необхідно відрізняти теперішні та майбутні зобов'язання. Так, рішення керівництва підприємства придбати активи у майбутньому саме собою не призводить до виникнення зобов'язання.
Як правило, зобов'язання виникає тільки тоді, коли актив отримано або коли підприємство укладає невідмовну угоду придбати актив, тобто в результаті минулих операцій або інших минулих подій. Так, придбання товарів і отримання послуг призводить до виникнення кредиторської заборгованості (якщо вони не були попередньо сплачені), а одержання позики банку призводить до зобов'язання повернути.
У той же час, зобов'язання щодо замовлених, але ще не отриманих активів не відображається у балансі замовника, оскільки в такому випадку виникає безумовна зустрічна вимога — зобов'язання покупця оплатити певний товар компенсується його правом на отримання цього товару. Як правило, зобов'язання виникає, коли отримані права використання товарів чи послуг.
Пов'язані з необхідністю майбутніх платежів з .метою збереження господарських зв'язків підприємства або у відповідності із здійсненням нормальної підприємницької діяльності.
Мають бути виконані неминуче. Економічні наслідки невиконання зобов'язання, наприклад, у зв'язку зі штрафними санкціями, не дадуть підприємству можливості уникнути вибуття ресурсів на користь іншої сторони.
Мають визначений термін виконання, хоча точна дата може бути не відомою.
Прийняті відносно суб'єктів (юридичних чи фізичних осіб або їх групи), які можуть бути ідентифіковані якщо не в момент прийняття зобов'язання, то в момент його виконання.
Зобов'язання можуть мати юридичну силу внаслідок укладених контрактів або статутних вимог (наприклад, кредиторська заборгованість за отримані товари чи послуги). Вони також можуть виникати в результаті бажання підприємства підтримувати свою ділову репутацію (якщо, наприклад, підприємство вирішило виправити недоліки своєї продукції, виявлені після закінчення гарантійного строку).
Погашаючи зобов'язання, підприємство, як правило, віддає ресурси, що втілюють у собі економічні вигоди, з метою задоволення претензій іншої сторони.

Погашення існуючого зобов'язання може здійснюватись:
сплатою грошових коштів;
передаванням інших активів;
наданням послуг;
заміною даного зобов'язання іншим;
перетворенням зобов'язання на капітал.
Борг також може бути анульовано, коли боржник офіційно на законній підставі або за волевиявленням кредитора звільняється від прийнятих ним на себе зобов'язань. Анулювання боргу не призводить до зменшення ресурсів боржника але збільшує прибуток підприємства і сприяє виникненню додаткових зобов'язань з його оподаткування.
Зобов'язання можуть бути монетарними і немонетарними. Монетарні зобов'язання відображають суму грошових коштів, що підлягають сплаті кредиторам, а немонетарні — зобов'язання поставити товари або надати послуги визначеної кількості і якості.
Значна частина зобов'язань підприємства регулярно (щомісячно) нараховується з відображенням в обліку по дебету рахунків активів або витрат, а по кредиту — нарахованих зобов'язань. У таких випадках визнання зобов'язань (кредиторської заборгованості) безпосередньо залежить від визнання відповідних активів або витрат.
Другою умовою визнання зобов'язання у балансі є можливість його достовірної оцінки. Як правило, сума зобов'язання визначається однозначно і прямо вказується у відповідних документах. Проте існують ситуації, коїш сума платежу залежить від подальших подій. Зобов'язання визнається у таких випадках, якщо його можна оцінити з певною мірою достовірності.
Звичайно, сума, що підлягає сплаті для погашення заборгованості, визначається угодою (контрактом) або розраховується на підставі встановлених правил (ставок, норм, тарифів тощо).
Зобов'язання, що виникли внаслідок авансової оплати покупцем товарів чи послуг за визначеними цінами, асортиментом, кількістю і якістю можуть змінювати свою грошову оцінку в часі, але незмінними залишаться обумовлена кількість та якість товару.
У деяких випадках в момент виникнення зобов'язання його сума визначається із застосуванням попередніх аналітичних чи експертних оцінок. Такі зобов’язання називають забезпеченнями. Наприклад, підприємство, яке реалізує продукцію з гарантією, бере на себе зобов'язання забезпечувати її ремонт або заміну протягом гарантійного терміну. Оскільки конкретна сума витрат та час їх виникнення залежать від майбутніх подій, у звітному періоді, коли була реалізована продукція, підприємство змушене створити відповідний резерв, виходячи з попереднього досвіду та прогнозних оцінок фахівців.
Такі види зобов'язань відображаються у II розділі пасиву балансу "Забезпечення наступних витрат і платежів".
Для визначення балансової вартості зобов'язань використовують такі види оцінок:

історична собівартість:
поточна собівартість:
вартість розрахунку (платежу);
теперішня вартість;
Історична собівартість зобов'язання — сума надходжень, отриманих в обмін на зобов'язання або, за деяких інших обставин, суми грошових коштів чи їх еквівалентів, що, як очікується, будуть сплачені з метою погашення зобов'язання під час звичайної діяльності підприємства.
Поточна вартість зобов'язання — недисконтована сума грошових коштів чи їх еквівалентів, яка була б необхідна для погашення зобов'язання на поточний момент.
Вартість погашення — недисконтована сума грошових коштів або їх еквівалентів, що, як очікується, буде сплачена для погашення зобов'язань під час звичайної господарської діяльності підприємства.
Теперішня вартість зобов'язання — теперішня (дисконтована) вартість майбутніх чистих відпливів грошових коштів, які, як очікується, будуть необхідні для погашення зобов'язань під час звичайної діяльності підприємства.
Залежно від терміну погашення зобов'язання поділяються на поточні та довгострокові.
Згідно з П(С)БО 2 "Баланс" зобов'язання класифікується як поточне, якщо воно бути погашене протягом операційного циклу підприємства або дванадцяти місяців, починаючи з дати балансу.
Усі інші зобов'язання є довгостроковими.
До поточних зобов'язань, звичайно, належать:
заборгованість із розрахунків з бюджетом по податках та інших платежах;
кредиторська заборгованість постачальникам і підрядникам за отримані від них товари, роботи, послуги;
заборгованість з оплати праці;
заборгованість зі страхування;
авансові платежі замовників;
короткострокові кредити банку;
нараховані до сплати дивіденди, відсотки тощо.
При віднесенні заборгованості до складу поточних зобов'язань застосовують підхід, аналогічний визначенню поточних активів.
Зобов'язання, що пов'язані з витратами, які виникають у ході нормального операційного циклу (в результаті придбання сировини, нарахування комунальних послуг, заробітної плати персоналу тощо), є поточними навіть тоді, коїш термін їх погашення настає після 12 місяців віддати балансу.
Зобов'язання, що прямо не пов'язані з операційною діяльністю підприємства (кредити банку, оголошені дивіденди, податок на прибуток, що підлягає сплаті), вважають поточними лише за умови, що їх потрібно погасити протягом 12 місяців з дати балансу.
Проте слід мати на увазі, що до складу довгострокових включається лише та частина

зобов'язань, що не підлягає погашенню протягом 12 місяців, віддати балансу.
Поточне зобов'язання може бути перекласифіковане у довгострокове, якщо:
первісний строк погашення зобов'язання перевищував 12 місяців;
підприємство має намір рефінансувати зобов'язання на довгостроковій основі;
цей намір підкріплений відповідною угодою про рефінансування або переглянутим графіком платежів, який буде погоджено до затвердження фінансових звітів.
Суму такого зобов'язання та пояснювальну інформацію про причину його виключення зі складу поточних зобов'язань слід наводити у примітках до балансу.
У тих випадках, коли кредитна угода передбачає погашення зобов'язання на вимогу позикодавця, в разі порушення певних умов, пов'язаних з фінансовим становищем позичальника, зобов'язання розглядається як непоточне лише тоді, коли:
позикодавець погодився до затвердження фінансових звітів не вимагати сплати, яка обумовлена порушенням відповідних умов;
немає свідчень про можливість виникнення подальших порушень протягом 12 місяців від дати балансу.
У статті "Довгострокові кредити банків" відображається сума заборгованості підприємства банкам за отриманими від них позиками, яка не є поточним зобов'язанням.
У попередніх розділах ми вже розглянули таке поняття, як відстрочений податковий актив, який виникає, коли податкове зобов'язання, визначене згідно з чинним законодавством, перевищує суму нарахованого облікового податку на прибуток.
Утому випадку, коли, навпаки, обліковий податок на прибуток більший за податкове зобов'язання, визначене за чинним законодавством, виникає відстрочене податкове

зобов'язання, яке класифікується як довгострокове.

ТЕМА 8. ФІНАНСОВИЙ АНАЛІЗ СТАНУ АКТИВІВ ТА ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ПІДПРИЄМСТВА

8.1. Внутрішній аналіз стану активів промислового підприємства

Кожен суб'єкт господарювання для здійснення своєї діяльності повинен мати фінансові ресурси, які формуються за рахунок власних і прирівняних до них джерел (акціонерний капітал, пайові внески, прибуток від основної діяльності, цільові надходження і фінансування, які мобілізуються на фінансовому ринку в результаті операцій з цінними паперами) і позичених (кредитів банку, позичок, кредиторської заборгованості). За рахунок цих джерел здійснюється фінансове забезпечення процесу кругообігу засобів підприємства. Фінансовим результатом процесу кругообігу засобів є прибуток, розподіл і перерозподіл якого можна розглядати як завершальну стадію кругообігу. На функціонуючих підприємствах фінансові ресурси знаходяться одночасно на всіх стадіях кругообігу, і цей процес безперервний.

Концентрованим вираженням ефективності використання фінансових ресурсів є фінансовий стан підприємства, тобто стан фінансів, який характеризується утворенням, розподілом і використанням таких ресурсів:

фінансових;

грошових засобів, які надходять за реалізовану продукцію,

роботи і послуги;

кредитів і позичок банку;

тимчасово залучених засобів: заборгованості постачальникам і іншим кредиторам, вільних засобів спеціальних

фондів і ін.

З переходом підприємств на ринкові умови господарювання важливого значення набули стабільність фінансового стану підприємства і пошук шляхів його оздоровлення з метою створення нормальних умов його роботи.

Комплексне вивчення формування фінансових ресурсів, ефективності їх використання здійснюється за допомогою фінансового аналізу. Він є одним з методів спостереження і пристосування до умов ринку, які постійно змінюються. Фінансовий аналіз являє собою спосіб нагромадження, трансформації і використання інформації фінансового характеру, що має на мсті:

оціниш поточний і перспективний фінансовий стан підприємства;

оціниш можливі і доцільні темпи розвитку підприємства з позиції фінансового їх забезпечення;

виявити доступні джерела засобів і оцінити можливість і доцільність їх мобілізації;

спрогнозувати становище підприємства на ринку капіталів. Основним завданням аналізу є оцінка результатів господарської діяльності за попередній та поточний роки, виявлення

факторів, які позитивно чи негативно вплинули на кінцеві показники роботи підприємства, прийняття рішення про визнання структури балансу задовільною (незадовільною), а підприємства - платоспроможним (неплатоспроможним).
Джерелами інформації для проведення аналізу є: баланс підприємства за попередній рік та звітний період; звіт про фінансові результати; звіт про власний капітал; звіт про рух грошових коштів;
звіт про витрати на виробництво продукції, робіт, послуг; розрахунок нормативу власних обігових коштів; розшифрування дебіторської та кредиторської заборгованості; бізнес-план;
матеріали маркетингових досліджень; висновки аудиторських перевірок; інша інформація.
Фінансовий стан підприємства залежить від результатів його виробничої, комерційної і фінансової діяльності. Безперебійний випуск і реалізація високоякісної продукції позитивно впливає на фінансовий стан підприємства. Перебої у виробничому процесі, погіршення якості продукції, труднощі з її реалізацією призводять до зменшення надходжень засобів на рахунки підприємства, в результаті погіршується платоспроможність. Існує і зворотний зв'язок, оскільки відсутність грошових засобів може призвести до збоїв у забезпеченні матеріальними ресурсами, а звідси, і в виробничому процесі.
Існують випадки, коли підприємство має фінансові труднощі, пов'язані з раціональним розміщенням і використанням існуючих фінансових ресурсів. Тому фінансова діяльність повинна бути спрямована на забезпечення систематичного і ефективного використання фінансових ресурсів, дотримання розрахункової і кредитної дисципліни, досягнення раціонального співвідношення власних і позичених коштів, фінансової стабільності з метою ефективного функціонування підприємства. Важлива роль у досягненні стабільного фінансового стану належить аналізу. Основними завданнями аналізу: загальна оцінка фінансового стану і факторів його зміни; вивчення відповідності між засобами і джерелами раціональності їх розміщення і ефективності використання; дотримання фінансово-розрахункової і кредитної дисципліни;
визначення ліквідності і фінансової стабільності підприємства;
довгострокове і короткострокове прогнозування фінансової стабільності підприємства.
Для вирішення цих завдань вивчаються: наявність, склад і структура капіталу підприємства, причини і послідовність його зміни; склад, структура і зміни основного капіталу; наявність і структура оборотного капіталу в сферах виробництва і обігу, причини і наслідки його зміни; ліквідність і якість дебіторської заборгованості; наявність, склад і структура джерел формування капіталу, причини і наслідки його зміни; платоспроможність і фінансова гнучкість; ефективне використання капіталу.
Одним з прийомів аналізу фінансового стану є "читання" балансу і вивчення абсолютних величин. Ознайомлення зі змістом балансу дозволяє бачити основні джерела засобів (власні, позичені), основні напрямки вкладення засобів, склад засобів і їх джерел, склад дебіторської і кредиторської заборгованості і інше. Однак інформація лише в абсолютних

величинах недостатня для прийняття рішень, оскільки на її основі не можна визначити динаміку показників, місце підприємства в галузі і інше. Тому поряд з абсолютними величинами використовуються і відносні - проценти, коефіцієнти, індекси.
При вивченні і оцінці показників використовують різні види аналізу: горизонтальний, вертикальний, трендовий. За допомогою горизонтального аналізу визначаються абсолютні і відносні відхилення статей в порівнянні з початком звітного періоду, минулим періодом. Вертикальний аналіз використовується для вивчення структури засобів і джерел шляхом розрахунку питомої ваги (в процентах або коефіцієнтах) окремих статей в підсумкових показниках, наприклад, питома вага основних і оборотних засобів у загальній сумі засобів підприємства і таке інше. Трендовий аналіз базується на розрахунку відносних відхилень показників за ряд років від рівня базисного року, для якого всі показники беруться за 100%.
Найбільш широко використовуються при фінансовому аналізі фінансові коефіцієнти. їх аналіз дозволяє виявити симптоми прихованих явищ, проблеми, що потребують глибокого вивчення. Корисність коефіцієнтів для аналізу і прийняття рішень залежить від правильності їх інтерпретації. Для цього необхідно знати внутрішні і зовнішні фактори їх формування: загальноекономічні умови, умови в галузі, політику адміністрації підприємства і інше. Більш детальний аналіз не завжди підтверджує висновки, зроблені на основі коефіцієнтів, тому що на їхній рівень впливає специфіка окремих підприємств, середнє значення галузевих даних і інше. Але вивчення коефіцієнтів при аналізі фінансового стану необхідно і актуально, оскільки дозволяє зрозуміти процеси, що відбуваються, і правильно оцінити їх не лише для поточного року, а й на перспективу. Найважливішими коефіцієнтами є: ліквідність, ділова активність, фінансова стійкість і рентабельність.
Для проведення внутрішнього аналізу стану активів необхідно згрупувати оборотні активи за категоріями ризику.
Ми знаємо, що дебіторську заборгованість в окремих випадках легше реалізувати, ніж незавершене виробництво чи витрати майбутніх періодів. Разом з тим при проведенні внутрішнього аналізу ми самі краще знаємо, що на нашому підприємстві є більш ліквідним.
Однак існує така залежність: активи, які можуть бути використані тільки з певною метою, мають високий рівень фінансового ризику (спеціальне обладнання). Чим більше коштів вкладено в активи, що належать до категорії високого ризику, тим нижча фінансова стійкість підприємства.
Пригадаємо класифікацію поточних активів за рівнями ризику. Тепер ми можемо проаналізувати стан і динаміку активів за категоріями ризику (див. табл. 6).

Таблиця 6 Динаміка стану поточних активів на підприємстві та їх класифікація за ступенем ризику

Ступінь ризи	Групи поточних активів	Частина групи в загальному обсязі поточних активів,°		Відхил.
		на поч. року	на кін. року	
Мінімальний	Кошти, легкореалізовані ЦП	4,9	2,9	-2,0
Малий	Дебіторська заборгованість підприємств з нормальним фінансовим станом + запаси (за винятком залежалих) + готова продукція (- запаси)	53,8	49,8	-4,0
Середній	Продукція виробничо-технічного призначення, незавершене виробництво, витрати майбутніх періодів	8,8	9,5	+0,7
Високий	Дебіторська заборгованість підприємства зі складним фінансовим станом, готова продукція, що не користується попитом	32,5	40,7	+8,2

Провівши такий .аналіз, фінансовий відділ чи бухгалтерська служба підприємства можуть побачити, що при збільшенні питомої ваги активів з високим рівнем ризику фінансовий стан підприємства погіршується.

При аналізі стану активів доцільно оцінити тенденцію співвідношення активів, що важко реалізуються, до загальної величини активів, а також важкореалізованих до легкореалізованих активів.

Проте не слід забувати, що класифікація активів повніша бути гнучкою. В певні періоди запаси стають легкореалізованими активами. Саме вміння реагувати на зміни в ліквідності активів дає можливість мобілізувати фінансові ресурси підприємства.

На основі проведеного аналізу виявляється зміна структури активів у сторону збільшення частки оборотних засобів, що може впливати на:

формування більш мобільної структури активів, що сприяє прискоренню оборотності коштів підприємства;

відволікання частини поточних активів на кредитування споживачів товарів, робіт, послуг підприємства, дочірніх підприємств та інших дебіторів, що свідчить про фактичну іммобілізацію цієї частини оборотних засобів із виробничого циклу;

згортання виробничої бази;

викривлення результатів оцінки основних фондів внаслідок існуючого порядку їх обліку та інше.
Які ж заходи необхідно здійснювати на фірмі з огляду на вищесказане для покращення фінансового становища?
Вдосконалювати організацію розрахунків зі споживачами.
Проводити інвентаризацію стану майна з метою виявлення активів, які необхідно списати.

8.2. Фінансовий аналіз короткострокової заборгованості

Аналіз стану кредиторської заборгованості здійснюється поетапно:
вивчається динаміка загальної суми кредиторської заборгованості підприємства, її частка у загальному обсязі капіталу та співвідношення до довгострокових зобов'язань;
вивчається склад кредиторської заборгованості в розрізі банківського, комерційного кредиту та внутрішньої кредиторської заборгованості;
аналіз використання банківського кредиту;
аналіз залучення комерційного кредиту;
аналіз внутрішньої кредиторської заборгованості, її складу, оборотності;
аналіз заборгованості з податків та обов'язкових платежів.
Кожний етап даного аналізу має свої особливості, зумовлені специфікою виникнення та управління різними видами кредиторської заборгованості.
Внутрішній аналіз короткострокової заборгованості проводиться на основі даних аналітичного обліку розрахунків з постачальниками, отриманих кредитів банку, розрахунків з іншими кредиторами (на основі журналів-ордерів і відомостей).
Аналізу підлягають дані IV розділу пасиву балансу. При цьому визначаються частка окремих статей розділу в загальній сумі кредиторської заборгованості, а також відхилення значень цих статей на кінець звітного періоду відносно початку року (див. табл. 7).

Таблиця 7 Структура поточної кредиторської заборгованості

	Показник	На поч. року		На кін. звіт, року		Відхилення	
		Z	%	I	%	Z	%
1	Короткострокові кредити банків						
2	Короткострокові позикові кошти						
3	Короткострокові кредити та позики, що не погашені в строк						
4	Розрахунки з кредиторами: за товари, роботи, послуги, строк сплати яких не настав не сплачені в строк за векселями виданими з авансів одержаних з бюджетом з позабюджетних платежів зі страхування з оплати праці з дочірніми підприємствами з іншими кредиторами						
5	Позики для працівників						
	УСЬОГО:						

Особливу увагу необхідно звернути на наявність простроченої заборгованості перед бюджетом, позабюджетними фондами, зі страхування, з оплати праці та перед іншими кредиторами (за тепло, газ, електроенергію, воду). Будь-який факт простроченої заборгованості варто розглядати, як негативне явище. Однак у складі зобов'язань можна виділити заборгованість "термінову" і так звану "спокійну".

Як правило, борги перед бюджетом зараховують до "термінових", а отриману передоплату - до "спокійної"" заборгованості.

На ліквідність активів, а значить, і на фінансовий стан підприємства, значний вплив здійснює термін надання кредитів

(кредиторської заборгованості).

Середній період надання кредиту може бути визначений за формулою:

$$T_k = \frac{\overline{ЗКЗ} \times t_{T_k}}{\sum Д_{-т} O_б}$$

Для отримання повної інформації варто залучити дані про залишки кредиторської заборгованості з журналів-ордерів.

Для зручності аналізу короткострокових зобов'язань за термінами виникнення складаємо таблицю:

Таблиця 8 Аналіз короткострокових зобов'язань за терпінами їх виникнення

Види зобов'язань	Серед, період кредитування	Серед, залишок кред. заборгованості	Оборот за дебетом за поточний період	Тривалість кредитув. в поточи. році
Заборгованість за короткостроковими кредитами банку				
Кредиторська заборгованість				
Аванси, отримані від спожив, і замовників				
Розрахунки з бюджетом				
Розрахунки з оплати праці				
Розрахунки з соціального страхування				

8.3. Аналіз структури джерел коштів і їх використання

Як ми уже говорили раніше, внутрішній аналіз структури джерел коштів підприємства пов'язаний з оцінкою альтернативних варіантів фінансування діяльності підприємства. До числа основних показників, які характеризують структуру джерел коштів, належить коефіцієнт фінансової незалежності - "автономії" (КАВТ) - як відношення загальної суми джерел власних коштів до підсумку балансу.

Загальна сума заборгованості не повинна перевищувати суму власних джерел фінансування, тобто критичне значення КАВТ = 0,5. Чим більше значення коефіцієнта, тим кращий фінансовий стан підприємства (менша залежність від зовнішніх джерел фінансування). Цей коефіцієнт є важливим і для інвесторів, і для кредиторів, тому що характеризує частку коштів, вкладених власником у загальну вартість майна підприємства.

Для визначення фінансової стійкості визначають коефіцієнт фінансової стабільності (відношення джерел власних до позикових коштів). Нормативне значення Кфс повинно бути більшим 1.

Причинами зменшення КфС може бути:

зменшення виручки;

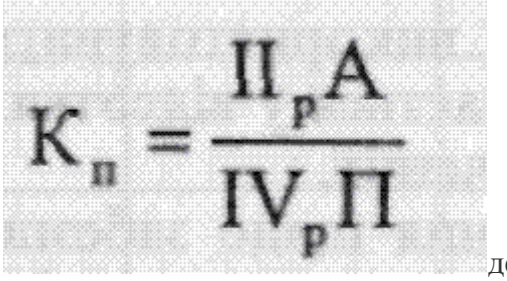
зменшення прибутку;

необґрунтоване збільшення матеріальних запасів.

Інколи ще визначають Кфс як суму джерел власних коштів і довгострокових позичкових коштів у відношенні до валюти балансу.
Для аналізу можна використовувати також коефіцієнт фінансування, який визначається у відсотках відношенням власних джерел коштів до залучених.
Для вирішення питання щодо забезпечення підприємства власними коштами розраховується коефіцієнт забезпечення власними коштами (К3ы) як відношення різниці між обсягами джерел власних та прирівняних до них коштів і фактичною вартістю основних засобів та інших позаоборотних активів до фактичної вартості наявних у підприємства оборотних коштів. Значення цього показника повинно бути більше 0,1.
До сучасної термінології введено термін робочий капітал - не що інше як власні оборотні засоби. Він є різницею між оборотними активами підприємства та короткостроковими зобов'язаннями (II,A - IVpIJ). Тобто робочий капітал є тією частиною оборотних активів, яка фінансується за рахунок вільних коштів та довгострокових зобов'язань. Наявність робочого капіталу свідчить про те, що підприємство не тільки здатне сплатити власні поточні борги, а й має фінансові ресурси для розміщення діяльності та інвестування.
Платоспроможність підприємства визначається, передусім, величиною і маневреністю його робочого капіталу.
І нестача, і надлишок робочого капіталу може бути негативною ознакою. Саме тому важливу роль відіграє норматив власних оборотних засобів.
Маневреність робочого капіталу (Мрк) визначається:
Мрк = ГК / РК
де Мрк- маневреність робочого капіталу; ГК - грошові кошти; РК - робочий капітал;

8.4. Фінансовий аналіз оборотності активів підприємства

Фінансовий стан підприємства залежить від того, наскільки сума власних оборотних засобів перевищує розмір заборгованості.
Якісна оцінка стану активів і платоспроможності вимагає кількісного виміру. Для цього дуже часто використовують коефіцієнт покриття:

де IIP А - другий розділ активу у балансі підприємства; IVPIJ- четвертий розділ пасиву у балансі підприємства.
При цьому до активів не включають витрат майбутніх періодів. Критичне значення Кп дорівнює 1. При К,,<1 формується неліквідний баланс. Коефіцієнт покриття від 1 до 1,5

свідчить про своєчасність погашення боргів.

Крім цієї формули, ще використовують таку:

$$К_{пз} = \frac{К_{стр}З + МР + Д_{-Т}З}{К_{стр}З} = 1 + \frac{МР + Д_{-Т}З}{К_{стр}З}$$

МР – матеріальні ресурси;
$Д_{-Т}З$ – дебіторська заборгованість;
$К_{стр}З$ – короткострокова заборгованість.

Цей показник називають ще загальним коефіцієнтом покриття.

Порад з цими показниками швидкість обігу оборотних засобів є однією з якісних характеристик фінансової політики підприємства. Чим більша швидкість обігу, тим ефективніше працює підприємство.

Коефіцієнт обіговості оборотних засобів (Кообз) - це відношення виручки (валового доходу) від реалізації продукції без врахування ПДВ та акцизного збору до суми оборотних засобів.

Термін обороту визначається відношенням кількості календарних днів звітного періоду до коефіцієнта оборотності:

$$К_{Об\ А} \frac{ВР}{\overline{А}},$$

де $К_{об\ А}$ - коефіцієнт оборотності активів;
ВР - виручка від реалізації;
$\overline{А}$ - середня величина активів;

$$К_{Об\ ПА} = \frac{ВР}{\overline{ПА}},$$

де $К_{об\ ПА}$ - коефіцієнт оборотності поточних активів;
ВР - виручка від реалізації;
$\overline{ПА}$ - середня величина поточних активів;

$$t_{Об} = \frac{360}{ОбА},$$

ОбА - оборотність активів.

Розрахунок оборотності проводять за таблицею 9:

Таблиця 9 Динаміка показників оборотності активів у порівнянні з попереднім роком

№	Показник	Минулий період	Звітний період	Відхилення
1	Виручка від реалізації (тис. грн.)	5482,2	5443	-39,2
2	Середня величина поточних активів (тис. грн.)	2100	2169	+69
3	Оборотність поточних активів (PI/P.2)	2,612	2,509	-0,103
4	Тривалість обороту поточних активів (360/р.3)	137	143,5	+6,5

До чого ж приведе така зміна в оборотності поточних активів? Проведемо розрахунок за такою формулою:

$$\sum_{ЗК} = \frac{ЗП}{360} \times (T_{Об_{ЗП}} - T_{Об_{МП}})$$

$$= \frac{5443 тис.грн.}{360} \times (143,5 - 137,0) = 98,28 тис.грн.$$

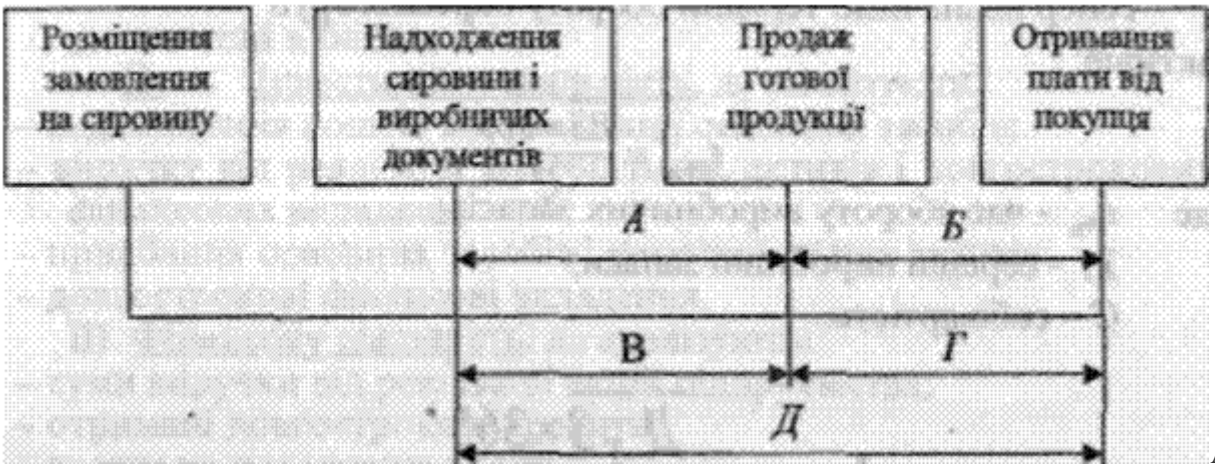
де $\Sigma_{ЗК}$ – коефіцієнт залучення коштів в оборот;
$ВР_{ЗП}$ - виручка від реалізації в звітний період;
$T_{Об_{ЗП}}$ - період обороту у звітному періоді;
$T_{Об_{МП}}$ - період обороту у минулому періоді.

Таким чином, сповільнення обороту поточних активів на 6,5 дня вимагає залучення додаткових коштів в оборот на 98,28 тис. грн. А оскільки оборотність поточних активів у звітному році склала 2,509 раза, то сума додаткових залучень за весь рік коштів складе:
98,28 X 2,508 = 246,49 тис. грн.

8.5. Аналіз руху грошових коштів на підприємстві

Управління грошовими потоками є одним з найважливіших напрямів діяльності фінансового менеджера. Воно включає в себе розрахунок часу обороту грошових коштів (фінансовий цикл), аналіз грошових потоків і їх прогнозування, визначення оптимального рівня грошових коштів, складання планів (бюджетів) грошових коштів.
Якщо підприємство нарощує обсяги, то воно тим самим включає в оборот високоліквідні активи і якоюсь мірою омертвляє їх. По суті цей період є операційним циклом.
Однак повернемося до суті фінансового циклу. Фінансовий цикл, чи цикл обороту готівки, являє собою час, протягом якого грошові кошти вилучені з обороту. Основні етапи обороту грошових коштів у ході виробничої діяльності можна представити такою схемою

:

А - виробничий процес;

Б - період обороту дебіторської заборгованості;

В - період обороту кредиторської заборгованості;

Г - фінансовий цикл;

Д - операційний цикл.

Тобто операційний цикл характеризує загальний час, протягом якого фінансові ресурси перебувають в запасах і дебіторській заборгованості. Оскільки підприємство оплачує рахунки постачальників з проміжком часу, протягом якого грошові кошти вилучені з оборот)', то фінансовий цикл менший від операційного на період обороту кредиторської заборгованості.

І операційний, і фінансовий цикли повинні скорочуватися за рахунок:

прискорення виробничого процесу;

прискорення оборотності дебіторської заборгованості.

Фінансовий цикл може бути скорочений за рахунок: прискорення виробничого циклу; прискорення оборотності дебіторської заборгованості; певного сповільнення оборотності кредиторської заборгованості.

Тенденція до скорочення є позитивною.

Тривалість фінансового циклу (ТФЦ) можна виразити таким чином:

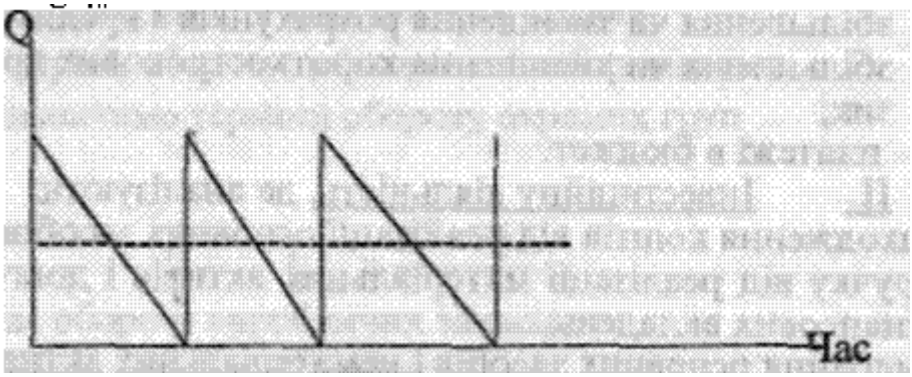
$$T_{ФЦ} = T_{ОЦ} - t_{Об_{КЗ}} = t_{Об_{ВЗ}} + t_{Об_{Д-т\,З}} - t_{Об$$

Тепер визначимо терміни обороту окремих груп активів:

$$t_{Об_{в}} = \frac{\overline{ВЗ} \times 365}{C},$$

виробничих запасів. Аналіз грошових коштів проводиться за даними звітного періоду і тому ретроспективний аналіз не є надзвичайно цінним. Однак без цього аналізу дуже часто при наявності прибутку неможливо пояснити причини відсутності коштів. Тому в світовій практиці використовують прямий метод (обчислення надходжень

коштів) і опосередкований, який базується на ідентифікації і обміну інформації, пов'язаних з рухом грошових коштів і коректуванням чистого прибутку.
При прямому методі виділяють:
Поточну діяльність, де аналізують:
надходження коштів від виручки; зменшення чи збільшення дебіторської заборгованості; витрати коштів на виробництво; збільшення чи зменшення запасів; збільшення чи зменшення розрахунків з кредиторами; збільшення чи зменшення короткострокових кредитів і позик; платежі в бюджет.
Інвестиційну діяльність, де аналізують:
надходження коштів від реалізації основних засобів;
виручку від реалізації матеріальних активів і довгострокових
фінансових вкладень;
придбання основних засобів і нематеріальних активів:
довгострокові фінансові вкладення.
Фінансову діяльність, де аналізують:
суми виручки від реалізації акцій підприємства;
отримані довгострокові кредити;
кошти на погашення позик.
Інші операції:
цільові надходження коштів;
безоплатно отримані цінності.
Цей метод дозволяє оцінювати ліквідність підприємства, спостерігати за рухом грошових коштів, але не показує взаємозв'язку отриманого фінансового результату і зміни величини грошових коштів.
Тому використовують опосередкований метод аналізу, який дозволяє пояснити причину розбіжності між прибутком і, наприклад, скороченням грошових коштів.
У сучасних умовах зростає роль оптимізації рівня грошових коштів. Саме тому йдеться про те, що потрібно оцінити:
загальний обсяг грошових коштів і їх еквівалентів;
яку їх частку потрібно тримати на поточному рахунку, а яку в швидкореалізованих цінних паперах; - коли і в якому обсязі здійснювати взаємну трансформацію грошових коштів і швидкореалізованих активів. На Заході найбільшого поширення отримали моделі Баумола (1952) і Міллера-Орра (1966). Модель Баумола.
Передбачається, що підприємство почне працювати, маючи максимальний і доцільний для нього рівень грошових коштів. Всі кошти, які надходять від реалізації, підприємство вкладає в короткотермінові цінні папери. Якщо грошових коштів стає мало (або є небезпека погіршення фінансового стану), то підприємство продає частину ЦП. Графічно це можна зобразити як зигзагоподібну криву (див. рис. 13).

Сума поповнення (Q) визначається за формулою

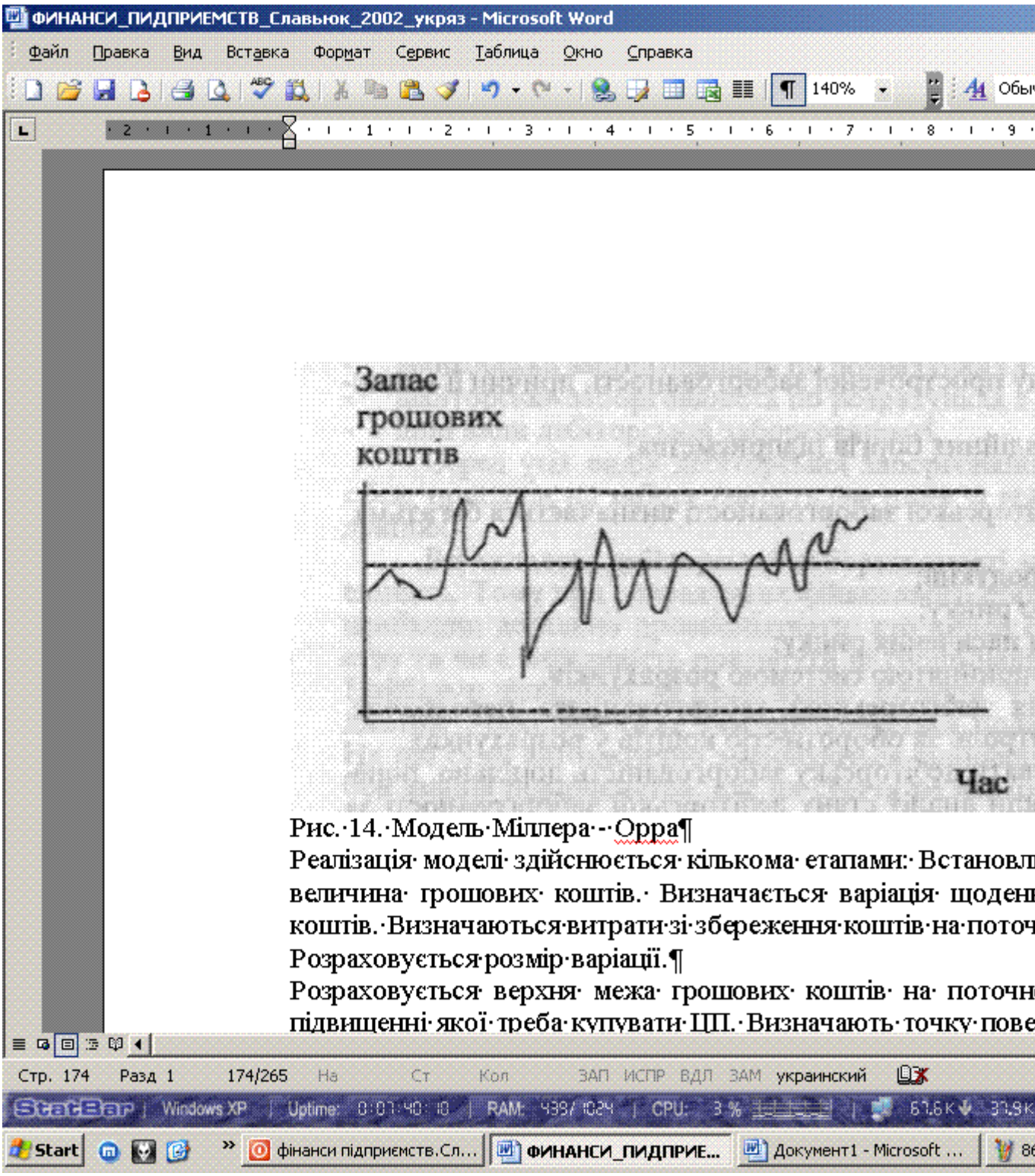
$$Q = \sqrt{\frac{2VS}{R}};$$

де V - прогнозована потреба в грошових коштах;

S - витрати з конвертації грошових коштів у ЦП;

R - прийнятний для підприємства процентний дохід з ЦП.

Модель Міллера-Орра (див, рис. 14).

Вона досить проста, але доступна підприємствам зі стійким фінансовим станом. Вчені використовують у цій моделі стохастичний процес Бер нулі, тобто коли надходження і використання коштів від періоду до періоду відбувається через стихійні і випадкові події.

Реалізація моделі здійснюється кількома етапами: Встановлюється мінімальна величина грошових коштів. Визначається варіація щоденного надходження коштів. Визначаються витрати зі збереження коштів на поточному рахунку.

Розраховується розмір варіації.

Розраховується верхня межа грошових коштів на поточному рахунку, при підвищенні якої

треба купувати ЦП. Визначають точку повернення - величину залишку грошових коштів на поточному рахунку, до якої необхідно повернутись, якщо фактичний залишок коштів виходить за межі інтервалу.

8.6. Фінансовий аналіз дебіторської заборгованості

Аналіз дебіторської заборгованості проводять у поетапно: Вивчення рівня загальної суми дебіторської заборгованості, її динаміки. Визначення періоду інкасації дебіторської заборгованості, коефіцієнта оборотності. Вивчення складу дебіторської заборгованості за її видами та аналіз динаміки її складових. Вивчення складу дебіторської заборгованості за термінами її погашення. Аналіз складу простроченої заборгованості, причин її виникнення. Оцінка безнадійних боргів підприємства. Рівень дебіторської заборгованості визначається багатьма факторами: видом продукції; місткістю ринку; ступенем насичення ринку; загальноприйнятою системою розрахунків. Управління дебіторською заборгованістю передбачає, перш за все, контроль за оборотністю коштів у розрахунках. Контролювати дебіторську заборгованість доцільно, попередньо здійснивши аналіз стану дебіторської заборгованості за термінами утворення (див. табл. 10).

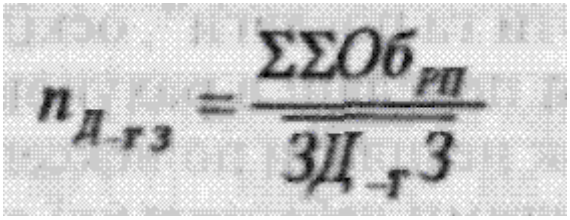
Таблиця 10 Аналіз стану дебіторської заборгованості

Стаття деб. заборг.	Всього на кінець року	В тому числі за термінами утворення				
		до 1 міс.	від 1 до 3 міс.	Від 3 до 6 міс.	від 6 міс. до 1 року	понад 1 рік

Щомісячне ведення такої таблиці дає можливість чітко уявити стан розрахунків зі споживачами і виявити прострочену заборгованість. Аналіз таблиці поліпшує проведення інвентаризації стану розрахунків з дебіторами. Дебіторська заборгованість являє собою грошові кошти, які покупці винні за відвантажену продукцію, а також, згідно з українськими стандартами бухгалтерського обліку, векселі до отримання, розрахунки з персоналом, видані аванси, заборгованість засновників із внесків до Статутного капіталу, податковий кредит. З огляду на існуючі види розрахунків у сучасній господарській практиці дебіторську заборгованість прийнято класифікувати таким чином: дебіторська заборгованість за товари, роботи та послуги, строк сплати яких не настав; дебіторська заборгованість за товари, роботи та послуги, не сплачені в строк; дебіторська заборгованість по векселях отриманих; дебіторська заборгованість по розрахунках з бюджетом; дебіторська заборгованість по розрахунках з персоналом; інші види дебіторської заборгованості. Серед усіх видів дебіторської заборгованості найбільший обсяг припадає на заборгованість покупців за відвантажену продукцію. Всі складові дебіторської заборгованості мають різну ліквідність. Тому при розрахунках фінансового стану підприємства необхідно детально проаналізувати, хто винен гроші підприємству та

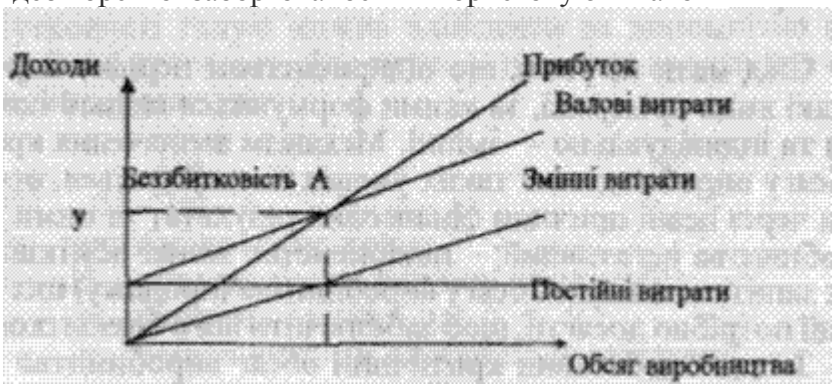
чи є можливість повернути ці гроші найближчим часом. Найбільш ліквідною, як це не дивно, є стаття "Розрахунки з бюджетом", оскільки саме там обліковується податковий кредит. На цю суму автоматично зменшуються відповідні податкові зобов'язання підприємства, але ця стаття не враховується при обчисленні грошових надходжень підприємства. Векселі до отримання у звітах зустрічаються рідко, але теоретично вони мають більшу ліквідність, ніж активи, що відображаються у статті "Розрахунки за товари, роботи та послуги", оскільки вони можуть бути віддані під заставу чи передані в рахунок сплати зобов'язань. Однак на практиці ризик несплати по векселях вищий, ніж ризик несплати за іншими статтями дебіторської заборгованості. Ліквідність інших статей може бути різною, і конкретні висновки можна зробити тільки за результатами проведеного аналізу. Фактично дебіторську заборгованість можна розглядати як безвідсоткову позику покупцям чи замовникам, в яку підприємство здійснює інвестування оборотного капіталу. Аналіз дебіторської заборгованості передбачає перш за все контроль за оборотністю засобів у розрахунках. Крім того, оцінка реального стану розрахунків з дебіторами на підприємстві передбачає використання табличного та графічного способів оцінки дебіторської заборгованості, а також з допомогою абсолютних та відносних показників, що розглядаються у динаміці (так званий R-аналіз). Аналіз дебіторської заборгованості проводиться, звичайно, у кілька етапів. На першому етапі аналізу оцінюється рівень дебіторської заборгованості підприємства і його динаміка у попередньому періоді. Оцінка цього рівня здійснюється на основі визначення коефіцієнта залучення оборотних активів у дебіторську заборгованість, який розраховується за формулою: $$К_{ЗОбА} = \frac{Д_{-Т}З}{\Sigma ОбА}$$ Де Кзобд - коефіцієнт залучення оборотних активів у дебіторську заборгованість; Д.т3 - загальна сума дебіторської заборгованості підприємства (або сума дебіторської заборгованості окремо по товарному та комерційному кредиту), тис. грн; ІОбА - загальна сума оборотних активів підприємства, тис.грн. На другому етапі аналізу визначаються середній період інкасації дебіторської заборгованості і кількість її оборотів у досліджуваному періоді (звичайно - рік). Кількість оборотів дебіторської заборгованості (коефіцієнт оборотності) характеризує швидкість обертання інвестованих у неї коштів протягом певного періоду. Цей показник розраховується таким чином: $$n_{Д-тз} = \frac{\Sigma\Sigma Об_{РП}}{ЗД_{-Т}З}$$

Такий показник, як середній період інкасації дебіторської заборгованості, характеризує її роль у фактичній тривалості фінансового та загального операційного циклу підприємства.

Розраховується даний коефіцієнт за формулою

На третьому етапі аналізу вивчається склад дебіторської заборгованості за окремими її видами. Необхідно побудувати таблицю складу та динаміки дебіторської заборгованості. На її основі визначається частка кожного виду дебіторської заборгованості у загальному її обсязі та досліджується динаміка зміни розміру кожного її виду. На четвертому етапі аналізу оцінюється склад дебіторської заборгованості за окремими її "віковими" групами, тобто за передбаченими строками її інкасації. Результати такого аналізу представляються у вигляді таблиці, а також графічно. Як табличний, так і графічний способи аналізу базуються на ранжуванні дебіторської заборгованості за строками виникнення. При цьому найбільш поширеним є таке групування (днів): 0 - ЗО, 31 - 60, 61 -90, 91-120, 120-150, 150-180, більше 180 та більше 360. Даний етап аналізу простий та наочний. Побудована таким чином таблиця є простою та зручною в аналізі, бо дає змогу швидко визначати "вік" заборгованостей. При цьому вона допомагає одержувати певні моніторингові дані, що дають можливість стежити за ситуацією не лише тим фірмам, у яких дебіторська заборгованість є проблемною, а й підприємствам, що не мають із цим проблем. Для оцінки стану дебіторської заборгованості важливо оцінити ймовірність виникнення та розмір безнадійних боргів. Така оцінка є п'ятим етапом аналізу дебіторської заборгованості. Зазначений аналіз можна здійснити за допомогою таблиці оцінки реального стану дебіторської заборгованості підприємства. На основі ранжування дебіторської заборгованості за термінами її виникнення та статистичних розрахунків ймовірності безнадійних боргів для кожної вікової групи визначається сума безнадійних боргів. Дебіторській заборгованості кожної вікової групи відповідає певний відсоток безнадійних боргів. Із зростанням строків виникнення дебіторської заборгованості цей відсоток зростає. Підприємство може використовувати для даного аналізу власні статистичні розрахунки ймовірності виникнення безнадійних боргів або застосовувати запропоновану стандартну шкалу розрахунків: для дебіторської заборгованості із терміном виникнення до ЗО днів ймовірність безнадійних боргів складає 5%, 30-60 днів - 10%, 60-90 днів - 15%, 90-120 днів 20%, 120-150 днів - 50%, 150-180 днів - 75%, 180-360 днів - 80%, більше 360 днів - 95%. Звичайно, що аналіз буде точнішим у разі застосування власної відсоткової шкали, оскільки в такому випадку враховується галузева специфіка операційного циклу та розрахунків підприємства. Але для її розробки необхідні дані про розміри простроченої дебіторської заборгованості за ряд років та аналіз частки безнадійних боргів, який на більшості підприємств не ведеться. Визначення ймовірності безнадійних боргів та розрахунок на цій основі реальної величини дебіторської заборгованості дасть можливість проаналізувати перспективи інкасації дебіторської заборгованості у майбутніх періодах, а отже, керівництво зможе оцінити необхідний

розмір резерву по безнадійних боргах, який підприємству доцільно буде сформувати на наступні періоди. На шостому етапі аналізу детально розглядається склад простроченої дебіторської заборгованості і середній "вік" простроченої (сумнівної, безнадійної) дебіторської заборгованості. Коефіцієнт прострочення дебіторської заборгованості розраховується за формулою $q = \frac{П}{Ц\text{-}Зв}$, де К пр - коефіцієнт простроченості дебіторської заборгованості; сума дебіторської заборгованості, несплаченої у передбачені строки, тис. грн; загальна сума дебіторської заборгованості, тис. грн. Для характеристики цієї частини дебіторської (сумнівної, безнадійної) заборгованості підприємства також використовується такий показник, як середній "вік" простроченої дебіторської заборгованості, який визначається за формулою Для оцінки оборотності дебіторської заборгованості використовують також показники:

Основною метою аналізу будь-якого аспекту фінансово-господарської діяльності підприємства є виявлення негативних для його фінансового стану тенденцій. Пошук резервів підвищення ефективності діяльності, обґрунтування прийняття управлінських рішень, моніторинг різних аспектів діяльності підприємства, доцільність нововведень. Результати аналізу фінансового аналізу є тим підґрунтям, на основі якого формується фінансова політика підприємства, розробляється сукупність заходів, відбираються відповідні фінансові механізми, необхідні для реалізації поставленої перед фінансовим менеджментом мети. Аналогічно результати оцінки стану розрахунків підприємства дають можливість виявити недоліки в їх організації та здійсненні, намітити бажаний їх стан, визначити необхідні для цього шляхи удосконалення та заходи, які необхідно застосувати з даною метою, відібрати з них найбільш прийнятні та доцільні для кожного окремого підприємства і на цій основі розробити комплексну політику управління розрахунками підприємства, яка визначає перспективи покращення їх стану. Можна виділити такі основні завдання управління розрахунками з метою покращення їх стану: зниження частки простроченої дебіторської заборгованості; збільшення коефіцієнта оборотності коштів у дебіторській заборгованості (відповідно зменшується середній період інкасації дебіторської заборгованості) та невелике зменшення коефіцієнта оборотності кредиторської заборгованості або збереження його значення на попередньому рівні; визначення

конкретного моменту сповільнення оборотності дебіторської заборгованості шляхом постійного моніторингу змін у політиці оплати рахунків покупцями та замовниками; робота з контрагентами з метою вчасної оплати ними їхніх зобов'язань; використання прогресивних форм розрахунків; регулювання обсягу кредиторської заборгованості з метою запобігання погіршення фінансової стійкості та ліквідності підприємства; запобігання виникненню кредиторської заборгованості з розрахунків по податках та інших обов'язкових платежах; оптимізація рівнів різних видів кредиторської заборгованості та частки її загального обсягу в структурі капіталу підприємства. Конкретні напрямки, в яких необхідно вдосконалювати стан розрахунків даного підприємства, визначаються, виходячи з розрахованих аналітичних коефіцієнтів та таблиць, що відображають стан дебіторської та кредиторської заборгованостей. Оскільки дебіторська заборгованість є частиною активів підприємства, а кредиторська заборгованість - пасивів підприємства і являє собою короткостроковий позичений капітал, то управління розрахунками і заходи покращення їх стану, що включають відповідно управління дебіторською та кредиторською заборгованостями на підприємстві, є складовою менеджменту оборотних активів та менеджменту оптимізації структури капіталу підприємства. Існують певні рекомендації, що дозволяють управляти дебіторською заборгованістю. Необхідно контролювати стан розрахунків. За можливістю орієнтуватися на більшу кількість споживачів з метою зменшення ризику несплати одним з них чи декількома. Стежити за співвідношенням дебіторської і кредиторської заборгованості: значне перевищення дебіторської заборгованості створює загрозу фінансовій стійкості і робить необхідним залучення додаткових джерел фінансування. В розвинутих країнах інколи використовують систему знижок при достроковій оплаті. Визначати термін прострочених залишків на рахунках дебіторів і порівнювати цей термін з нормами в галузі, показниками конкурентів і даними минулих років. Періодично переглядати граничну суму комерційного кредиту, виходячи з наявного фінансового стану клієнтів. Якщо виникають проблеми з отриманням грошей, доцільно отримувати заставу на суму не меншу, ніж сума на рахунку дебітора. Залучати установи, які стягують борги, при наявності документальних підтверджень. Продавати рахунки дебіторів факторинговій компанії, банку. При продажу великої кількості товару необхідно негайно виставляти рахунок покупцям. Необхідно використовувати циклічність виписування рахунків для підтримання одноманітності операцій. Можна застрахувати кредити для захисту від великих збитків з безнадійних боргів. Необхідно уникати дебіторів з високим ступенем ризику. В умовах значного сповільнення платіжного обороту, що викликає зростання дебіторської заборгованості на підприємствах, важливим завданням є ефективне управління дебіторською заборгованістю на кожному окремому підприємстві, яке спрямоване на оптимізацію загального її розміру та забезпечення вчасної інкасації боргу. Політика управління дебіторською заборгованістю являє собою частину загальної політики управління оборотними активами і маркетингової політики підприємства, що спрямована на розширення обсягу реалізації продукції і забезпечення своєчасної її

інкасації. Політика управління дебіторською заборгованістю підприємства складається з таких основних елементів: формування принципів здійснення розрахунків підприємства з контрагентами; визначення можливої суми фінансових засобів, що інвестуються в дебіторську заборгованість; виявлення фінансових можливостей надання комерційного та споживчого кредиту та формування системи кредитних умов; формування стандартів оцінки покупців і диференціації умов надання кредиту; формування системи штрафних санкцій за прострочення виконання зобов'язань; формування процедури інкасації дебіторської заборгованості; забезпечення використання на підприємстві сучасних форм рефінансування дебіторської заборгованості; побудова ефективних систем контролю за рухом і вчасною інкасацією дебіторської заборгованості.

ТЕМА 9. ФІНАНСОВЕ ПЛАНУВАННЯ НА ПІДПРИЄМСТВІ

9.1. Особливості фінансового планування

В умовах ринкової економіки для вирішення виробничих або комерційних завдань, які потребують вкладення коштів, необхідна розробка внутрішнього документа фірми - бізнес-плану підприємства.
Бізнес-план повинен:
мати чітку інформацію про те, яке місце займає підприємство на ринку;
містити всі виробничі характеристики майбутнього
підприємства;
детально описати схему його функціонування;
розкривати принципи та методи керівництва підприємством;
обов'язково утримувати програму управління фінансами, без якої неможливо розпочати іншу справу і забезпечити її ефективність;
показати перспективу розвитку виробництва інвесторам і кредиторам. Для складання бізнес-плану можуть бути такі спонукальні мотиви:
надати інформацію про підприємство і наміри власників;
викласти стратегію і тактику підприємства і показати, як взаємодіють різні підрозділи підприємства, що являють собою єдине ціле;
представити фінансову мету та докладні кошториси, за допомогою яких можна контролювати фактичні витрати і прибутки;
запевнити третю сторону надати необхідні кошти або сприяти розвитку підприємства в іншій формі. Фінансовий план є важливим елементом бізнес-плану, який складається для обґрунтування конкретних інвестиційних проектів, а також для управління поточною і стратегічною фінансовою діяльністю. Цілі внутрішньофірмового планування в зарубіжних країнах можуть бути різноманітними. Прийнято вважати, що керівництво будь-якого зарубіжного підприємства, незалежно від виду його діяльності, повинно знати, які завдання у сфері економічної діяльності воно може запланувати на наступний період. Разом з тим бюджет фірми є основою для контролю.
Порівнюючи фактичні показники з запланованими можна здійснювати так званий бюджетний контроль фірми.
Бюджет фірми є водночас формою координації. Бюджет являє собою виражену у вартісних показниках програму дій у сфері виробництва, закупівель сировини чи товарів, реалізації виробленої продукції. В програмі дій повинна бути забезпечена тимчасова і функціональна координація (узгодження) окремих заходів.
Бюджет фірми є основою для встановлення завдань для персоналу, менеджерів. Бюджет фірми розробляється на наступний період. Саме тому значно простіше розглядати альтернативні варіанти, не обов'язково апробуючи їх негайно. Завдання розробляються на

основі апріорних тверджень, проте з врахуванням звітних показників.
У бюджетуванні є й елемент делегування повноважень. Схвалення керівництвом фірми бюджету підрозділу слугує основою для того, що оперативні рішення в майбутньому приймаються на рівні даного підрозділу децентралізовано. Якщо бюджети на рівні підрозділів не розробляються, то керівництво фірми не схильне до децентралізації процесу прийняття оперативних рішень.
Фінансовий план підприємства може включати:
прогноз обсягів реалізації;
кошторис грошових видатків та надходжень;
таблицю доходів і витрат;
прогнозований кошторис активів та пасивів підприємства;
розрахунок точки досягнення беззбитковості. Фінансове планування являє собою розрахунок обсягів фінансових ресурсів за джерелами формування і напрямами використання у відповідності з виробничими і маркетинговими показниками підприємств на плановий рік.
Фінансове планування дозволяє вирішити такі завдання:
виявити, якими грошовими коштами може володіти підприємство;
виявити і оцінити джерела їх надходження;
оцінити достатність коштів для виконання завдань;
визначити суми коштів, які необхідно сплатити в бюджет і позабюджетні фонди;
оцінити потребу в інвестиціях і залучених коштах;
збалансувати майбутні доходи і витрати з врахуванням комерційної самоокупності. В умовах, коли підприємствам надана самостійність у плануванні, вони можуть складати його в будь-якій формі, яку вони вважають за необхідну для себе. Форма балансу доходів і видатків може бути подана у формі такої таблиці:

Таблиця 14 Баланс доходів і витрат (фінансовий план) підприємства (можливий варіант)

№	Показник	Код	Сума
/	2	3	4
1	Доходи і надходження коштів Виручка від реалізації продукції, робіт, послуг - всього, в т.ч. ПДВ акцизний збір амортизаційні відрахування внески до цільових державних фондів кошти на оплату відсотків за кредит прибуток від реалізації	01 02 03 04 05 06 07	
2	Прибуток від іншої реалізації продукції	08	
3	Доходи від позареалізаційних операцій	09	
4	Довгострокові кредити	10	
5	Довгострокові позики	11	
6	Доходи від першого випуску акцій	12	
7	Цільове фінансування і надходження з бюджету	13	
8	Цільове фінансування і надходження з позабюджетних фондів	14	
9	Безповоротна фінансова допомога	15	
10	Інші доходи і надходження	16	
	ВСЬОГО доходів і надходжень	17	
1	Витрати і вирахування коштів Витрати на реалізовану продукцію, роботи, послуги	18	
2	ПДВ, сплачений при оплаті за товари, роботи, послуги	19	
3	Довгострокові фінансові інвестиції	20	
4	Капітальні вкладення	21	
5	Поповнення оборотних засобів	22	
6	Орендна плата	23	
7	Відрахування в резервний фонд	24	
8	Відрахування від прибутку в фонд економічного стимулювання	25	
9	Виплачені дивіденди	26	
10	Відрахування на благодійні цілі	27	

1	2	3	4
11	Погашення довгострокових кредитів	28	
12	Погашення довгострокових позик	29	
13	ПДВ, який перераховується у бюджет	30	
14	Акцизний збір	31	
15	Податок з прибутку	32	
16	Плата за землю	33	
17	Податок на транспортні засоби	34	
18	Плата за воду	35	
19	Внески в цільові державні фонди	36	
20	Плата відсотків за кредити	37	
21	Залишок коштів, передбачених на інвестиції	38	
22	Інші витрати і відрахування	39	
	Всього витрат і відрахувань	40	

Фінансовий план може складатися поетапно:

Аналіз очікуваного виконання фінансового плану поточного року.

Розгляд та вивчення проектних виробничих, маркетингових показників, на основі яких мають розраховуватись планові фінансові показники.
Розробка проекту фінансового плану.

9.2. Розрахунок потреби в матеріальних ресурсах при складанні фінансового плану

При складанні бізнес-плану і фінансового плану підприємства стоїть мета обґрунтувати найоптимальніше використання активів фірми з метою отримання можливого прибутку. При цьому неминучим є складання плану виробництва. Зазначимо, що при всіх недоліках планової системи ведення господарства у нас нагромаджено значний досвід фінансового планування, яке базувалось на плануванні виробництва.
При складанні фінансового плану в першу чергу розраховують вартість сировини й матеріалів, необхідних для забезпечення випуску запланованої кількості продукції. Для цього потрібно скористатись: нормами витрат на одиницю продукції; планом випуску; потребами в матеріалах, сировині;
ціною сировини. Дані відображено у табл. 15.
Аналогічно використовуються дані для розрахунку вартості напівфабрикатів, комплектуючих виробів (див. табл. 16, 17).

Таблиця 15 Розрахунок вартості матеріалів

№	Місяць кварталу	Норма, кг	Випуск продукції, шт.	Потреба у випуску, кг	Ціна, грн./кг	Вартість матеріалів, тис. грн.
1	1	0.5	1000	500	2000	1000
2	2	0,5	1500	750	1800	1350
3	3	0,5	1800	900	1800	1620
	Всього					3970

Таблиця 16 Розрахунок вартості напівфабрикатів

№	Місяць кварталу	Норма, кг	Випуск продукції, шт.	Потреба у випуску, кг	Ціна, грн./кг	Вартість матеріалів, тис. грн.
1	1	1	1000	1000	4000	4000
2	2	1	1500	1500	3800	5700
3	3	1	1800	1800	3500	6300
	Всього					16000

Таблиця 17 Розрахунок вартості комплектуючих виробів

№	Місяць кварталу	Норма, кг	Випуск продукції, шт.	Потреба у випуску, кг	Ціна, грн./кг	Вартість матеріалів, тис. грн.
1	1	2	1000	2000	3000	6000
2	2	2	1500	3000	2900	8700
3	3	2	1800	3600	2800	10080
	Всього					24780

Всі

розрахунки виконуються окремо за видами матеріальних ресурсів. Це необхідно для подальших розрахунків.

9.3. Вибір варіанта капіталовкладень

Немає сумніву в тому, що підприємствам необхідно здійснювати капіталовкладення для оновлення обладнання, технології. При розрахунках береться для порівняння кілька можливих варіантів капіталовкладень з врахуванням паспортної продуктивності обладнання. Кращий з варіантів вибирається за найменшою сумою наведених затрат на одиницю годинної продуктивності обладнання.

Запишемо методику розрахунку в табл. 18 (дані умовні).

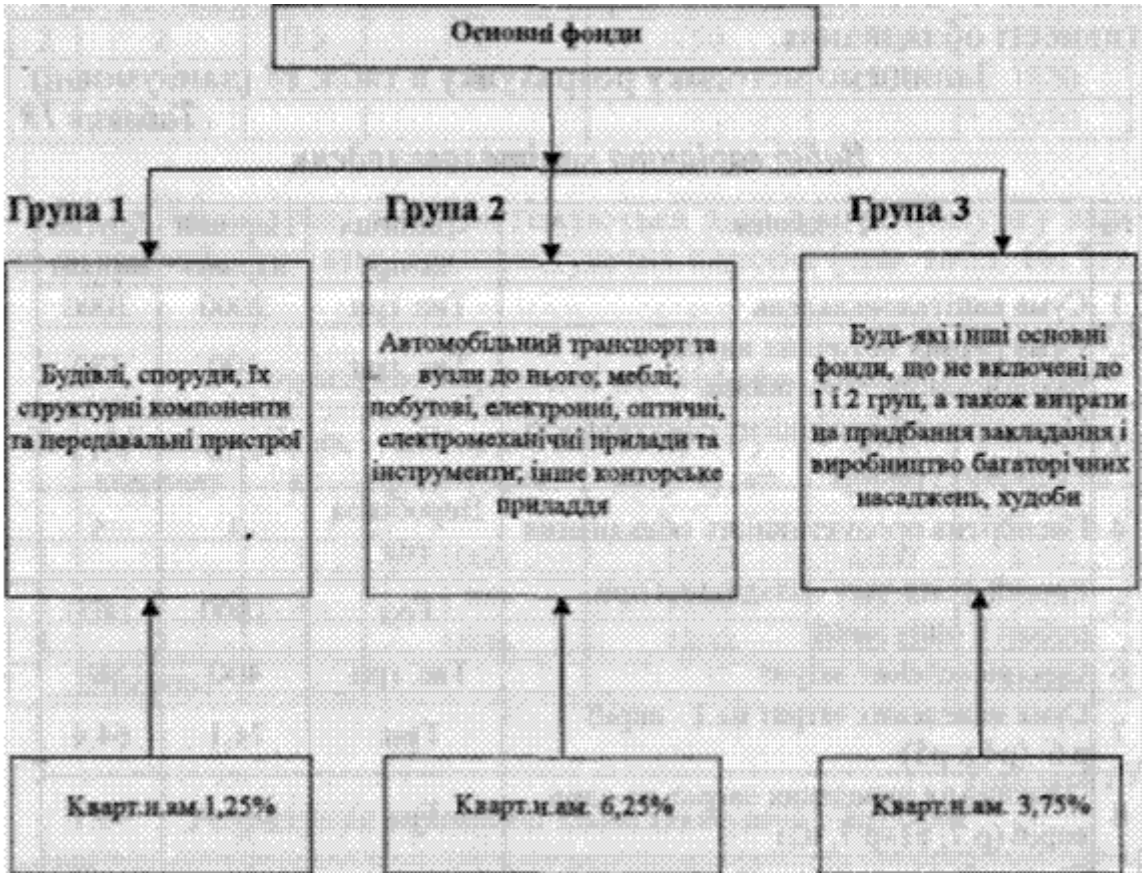
Таблиця 18 Вибір варіанта капіталовкладень

№	Показник	Одиниця виміру	Перший варіант	Другий варіант
1	Сума капіталовкладень	Тис. грн.	2000	3000
2	Сума річних поточних витрат з використанню обладнання	Тис. грн.	100	130
3	Нормативний коефіцієнт ефективності капіталовкладень	-	0,15	0,15
4	Паспортна продуктивність обладнання	Виробів за год	3	5
5	Річний фонд часу обладнання при роботі в одну зміну	год	1800	1800
6	Сума наведених затрат	Тис. грн.	400	580
7	Сума наведених затрат на 1 виріб р.6: (р4 х р5)	Грн.	74,1	64,4
8	Економія наведених затрат на один виріб (р.7, в1-р.7, в2)	Грн.	-	+9,7
9	Економія наведених затрат (р.8 Х р.4 Х р.5)	Тис. грн.	-	87,3

За підрахунками кращого варіанта капіталовкладень вибирають той, який дає економію, але при введенні в дію може бути відведено термін дії виходу на проектну потужність і тому економія за фактом може недосягтись.

9.4. Розрахунок суми амортизаційних відрахувань

Для підрахунку амортизаційних відрахувань об'єкти і засоби групують за нормами амортизації. Норми амортизації встановлюються у відсотках до балансової вартості кожної з груп основних фондів на початок звітного (податкового) періоду в такому розмірі (у розрахунку на календарний квартал) (див. рис. 14):

Підприємство може самостійно прийняти рішення про застосування прискореної амортизації основних фондів групи 3, придбаних після набуття чинності Закону "Про оподаткування прибутку підприємств" за такими нормами (у розрахунку на календарний рік):

1-й рік експлуатації - 15%;

2-й рік - 30%;

3-й рік - 20%;

4-й рік - 15%;

5-й рік - 10%;

6-й рік - 5%;

7-й рік - 5%.

Зазначене рішення не може бути прийняте платниками податку, що випускають продукцію (роботи, послуги), ціни (тарифи) на які встановлюються (регулюються) державою або платниками податку, які визнані такими, що займають монопольне становище на ринку.

Норми амортизації в 1997 році застосовувалися з понижуючим коефіцієнтом 0,7, а в 1998 році - 0,6.

Підприємства мають право протягом звітного року віднести до валових витрат будь-які витрати, пов'язані з поліпшенням основних фондів, у сумі, що не перевищує п'яти відсотків сукупної балансової вартості груп основних фондів на початок звітного року. Витрати, що перевищують зазначену суму, відносяться на збільшення балансової вартості груп 2 і 3 (балансової вартості окремого об'єкта основних фондів групи 1) та підлягають

амортизації за нормами, передбаченими для відповідних основних фондів (див. табл. 19).

Таблиця 19 Розрахунок планової суми амортизаційних відрахувань і її розподіл

№	Показник	Величина показника
1	Планова середньорічна вартість основних фондів з амортизаційними відрахуваннями, тис, грн.	
2	Загальна сума амортизаційних відрахувань, в т.ч.: на повне відновлення, на капремонт	
3	Норматив амортизаційних відрахувань на повне відновлення до Фонду розвитку виробництва, %	
4	Амортизаційні відрахування, тис. грн., в т.ч.: на повне відновлення; на капремонт	
5	Розподіл амортизаційних відрахувань за напрямами використання: у Фонд розвитку виробництва; на капремонт	

Для нематеріальних активів сума амортизації визначається на основі лінійного методу, за яким кожен окремий вид нематеріального активу амортизується рівними частинами відповідно до його первісної вартості з врахуванням індексації протягом року, який визначається гадприємством самостійно, враховуючи строк корисного використання таких нематеріальних активів або строк діяльності підприємства, але не більше 10 років.

9.5. Розрахунок собівартості продукції

Собівартість продукції визначається розрахунково-аналітичним методом. Розрахунковим шляхом встановлюються витрати матеріалів, купівельних напівфабрикатів,

комплектуючих виробів, сума амортизаційних відрахувань і величина ремонтного фонду.

Таблиця 20 Кошторис витрат на виробництво (з основної діяльності)

№	Втрати	Всього за рік, тис. грн.
1	Сировина та основні матеріали	
2	Допоміжні матеріали	
3	Паливо	
4	Електроенергія	
5	Амортизація	
6	Заробітна плата з нарахуваннями	
7	Інші грошові витрати	
8	Витрати на виробництво	
9	Списано на позавиробничі рахунки	
10	Витрати на валову продукцію	
11	Зміна залишків незавершеного виробництва	
12	Виробнича собівартість товарної продукції	
13	Позавиробничі витрати	
14	Повна собівартість товарної продукції	
15	Товарна продукція в оптових цінах підприємства	

9.6. Розрахунок суми капіталу на приріст оборотних засобів

Розмір необхідного капіталу для фінансування приросту оборотних засобів визначається як різниця між сумою оборотних засобів на кінець і на початок кварталу. За станом на кінець кварталу потреба в оборотних засобах визначається за виробничими запасами, незавершеним виробництвом, готовою продукцією, а також за всією сукупністю оборотних засобів.

На підприємстві існують індивідуальні норми запасу матеріальних ресурсів. Розрахунки наводяться в табл. 21.

Таблиця 21 Розрахунок потреби в оборотних засобах для фінансування запасу матеріалів, напівфабрикатів, комплектуючих виробів

№	Показник	Один, виміру	Види матеріальних ресурсів		
			матеріали	напівфабрикати	комплектуючі
1	Планова потреба в матеріальних ресурсах				
2	Кількість днів у кварталі				
3	Одноденні витрати матеріальних ресурсів				
4	Норма запасу (в днях)				
5	Потреба в оборотних засобах (р.3 х р.4)				

Знаючи суму авансування оборотних засобів по основних групах матеріальних ресурсів, визначають загальний розмір оборотних засобів у виробничому запасі.

Для забезпечення безперервності виробничого процесу створюється заділ (запас) незавершеного виробництва. Ці показники розраховуються в табл. 22.

Таблиця 22 Зразок розрахунку потреби в оборотних засобах у незавершеному виробництві

№	Показник	Один, виміру	Величина показника
1	Планова собівартість продукції		
2	Число днів (квартал)		
3	Одноденний випуск продукції за плановою собівартістю (р. 1 :р.2)		
4	Заділ незавершеного виробництва		
5	Потреба в оборотних засобах для фінансування заділу незавершеного виробництва (р.3 * р.4)		

Необхідність створення запасу готової продукції на складі пояснюється тим, що між датами надходження продукції на склад та її реалізації споживачам проходить період, пов'язаний із затратами після виробництва. А оскільки вкладення в продукцію протягом усього цього періоду не дають віддачі, то для створення умов нормального функціонування на цей час підприємство повинно заздалегідь авансувати певну суму

коштів.

Таблиця 23 Розрахунок нормативу власних оборотних засобів

№	Нормовані оборотні засоби	Норматив на початок року	Норматив на плановий рік				Приріст (зменшен.) нормативу
			витрати в IV кв.		норма запасу, ДНІВ	норматив на кінець року	
			всього	врозр. на 1 день			
1	Сировина і основні матеріали						
2	Допоміжні матеріали						
3	Паливо						
4	Запасні частини						
5	МШП						
6	Тара						
7	Незавершене виробництво						
8	Витрати майбутніх періодів						
9	Готова продукція						
ВСЬОГО:							

9.7. Розрахунок показників фінансового плану та балансу доходів і витрат

Розробка фінансового плану розпочинається з розрахунку показників дохідної його частини (див. табл. 24), а потім видаткової його частини та порядку розподілу прибутку (див. табл. 25).

Таблиця 24 Розрахунок обсягу реалізації продукції і прибутку від реалізації, а також робіт, послуг та інших фінансових результатів

	Показник	Сума
1	Залишок готової продукції на складах та товарів, відвантажених на початок планового року: а) за виробничою собівартістю б) за оптовими цінами Прибуток	
2	Товарна продукція на плановий рік: а) за повною собівартістю б) за оптовими цінами Прибуток	
3	Залишок готових виробів на складах і товарів, відвантажених на кінець планового року: а) у днях б) за виробничою собівартістю в) за оптовими цінами Прибуток	
4	Реалізація продукції в плановому році: а) за повною собівартістю б) за оптовими цінами Прибуток від реалізації товарної продукції	
5	Інша (нетоварна) реалізація: а) за повною собівартістю б) за відпускними цінами Прибуток від іншої реалізації	
6	Планові позареалізаційні результати	
7	Прибуток від реалізації продукції, робіт, послуг та інших фінансових результатів	

Таблиця 25 Розподіл прибутку від реалізації продукції, робіт, послуг та інших фінансових результатів

№	Показник	Сума
1	Прибуток від реалізації продукції, робіт, послуг та інші фінансові результати	
2	Платежі в бюджет. податок на прибуток плата за землю та природні ресурси	
3	Розрахунковий прибуток	
4	Відрахування від розрахункового прибутку у бюджет	
5	Прибуток у розпорядженні підприємства, що відраховується у фонди: а) розвитку виробництва б) соціального розвитку в) економічного стимулювання	

Порядок розрахунку окремих показників фінансового плану викладений у попередніх

відповідних темах. В процесі складання кошторису доходів і видатків варто перевірити взаємовідповідальність планових сум доходів і відрахувань з джерелами покриття їх відповідними доходами та надходженнями коштів, передбачених у першому розділі балансу доходів і витрат. Витрати на реалізацію продукції, які передбачені у другому розділі кошторису доходів і витрат, повинні покриватись виручкою від реалізації продукції та послуг (за вирахуванням ПДВ і акцизного збору). Якщо виручка від реалізації продукції та послуг (за вирахуванням податків) менша за витрати на продукцію, що реалізується, тоді не буде прибутку в першому розділі. В другому розділі з'являються збитки у сумі перевищення витрат над виручкою.

Якщо на плановий рік капітальні вкладення не передбачені чи їх намічений розмір менший від передбачених у I розділі кошторису доходів та видатків сум амортизації, то вільний залишок коштів, який не використовується за прямим призначенням, з'являється у II розділі кошторису у статті "Залишок коштів", які призначені на інвестиції. Після визначення усіх статей кошторису доходів та витрат і підбиття підсумку по кожному розділу перевіряється ступінь збалансованості між ними. Для цього підсумки I розділу порівнюються з підсумками II розділу кошторису доходів і витрат. При цьому ці підсумки повинні бути рівними. Якщо немає рівності між ними, то необхідно переглянути витрати та відрахування у сторону зменшення чи виявити додаткові джерела доходів і надходжень коштів.

Таким чином, у процесі фінансового планування проводиться конкретна ув'язка кожного виду витрат і відрахувань з джерелом фінансування. З метою перевірки правильності складання кошторису доходів і витрат складається шахова таблиця до фінансового плану, де по горизонталі подаються напрями використання коштів, а по вертикалі - джерела (тобто витрати і надходження). Таблиця складається шляхом заповнення підсумкових показників з видатків і доходів. Потім по кожній статті видатків вказуються відповідні джерела фінансування. Така таблиця дає можливість збалансувати доходи і витрати по статтях, виявити цільовий характер використання доходів і надходжень, знайти резерви отримання грошових коштів.

Доходи / Витрати	Виручка від реалізації	У тому числі						Позареалізаційні доходи	Довгострокові кредити	Довгострокові позики	Від І випуску акцій	Фінансування з бюджету	Безкоштовно надана допомога	Інші доходи та надходження	Всього доходів
		ПДВ	Акцизний збір	Амортизаційні відрахування	До державних фондів	На спецу, %	Прибуток від реалізації								
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
Витрати на реалізацію продукції															
ПДВ за товари															
Довгострокові фінансові інвестиції															
Капітальні вкладення															
Поповнення оборотних коштів															
Орендна плата															
Відрахування у резервний фонд, ФЕС															
Виплачені дивіденди															
Відрахування на благочинність															
погашення довго- та короткострокових кредитів															
ПДВ до бюджету															
Акцизний збір															
Податки з прибутку, на землю, па транспортні засоби, за воду															
До державних цільових фондів															
Відсотки за кредит															
Інші															
Всього															

15.8. Значення і Зміст оперативного фінансового плану

Фінансовий план (кошторис доходів і видатків) показує обсяг фінансових ресурсів, необхідних для поточної та довгострокової діяльності, дає орієнтир у фінансовій роботі підприємств на плановий рік. Виконання фінансового плану здійснюється безпосередньо у процесі фінансово-господарської діяльності, забезпечуючи постійну платоспроможність підприємств шляхом оперативного фінансового планування.

Оперативне фінансове планування полягає у складанні і використанні платіжного календаря, касового плану і розрахунків потреби короткотермінових кредитів. В основу платіжного календаря покладено черговість і строки проведення всіх розрахунків, що дозволяє своєчасно перераховувати платежі до бюджету, в бюджетні і державні цільові фонди, забезпечувати безперервне фінансування господарської діяльності. Він складається на квартал з розбиванням на місяці або на місяць по декадах. В платіжному календарі відображається весь грошовий обіг підприємства, основна частина якого проходить через поточний, валютний, позичковий та інші рахунки підприємства у банку, рух грошових коштів (див. табл. 27).

Таблиця 27 Платіжний календар за період з _ до року

№	Стаття	План	Факт	Відх. (+,-)
	Надходження			
1	Виручка			
2	Штрафи, пені, інші надходження			
3	Надходження від реалізації цінних паперів			
4	Дивіденди, відсотки			
5	Погашення простроченої дебіторської заборгованості			
6	Кредити отримані			
7	Аванси отримані			
8	Орендна плата			
9	Безповоротна фінансова допомога			
10	Цільові надходження			
11	Кошти на формування Статутного фонду			
12	Інші надходження			
	ВСЬОГО надходжень			
	Витрата			
1	Заробітна плата та прирівняні до неї платежі			
2	Платежі до бюджету			
3	Внески до Пенсійного фонду			
4	Внески на соціальне страхування			
5	Інші відрахування в позабюджетні фонди			
6	Плата за товарно-матеріальні цінності			
7	Погашення кредиторської заборгованості			
8	Погашення банківських кредитів			
9	Сплата відсотків за кредит			
10-	Авансові платежі			
11	Орендна плата			
12	Плата за векселями			
13	Виплата дивідендів			
14	Інші витрати			
	ВСЬОГО витрат			
	Перевищення надходжень над витратами			
	Залишок коштів на початок планового періоду			
	Залишок коштів на кінець планового періоду			

Платіжний календар

дає можливість фінансовій службі підприємства забезпечити оперативне фінансування, виконання розрахункових та платіжних зобов’язань, фіксує зміни у платоспроможності підприємства та ліквідності його активів; дозволяє стежити за станом оборотних коштів та вказує на необхідність використання позичених та залучених коштів у плановому періоді. Важливе місце в оперативно-фінансовій роботі підприємства займає своєчасне погашення кредиторської заборгованості, а також своєчасна вимога дебіторської заборгованості.
На підприємстві повинен бути встановлений повсякденний оперативний контроль за платежами та надходженнями матеріальних цінностей, виконанням фінансових зобов'язань перед бюджетом, позабюджетними фондами, банками. Необхідно періодично перевіряти дебіторську та кредиторську заборгованості за даними бухгалтерського обліку та звітності, матеріалами звірки витрат та інвентаризації.
Кредиторська заборгованість підприємства у складі залучених коштів займає значне місце. Якщо вона виникає у процесі господарських зв'язків з іншими господарюючими суб'єктами в межах нормального документообігу та встановлених форм розрахунків, то вона не суперечить чинному законодавству та не може здійснювати негативний вплив на фінансове становище інших господарюючих суб'єктів. Якщо кредиторська заборгованість виникла в разі порушення встановлених правил розрахунків та кредитування, то призводить до фінансових ускладнень в інших господарюючих суб'єктів. Тому при аналізі кредиторської заборгованості необхідно одночасно перевіряти стан дебіторської заборгованості та виявляти причини затримки платежів, дату її виникнення.
Прострочені платежі постачальникам найчастіше виникають у тих випадках, коли на підприємстві недостатньо чітко поставлено роботу: несвоєчасно та нерівномірно вносяться платежі до бюджету та відрахування до позабюджетних фондів, оборотні кошти спрямовано у дебіторську заборгованість або у понаднормативні, непрокредитовані банком товарно-матеріальні цінності; розмір оборотних коштів недостатній через бартерні операції і не покриває необхідної мінімальної потреби підприємства у власних оборотних коштах.
Таким чином, платіжний календар конкретизує поточний фінансовий план, уточнює його показники, дозволяє використовувати власні резерви підвищення ефективності використання фінансових ресурсів підприємств, дає більш повне уявлення про стан платежів і розрахунків у періоді, що аналізується. За допомогою платіжного календаря контролюється складання кошторисів витрат, витрат виробництва та обігу, випуск продукції та її реалізація окремими структурними підрозділами, а також рівень самоокупності та рентабельності.
Касовий план - це план обороту готівки підприємства, необхідний для контролю за їх надходженням і витрачанням. Він складається за типовою формою на квартал і у встановлені строки передається в кредитну установу, з якою підприємство складає договір про розрахунково-касове обслуговування.
Касовий план потрібний підприємству дія того, щоб більш точно визначити розмір

зобов'язань перед працівниками з заробітної плати, нарахувань на заробітну плату та інших виплат.

ТЕМА 10. ФІНАНСОВА САНАЦІЯ ТА УПЕРЕДЖЕННЯ БАНКРУТСТВА ПІДПРИЄМСТВА. БАНКРУТСТВО ПІДПРИЄМСТВ

10.1 Суть та необхідність санації підприємств зі складним фінансовим станом

Термін "санація" походить від латинського "sanare" і перекладається як оздоровлення чи лікування. У Фінансовому словнику санацію трактують як оздоровлення фінансового стану підприємства через здійснення системи заходів для попередження його банкрутства чи підвищення конкурентоспроможності. Звичайно здійснюють санацію через структурну перебудову виробництва, зокрема через зміну номенклатури продукції, подрібнення підприємства, зміну ринків збуту, злиття підприємства, що с на грані банкрутства, з більш потужними, випуск нових акцій та облігацій для мобілізації капіталу, інші заходи.
Ряд іноземних економістів, спеціалістів з питань виведення підприємств з фінансової кризи дотримуються думки, що санація як економічна категорія виражає комплекс послідовних, взаємопов'язаних заходів фінансово-економічного, організаційно-правового, виробничо-технічного, соціального характеру, які спрямовані на подолання фінансової кризи на підприємстві і відновлення чи досягнення його прибутковості і конкурентоспроможності в довгостроковому періоді.
В Україні внаслідок недосконалого законодавства, відсутності необхідного техніко-методичного забезпечення процесів санації, дефіциту кваліфікованих спеціалістів велика кількість потенційно життєздатних підприємств стають потенційними банкрутами.
Тому особливе місце в процесі санації підприємств займають організаційні та техніко-економічні заходи поряд з заходами фінансово-економічного характеру. Мстою фінансової санації с покриття поточних збитків і ліквідація причин їх виникнення, відновлення чи збереження ліквідності і платоспроможності підприємств, скорочення всіх видів заборгованості, покращення структури оборотного капіталу і формування фондів фінансових ресурсів, для проведення заходів виробничо-технічного і організаційного характеру. Цілісний погляд на етапи розробки санаційної концепції окремого підприємства являє собою так звана "класична модель санації"", яка широко використовується як основа для розробки механізму фінансового оздоровлення суб'єктів господарювання у країнах з розвинутою ринковою економікою. У відповідності з класичною моделлю санації процес фінансового оздоровлення підприємств починається з виявлення і аналізу причин і факторів фінансової* кризи. На основі даних носіїв інформації (первісні бухгалтерські документи, рішення зборів акціонерів, фінансові плани тощо) визначаються зовнішні і внутрішні фактори кризи, а також фінансового стану фірми, глибина кризи.
В межах санаційного аудиту здійснюється поглиблене вивчення фінансового стану на

основі розрахунку ряду коефіцієнтів. Основними з них є показники платоспроможності, ліквідності, прибутковості тощо. Після отримання необхідних даних щодо фінансового стану підприємства і причини фінансової кризи робиться висновок про доцільність чи недоцільність санації даного суб'єкта господарювання.

Варто звернути увагу, що в економічній літературі з питань санації часто згадується концепція швидкого виявлення фінансової кризи і радикальних санаційних дій. Прихильники цього напряму (в основному економісти-практики) не враховують той факт, що в даному випадку не залишається часу для детального дослідження причин спаду і розробки оптимальної стратегії. На противагу цій точці зору більша група економістів-теоретиків стверджує, що цейтнот у підготовці санаційної програми - основний фактор майбутніх невдач. Саме тому окремим аналітичним блоком у класичній моделі санації є формування стратегічних цілей і тактики.

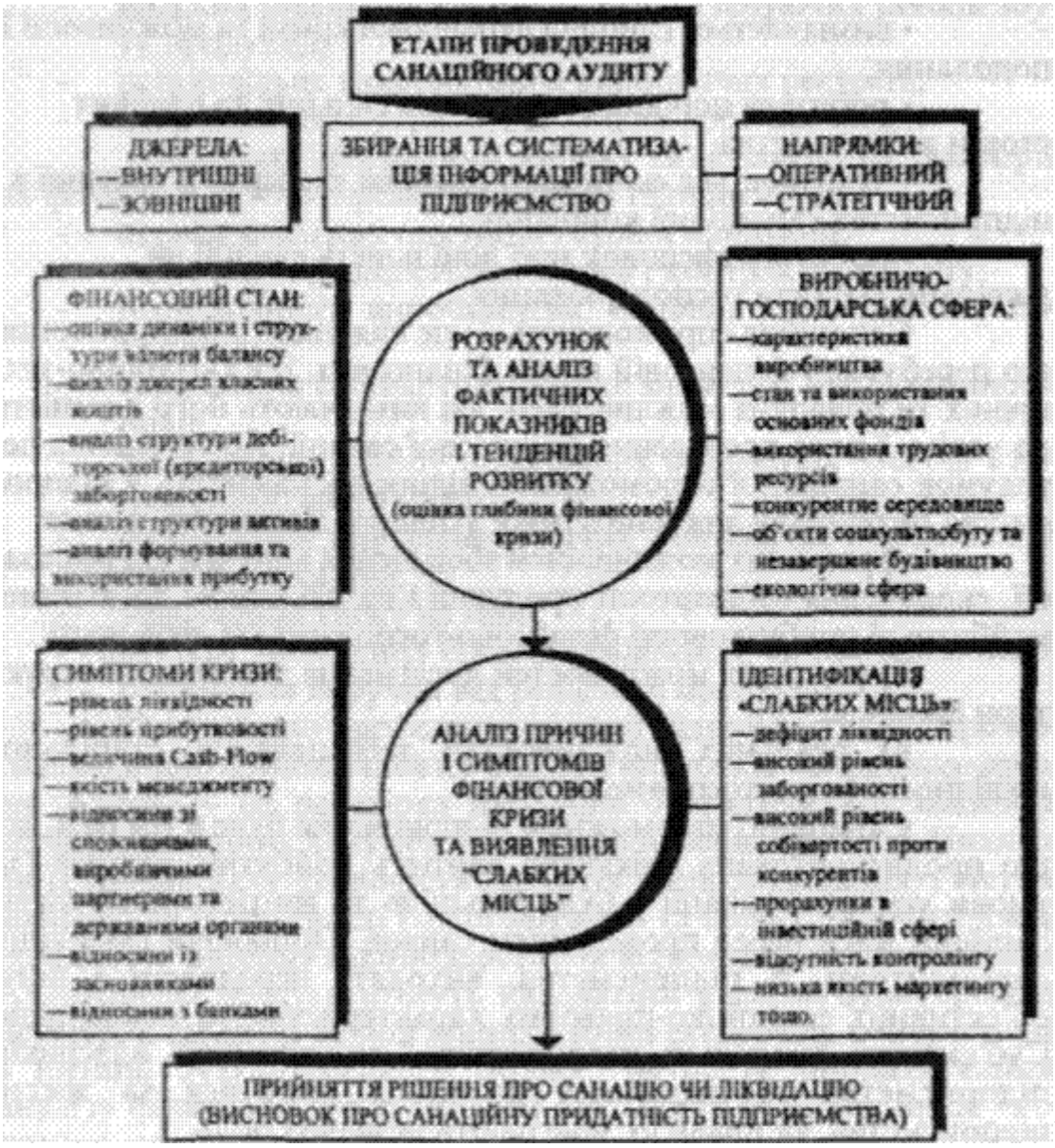
Стратегія являє собою узагальнену модель дій, необхідних для досягнення поставлених цілей шляхом оптимізації, координації і розподілу ресурсів компанії. Кінцева мета санаційної стратегії полягає в досягненні довгострокових конкурентних переваг, які забезпечили б компанії високий рівень рентабельності. Суть стратегії — вибір найкращих варіантів розвитку фірми і оптимізація політики капіталовкладень.

У відповідності з розробленою стратегією розробляється програма санації, яка виражає систему запропонованих взаємопов'язаних заходів, спрямованих на виведення підприємства з кризи. Вона формується на основі комплексного вивчення причин фінансової кризи, аналізу внутрішніх фінансових джерел і з врахуванням стратегічних цілей санації. В програмі фіксуються загальні принципові підходи до оздоровлення, які конкретизуються в проекті санації. В ньому повинні міститись техніко-економічне обґрунтування санації, розрахунок обсягів фінансових ресурсів, необхідних для досягнення стратегічних цілей, конкретні графіки і методи мобілізації фінансового капіталу, строки освоєння інвестицій та їх окупності, оцінка ефективності санаційних заходів, а також прогнозні результати реалізації проекту. Важливим компонентом санаційного процесу є координація і контроль за якістю реалізації запланованих завдань. Внутрішні контрольні органи повинні своєчасно виявляти нові санаційні резерви, а також підготовляти об'єктивні кваліфіковані рішення відносно ліквідації можливих перешкод під час проведення оздоровчих процедур. Суттєву допомогу при цьому може надати оперативний санаційний контролінг, який синтезує в собі інформаційну, координаційну і контрольну функції. Основним завданням санаційного контролінгу є ідентифіїсація оперативних результатів і підготовка проектів рішень відносно використання виявлених резервів і подолання додаткових труднощів.

10.2. Оцінка внутрішніх і зовнішніх факторів фінансової неспроможності підприємства

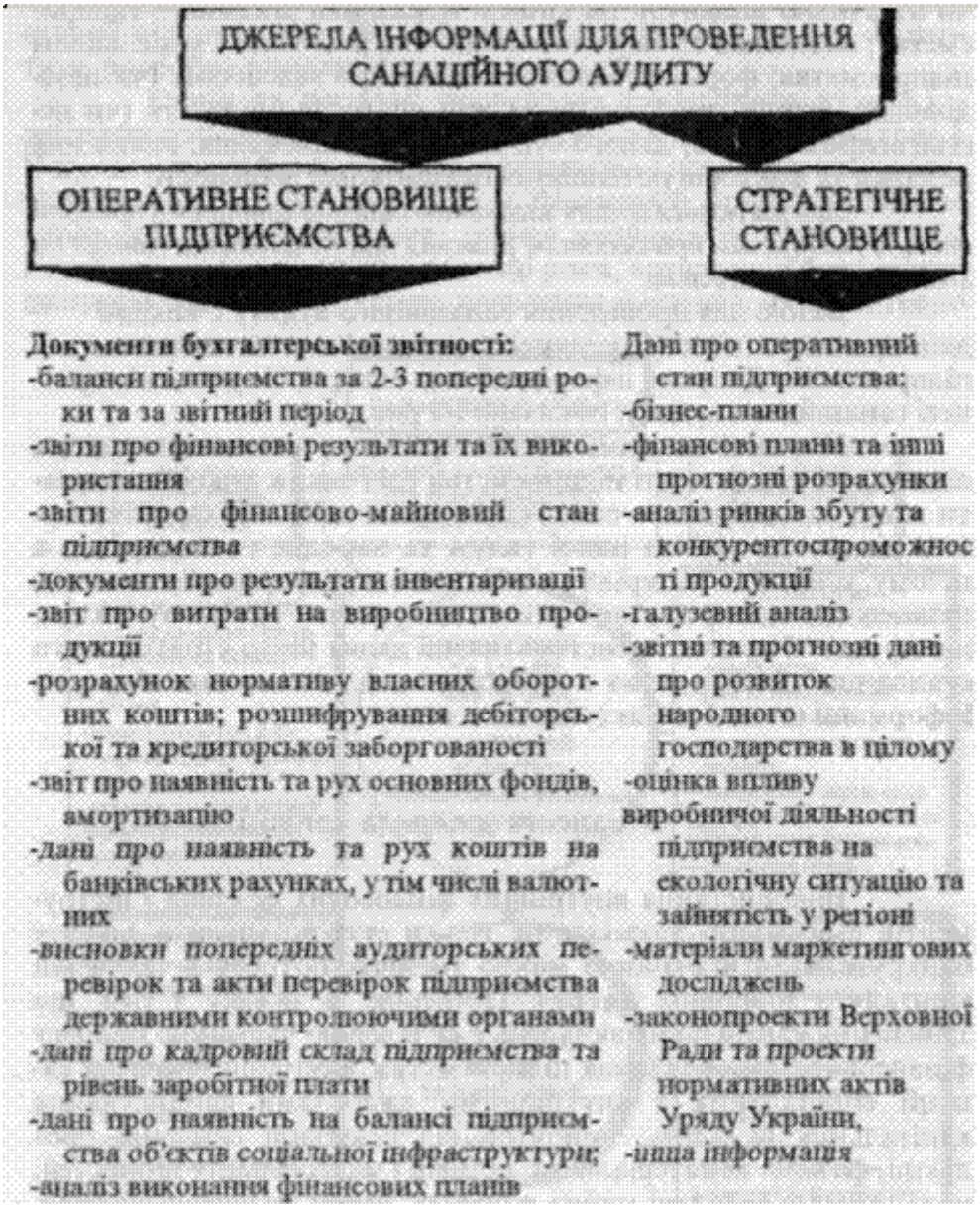
Фактори, які можуть обумовити фінансову кризу на підприємстві, прийнято ділити на зовнішні чи екзогенні (які не залежать від діяльності підприємства) і внутрішні чи ендогенні (які залежать від підприємства).
Основними екзогенними факторами кризи на підприємстві можуть бути:
спад кон'юнктури в економіці в цілому;
значний рівень інфляції;
нестабільність господарського (і особливо податкового) законодавства;
нестабільність фінансового і валютного ринків;
посилення конкуренції в галузі;
посилення монополізму на ринку;
дискримінація підприємств органами влади і управління;
політична нестабільність в країні місцезнаходження підприємства чи в країнах підприємств-постачальників сировини (споживачів продукції).
Основними ендогенними факторами фінансової кризи на підприємстві можуть бути:
відсутність стратегічної спрямованості дій підприємства;
дефіцити в організаційній структурі;
низький рівень маркетингу і втрата існуючих ринків збуту продукції;
незадовільне використання виробничих ресурсів;
непродуктивне утримання зайвих робочих місць. Типовими наслідками впливу вищенаведених факторів на фінансово-господарську діяльність підприємства є:
втрата клієнтів і покупців готової продукції;
зменшення кількості замовлень і контрактів зі збуту;
неритмічність виробництва, неповне завантаження потужностей;
збільшення собівартості і різке зниження продуктивності праці;
збільшення розміру неліквідних оборотних засобів і понаднормативні запаси;
виникнення внутрівиробничих конфліктів і збільшення плинності кадрів;
збільшення тиску на ціни;
суттєве зменшення обсягів реалізації і, як наслідок, недоотримання виручки від реалізації продукції.
Рішення про проведення санації підприємства чи про його ліквідацію приймається на підставі висновків санаційного аудиту. Аудит — це перевірка публічної бухгалтерської звітності, обліку, первинних документів та іншої інформації щодо фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання з метою визначення вірогідності їхньої звітності та обліку, повноти й відповідності чинному законодавству та встановленим нормативам. Аудиторські послуги можуть надаватися у формі аудиторських перевірок (аудиту) та пов'язаних з ними експертиз, консультацій з питань бухгалтерського обліку, звітності, оподаткування, аналізу фінансово-господарської діяльності та інших видів

економіко-правового забезпечення підприємницької діяльності юридичних та фізичних осіб. Санаційний аудит є окремим напрямком діяльності аудиторських фірм. Він має свої особливості як щодо методів, так і щодо об'єктів та цілей проведення. Характерною рисою санаційного аудиту є те, що він здійснюється на підприємствах, які перебувають у фінансовій кризі. Основна його мета полягає в оцінці санаційної спроможності підприємства. Для досягнення цієї мети в процесі аудиту вирішуються такі завдання:
проводиться причинно-наслідковий аналіз фінансово-господарської діяльності підприємства;
визначається глибина фінансової кризи та можливості її подолання;
робиться порівняльний аналіз сильних та слабких сторін підприємства
здійснюється економіко-правова експертиза наявної в підприємства санаційної концепції;
робиться висновок про доцільність санації чи ліквідації суб'єкта господарювання.
Санаційна спроможність — це наявність у підприємства, що перебуває у фінансовій кризі, фінансових, організаційно-технічних та правових можливостей, які визначають його здатність до успішного проведення фінансової санації. До загальних передумов санаційної спроможності відносять наявність у підприємства потенціалу для майбутньої успішної діяльності, а саме:
а) реальних можливостей збільшення виручки від реалізації, скорочення собівартості продукції і на цій основі досягнення майбутньої прибутковості фінансово-господарської діяльності;
б) реальних можливостей досягнення задовільної структури балансу;
в) реальних можливостей забезпечення стабільної ліквідності та платоспроможності.
Санаційно спроможним підприємство буде в тім разі, якщо продисконтована очікувана вартість майбутніх активів (за умови успішної санації") буде більшою за вартість його ліквідаційної маси перед проведенням санації. Оцінюючи санаційну спроможність % підприємства, виходять передовсім з його об'єктивних економіко-правових характеристик та показників. Суб'єктивна "моральна спроможність" та готовність власників підприємства та персоналу до кінця боротися за життя підприємства, як правило, відіграють незначну роль.
Санаційний аудит є дуже важливою складовою моделі санації підприємства. Він включає ідентифікацію даних, експертизу, розробку висновків та рекомендацій.
Етапи та порядок проведення санаційного аудиту характеризуються відповідною структурно-логічною схемою (рис).

У процесі поглибленого аналізу фінансово-господарського стану підприємств ва, що перебуває у фінансовій кризі, послідовно вирішуються такі завдання: оцінка результатів господарської діяльності за попередній та поточні роки; визначення фази кризи; ідентифікації" причин кризи; виявлення факторів, які позитивно чи негативно вплинули на кінцеві показники діяльності підприємства; виявлення та систематизація "слабких місць" у діяльності підприємства; формулювання висновку про задовільну (чи незадовільну) структуру балансу та про платоспроможність (чи неплатоспроможність) даного суб'єкта господарювання; виявлення резервів та факторів потенційної беззбиткової діяльності. Завершується аудит загальною оцінкою санаційної придатності з наступним прийняттям рішення про доцільність санації чи ліквідації підприємства.

Базою для проведення санаційного аудиту є вихідні дані про оперативне (фактичне) та стратегічне становище підприємства Джерела інформації, що використовуються в процесі санаційного аудиту, показано на рис. 11.4.

Поряд зі звітними бухгалтерськими даними для оцінки санаційної придатності підприємства слід також використовувати зовнішні джерела, а саме: статистичні дані, які характеризують діяльність тієї чи іншої галузі та народне господарство в цілому, описовий матеріал засобів масової інформації, висновки незалежних експертів, нормативні документи. Треба зауважити, що процес збирання та систематизації даних щодо стратегічного становища підприємства є набагато складнішим, ніж збирання інформації щодо його актуального стану.

10.3. Фінансові джерела санації

Використання внутрішніх фінансових резервів і інструментів стабілізації дозволяє не тільки суттєво знизити загрозу банкрутства, а й значною мірою зменшує потребу в залученні капіталу з зовнішніх джерел. По-перше, в зв'язку з тим, що здійснення капітальних вкладень є складовою частиною процесу фінансового оздоровлення

підприємства, внутрішні джерела санації співпадають з внутрішніми джерелами фінансування капітальних вкладень: прибуток від реалізації основної продукції, фондів, нематеріальних активів і матеріальних цінностей, надходження від здачі майна в оренду, інших позареалізаційних операцій, а також амортизаційні відрахування. По-друге, використання внутрішніх фінансових резервів є необхідною умовою залучення зовнішнього капіталу.

Фінансова стабілізація в умовах кризової ситуації може здійснюватись за такими основними напрямами:

усунення неплатоспроможності; відновлення фінансової стійкості;

зміна стратегії з метою прискорення економічного росту.

Відновлення платоспроможності підприємства може здійснюватися з допомогою зменшення зовнішніх і внутрішніх фінансових зобов'язань, з однієї сторони, і збільшення ліквідних активів, - з другої.

До найважливіших заходів зі скорочення поточних зобов'язань треба віднести:

скорочення рівня витрат на виробництво і реалізацію продукції, у тому числі за рахунок зменшення обсягів виробництва нерентабельної чи тої, яка не користується попитом, продукції, скорочення апарату управління тощо; пролонгація короткострокових банківських кредитів й іншої кредитної заборгованості;

скорочення обсягів капітальних вкладень, у тому числі витрат на капітальний ремонт; прискорення оборотності оборотного капіталу; відстрочка виплати дивідендів і винагород за виробничі результати.

До найважливіших заходів із збільшення ліквідних активів можна віднести:

реалізацію частини основних фондів підприємства, яка безпосередньо не бере участі в процесі виробництва; використання оберненого лізингу (операція, яка передбачає продаж основних фондів лізингової компанії з одночасним отриманням назад таких основних фондів в оперативний чи фінансовий лізинг);

ліквідацію портфеля короткострокових фінансових вкладень;

оптимізацію структури оборотного капіталу (у тому числі за рахунок реалізації надлишкових запасів товарно-матеріальних цінностей, сировини, незавершеного виробництва);

реорганізацію маркетингових служб з метою підвищення ефективності їх функціонування в напрямі збільшення обсягів збуту продукції;

рефінансування дебіторської заборгованості (переведення її в інші, ліквідні форми оборотних активів: грошові кошти, короткострокові фінансові вкладення тощо).

Стягнення дебіторської заборгованості є суттєвим моментом внутрішньої стабілізації суб'єкта господарювання. Багато підприємств, які опинились на межі банкрутства, мають непомірно великий рівень дебіторської заборгованості, що с суттєвим резервом відновлення платоспроможності. Тому фінансовий менеджмент підприємств повинен використовувати всі існуючі можливості її погашення. Основними формами рефінансування дебіторської заборгованості є: факторинг, облік векселів, продаж векселів

на фондовому ринку, форфейтинг (трансформація комерційного кредиту в банківський шляхом індосаменту перевідного векселя на користь банку).
Крім того, треба виконати комплекс процедур з примусового стягнення дебіторської заборгованості, у тому числі шляхом звернення з позовом в арбітражний суд.
Фінансова санація може здійснюватися з допомогою залучення коштів власників (пайовиків, акціонерів) підприємства; шляхом використання кредитних ресурсів; за допомогою основних кредиторів; персоналу підприємства.
В деяких випадках з метою фінансового оздоровлення, підприємством може бути прийнято рішення про зменшення статутного капіталу. Зменшення статутного капіталу акціонерного товариства може здійснюватися двома методами:
Зменшення номінальної вартості акцій.
Зменшення кількості акцій шляхом викупу частини акцій у їхніх власників з метою анулювання цих акцій.
Рішенням акціонерного товариства про зменшення розміру статутного фонду акції, не представлені до анулювання, визнаються недійсними, але не раніше, ніж через шість місяців після повідомлення про це всіх акціонерів. Законодавством встановлено, що підприємство повинно відшкодувати власнику акцій збитки, пов'язані зі зміною статутного фонду.
Рішення про зміну статутного капіталу приймається більшістю (трьома четвертями) голосів акціонерів, які беруть участь в зібранні.
Акціонерне товариство мас право викупити в акціонера оплачені ним акції з метою їх наступного перепродажу, розповсюдження серед своїх працівників чи анулювання. Такі акції можуть бути реалізовані чи анульовані в строк, не більше одного року. Протягом цього періоду розподіл прибутку, а також голосування і визначення кворуму на загальних зборах акціонерів проводиться без врахування викуплених акціонерним товариством акцій власного випуску.
Як правило, основною метою зменшення статутного капіталу підприємства с вирівнювання номінальної вартості акцій з їхньою біржовою ціною, оскільки в період кризи може скластися ситуація, коли ринкова вартість є суттєво меншою від номінальної вартості акцій. Залучення коштів шляхом додаткової емісії в даному випадку неможливе.
Додаткова емісія акцій має такі основні переваги: для залучення коштів не потрібен ні заклад, ні гарантії третіх осіб;
вкладення коштів в акції, як правило, має довгостроковий характер.
Акціонерне товариство має право збільшувати статутний капітал тільки в тому випадку, якщо всі раніше випущені акції оплачені за вартістю не нижче номінальної.
Збільшення статутного капіталу може здійснюватися трьома методами:
Випуском нових акцій.
Обміном облігацій на акції.
Збільшенням номінальної вартості акції. Законодавством передбачено, що старі акціонери користуються переважним правом на купівшо додатково випущених акцій. Кількість прав

на придбання нових акцій підкріплюється дивідендним купоном, який представляють в оголошенні про пропозицію купівлі права. Вони продаються і купуються на біржі, як правило, протягом двох тижнів на період проведення нової емісії. Старі акції і переважні права на придбання нових продаються окремо. Якщо акціонер відступає своє право на придбання акцій, то виручені ним грошові кошти повинні компенсувати зміну курсу. Грошова оцінка переважного права на купівлю нових акцій визначається за такою формулою:

де П - грошова оцінка переважного права;
Кб - біржовий курс акцій;
Ке - курс емісії нових акцій;
С - співвідношення, з яким здійснюється емісія.

Метод збільшення статутного капіталу АТ шляхом обміну облігацій на акції, пов'язаний, перш за все, з облігаціями конверсійної позики. В іноземній науково-практичній літературі з питань санації конверсійні облігації характеризуються як особливо сприятливий санаційний інструмент.

Такий метод залучення капіталу пов'язаний з випуском підприємством іменних облігацій, які через певний час, за бажанням покупця, можна поміняти на акції підприємства. Конверсійні облігації дають можтивість зацікавити інвестора в наданні капіталу підприємству, якщо він не ризикує придбати звичайні акції. Вкладаючи кошт в конверсійні облігації, інвестор досягає подвійної мсти: з однієї сторони — відносної безпеки вкладень (у випадку банкрутства компанії цих акцій облігацій отримують задоволення своїх претензій нарівні з іншими кредиторами), з іншої — можливості збільшення капіталу, яку дають прості акції. В даному випадку інвестори дають згоду на отримання меншого проценту, властивого конверсійним облігаціям, для того, щоб в майбутньому мати можливість обміняти ці облігації на звичайні акції.

Як правило, конверсійні облігації випускаються великими підприємствами на строк від 5 до 10 років. Ринкова ціна конверсійних облігацій визначається їх інвестиційною вартістю і ціною звичайних акцій, вибраних для конверсії.

В інформації про емісію конверсійних облігацій повинні бути вказані:
пропорції обміну (коефіцієнт конверсії);
строки конверсії;
необхідність, порядок і розмір доплат.

Доплати відображають рівень підвищення ринкової ціни акцій і стимулюють здійснення більш ранньої конверсії. Конверсія економічно доцільна тоді, коли курс конверсії нижчий від біржового курсу акції. Емісія конверсійних облігацій не повинна перевищувати 25% розміру оплаченого статутного капіталу.

Фінансове сприяння кредиторів може здійснюватись:
а) шляхом пролонгації і реструктуризації існуючої заборгованості;
б) шляхом повної чи часткової відмови від існуючих вимог;

в) за допомогою надання додаткових кредитних ресурсів.
Очевидно, що активної участі кредиторів у фінансовому
оздоровленні можна очікувати тільки в тому випадку, якщо в результаті збереження і санації підприємства вони отримають більш повне задоволення своїх претензій, ніж у випадку ліквідації підприємства. Кредитори можуть піти на матеріальний ризик в обмін на майбутню участь в прибутках даного підприємства, в обмін на певний пакет акцій боржника, чи в надії отримати надійне джерело збуту своєї продукції (чи поставки сировини для свого виробництва).
Інакше кажучи, кредитори у випадку виникнення простроченої заборгованості повинні негайно звернутись в суд. І тільки в цьому випадку вони можуть зменшувати об'єкт оподаткування на суму заборгованості. Інакше кредитор покриває збитки (якщо виникає безнадійна заборгованість) за рахунок прибутку, який залишається у його розпорядженні після оподаткування. В той же час, створюючи привабливі умови для кредиторів (наприклад, дозволяючи відносити на зменшення оподаткованого прибутку суми простроченої дебіторської заборгованості підприємств, які підлягають санації), податкові органи можуть активізувати їхню участь у процесі фінансового оздоровлення боржника. Таким чином, податкова політика держави повинна бути скоординованою з політикою в сфері банкрутства і санації підприємств.
Одним з методів санації з допомогою кредиторів є погашення боргу і мобілізація необхідних для фінансового оздоровлення ресурсів за рахунок цільового банківського кредиту. Така форма санації здійснюється, як правило, комерційним банком, який обслуговує підприємство. Оскільки надання такого цільового кредиту супроводжується високим рівнем ризику, ставка відсотка за ним сягає максимального рівня.
У випадку, коли кредитор надає кредит дебітору, проти якого порушено справу про банкрутство до моменту підписання кредитної згоди, і інформація про порушення такої справи була оприлюднена, безнадійна заборгованість за кредитом погашається за рахунок власних коштів кредитора (за винятком випадків надання фінансових кредитів у межах процедури санації дебітора під заставу його корпоративних прав, яка проводиться за постановою арбітражного суду).
Надаючи фінансове сприяння шляхом відмови від існуючих вимог, кредитори повинні враховувати ту обставину, що відмова від претензій за кредитами за економічними наслідками прирівнюється до відмови від кредитного договору. Це означає, що при банкрутстві боржника кредитор, який відмовився від претензій, не буде членом сформованого у відповідності з Законом "Про банкрутство" комітету кредиторів. Погашення боргів даному кредитору буде здійснюватися за рахунок активів, які залишаться після задоволення вимог всіх кредиторів і членів трудового колективу. Крім того, сума заборгованості платника податку перед іншою юридичною особою, яка залишилась нестягненою після закінчення строку позовної давності, вважається безповоротною фінансовою допомогою, що здійснюється за рахунок прибутку, який залишається в розпорядженні підприємства.

Прострочена заборгованість підприємств, на майно яких не може бути звернене стягнення згідно з законодавством України, відшкодовується за рахунок страхового резерву кредитора у випадку, якщо протягом ЗО календарних днів з моменту виникнення прострочення вказана заборгованість не була відшкодована коштами Державного бюджету України чи компенсована в будь-якій іншій формі.
Загроза банкрутства і обумовлені цим економічні і соціальні наслідки змушують працюючий на підприємстві персонал робити свій внесок у фінансування санації. Основною ціллю фінансової участі персоналу в санації підприємства є надія скоротити робочі місця.
Особливо часто така ситуація спостерігається в період загального економічного спаду, коли дефіцит альтернативних робочих місць обумовлює значну залежність робітників відданого підприємства.
Фінансування санації персоналом можливе за допомогою:
а) відстрочення чи відмови від винагороди за виробничі результати;
б) надання робітникам позик;
в) купівлі працівниками акцій даного підприємства.

10.4. Оцінка можливості банкрутства та підстави для порушення справи про банкрутство

Для оцінки загрози банкрутства необхідно провести аналіз фінансового стану підприємства. При цьому насамперед слід перевірити його сумарну кредиторську заборгованість. Адже справа про банкрутство порушується арбітражним судом, якщо безспірні вимоги кредитора (кредиторів) до боржника сукупно становлять не менше ніж гриста мінімальних розмірів заробітної плати, які не були задоволені боржником протягом трьох місяців після встановленого для їх погашення строку.
Для аналізу фінансового стану аудитори використовують методики, які не завжди є доступними дія всього кола осіб, задіяних у процедурі провадження у справі про банкрутство. Однак фінансисту підприємства доцільно знати основні критерії, за допомогою яких можна було б самостійно зробити висновок щодо визнання підприємства банкрутом на підставі даних його балансу. Зокрема встановити, чи дійсно це підприємство с неплатоспроможним, або перевірити достовірність висновку щодо визнання підприємства банкрутом на підставі даних ліквідаційного балансу. У цьому випадку можна використати методику ДПА1, яка передбачає розрахунок таких параметрів:
Коефіцієнт покриття (Кп) характеризує достатність оборотних коштів підприємства для погашення своїх боргів протягом року і визначається відношенням оборотних активів підприємства до поточних зобов'язань.
Коефіцієнт забезпечення власними коштами (Кз.к) характеризує наявність власних оборотних коштів у підприємства, необхідних для його фінансової стабільності, і

визначається як відношення різниці між обсягами джерел власних та прирівняних до них коштів і фактичною вартістю основних засобів та інших необоротних активів до фактичної вартості наявних у підприємства оборотних коштів виробничих запасів, незавершеного будівництва, готової продукції, коштів, дебіторської заборгованості та інших оборотних активів.

Коефіцієнт абсолютної ліквідності (Калі) характеризує негайну готовність підприємства погасити свою заборгованість і визначається як відношення суми коштів підприємства до суми поточних зобов'язань.

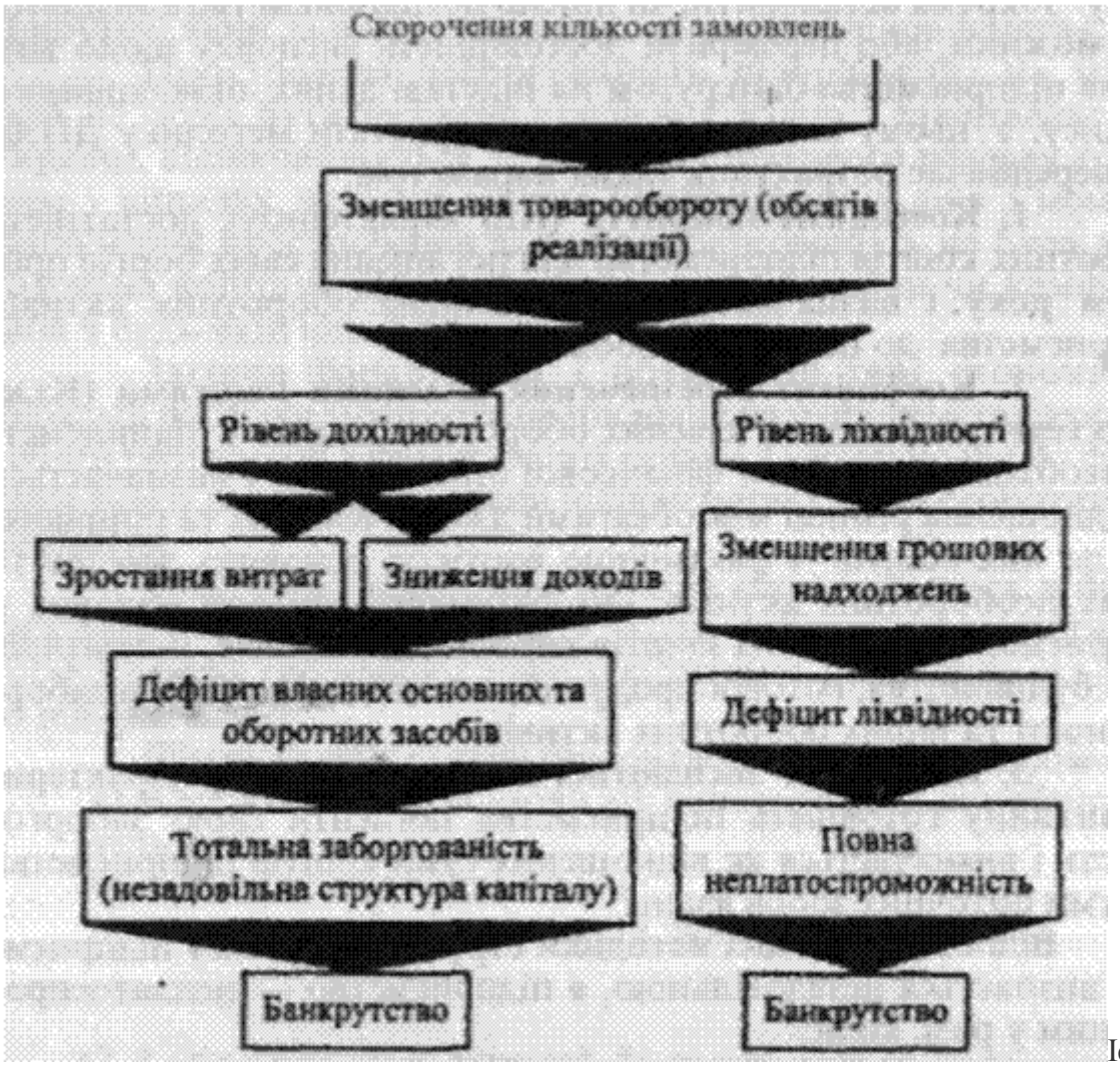
Відповідно до цієї методики структура балансу підприємства визнається незадовільною, а підприємство — неплатоспроможним у разі, коли:

значення коефіцієнта покриття (Кп) менше ніж 1;

значення коефіцієнта забезпечення власними коштами (Кз.к) менше ніж 0,1;

значення коефіцієнта абсолютної ліквідності (Кал) менше ніж 0,2.

Вказівка ДПА від 28.08.97р. Ns 24-0118 10-6881 "Методичні вказівки щодо порядку складання звітності, яку надають Державні податкові адміністрації Головному управлінню примусового стягнення податків за станом на 1997 р. на районному та обласному рівнях".

Існує багато підходів до прогнозування фінансової неспроможності суб'єктів господарювання. Будь-яка методика оцінки кредитоспроможності за своєю суттю є одночасно методикою

прогнозування банкрутства. У зарубіжній практиці досить поширеними є модель Альтмана та модель Спрінгейта. Модель Альтмана розроблено в 1968 році. Вона має також назву "розрахунок Z-показника". Це 5-факторна модель, де факторами є окремі показники фінансового стану підприємства. Модель Спрінгейта побудовано на підставі дослідження впливу 19 фінансових показників. Вважається, точність прогнозування банкрутства за цією моделлю становить 92%, однак з часом цей показник зменшується.
Z=1,03A+3,07B+0,66C+0,4 D.
Якщо Z < 0, 862, то підприємство є потенційним банкрутом.

ПОКАЗНИК	РОЗРАХУНКОВІ СКЛАДОВІ
A	робочий капітал / загальна вартість активів
B	прибуток до сплати податків та відсотків / загальна вартість активів
C	прибуток до сплати податків / короткострокова заборгованість
D	обсяг продажу / загальна вартість активів

Банкрутство - як фінансову неспроможність суб'єкта господарювання оплатити пред'явлені фінансові документи можна передбачити з допомогою "Z-рахунка" Е. Альтмана:
Z-рахунок - (робочий капітал/всі активи * 1,2) + (чистий прибуток/всі активи * 1,4) + (чистий дохід/всі активи X 3,3) + (ринкова вартість акцій/зобов'язання * 0,6) + (обсяги продажу/всі активи) *.
Якщо Z-рахунок 1,8 і менше, то ймовірність банкрутства є дуже високою; від 1,81 до 2,7 - висока; від 2,8 до 2,9 банкрутство можливе; при показнику 3 і вище ймовірність банкрутства дуже мала. Вважається, що цей показник дає 95% ймовірності точного визначення очікуваного банкрутства.
Працівники відділів розрахунків, бухгалтерія, фінансові служби підприємства при організації договірних відносин з юридичними особами повніші аналізувати відношення: оборотного капіталу до всіх активів; заборгованості до акціонерного капіталу; всіх пасивів до всіх активів; основного капіталу до акціонерного капіталу; чистого прибутку до всіх активів; надходження коштів від операцій до всіх пасивів. Керівники підприємств повинні звернути увагу і на такі ознаки можливого банкрутства:
падіння ринкової ціни цінних паперів товариства; зниження потоків грошових коштів; роботу підприємства в галузі, де велика ймовірність банкрутства;
новостворене підприємство; зменшення дивідендів.
Підставою для порушення справи про банкрутство с письмова заява будь-якого з кредиторів, боржника, органів державної податкової служби або державної контрольно-ревізійної служби до господарського суду.
Кредитор може звернутися з заявою про порушення справи про банкрутство юридичної особи у разі, коли остання неспроможна задовольнити визнані нею претензійні вимоги або сплатити борг за виконавчими документами.

Боржник може звернутися до господарського суду з власної ініціативи у разі його фінансової неспроможності або загрози такої неспроможності. До заяви боржника додаються список кредиторів і боржників, бухгалтерський баланс та інша інформація про його фінансове і майнове становище. Достовірність та повнота бухгалтерського балансу та іншої інформації про фінансове і майнове становище боржника повинна бути підтверджена аудитором (аудиторською фірмою) незалежно від підстав, з яких порушено справу.

Справа про банкрутство згідно Закону України "Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом" порушується господарським судом, якщо безспірні вимоги кредиторів до боржника сукупно становлять не менше ніж триста мінімальних розмірів заробітної плати, які не були задоволені боржником протягом трьох місяців після встановленого для їх погашення терміну.

Суд покладає на банк, що здійснює розрахунково-касове обслуговування боржника, Фонд державного (комунального) майна, якщо боржник - державне підприємство, організація, або іншу особу за пропозицією боржника чи кредиторів повноваження щодо розпорядження і контролю за майном боржника. Розпорядник майна несе відповідальність за неналежне здійснення зазначених повноважень. Повноваження розпорядника майна втрачають силу з моменту утворення ліквідаційної комісії.

Кредитори у місячний строк з дня опублікування в офіційному друкованому органі Верховної Ради України чи Кабінету Міністрів України оголошення про порушення справи про банкрутство подають до суду письмові заяви з майновими вимогами до боржника, а також документи, що їх підтверджують. Господарський суд за результатами розгляду цих вимог своєю ухвалою визнає їх чи відхиляє. Зазначена ухвала може бути перевірена у порядку нагляду. Заяви кредиторів оплачуються державним митом.

Громадяни і юридичні особи, які бажають взяти участь у санації боржника, у той же строк повинні подати до арбітражного суду заяви з письмовим зобов'язанням про переведення на них боргу, а також вказати умови санації юридичної особи - боржника.

Після закінчення строку, зазначеного у статті 10 Закону "Про банкрутство", суд може винести ухвалу про проведення санації боржника, якщо надійшли пропозиції від бажаючих задовольнити вимоги кредиторів до боржника, і виконати його зобов'язання перед бюджетом, за умови згоди зборів (комітету) кредиторів зі строками виконання цих зобов'язань і на переведення боргу. Право вибору умов проведення санації залишається за боржником у разі, коли він сам звернувся до суду із заявою про визнання його банкрутом. При цьому умови проведення санації державних підприємств шляхом реорганізації погоджуються з відповідним органом, уповноваженим управляти державним майном, та Антимонопольним комітетом України в межах його компетенції, а умови проведення санації шляхом приватизації - з відповідним органом приватизації. Якщо в санації підприємства-божника виявили бажання взяти участь декілька громадян або юридичних осіб, то відбір санаторів здійснюється відповідними органами на конкурсних засадах.

Якщо порушено провадження у справі про банкрутство державного підприємства, його

трудовий колектив має право вимагати передачі підприємства йому в оренду за умови прийняття на себе боргів підприємства-боржника. У разі згоди кредиторів на переведення боргу та заміну боржника у випадку, передбаченому частиною другою цієї статті, арбітражний суд виносить ухвалу про припинення провадження у справі. В ухвалі суд затверджує узгоджені кредиторами, санаторами і боржником у випадку, передбаченому частиною другою цієї статті, умови санації юридичної особи-боржника.
Господарський суд визнає боржника банкрутом у разі відсутності пропозицій щодо проведення санації або незгоди кредиторів з умовами проведення санації боржника. Про визнання боржника банкрутом суд приймає постанову. В постанові призначаються ліквідатори з числа представників зборів кредиторів, банків, фінансових органів, а також Фонду державного (комунального) майна, якщо банкрутом визнано державне підприємство або організацію. На ліквідаторів покладаються обов'язки проведення задоволення вимог кредиторів.

10.5. Порядок оголошення підприємства банкрутом і механізм розподілу конкурсної маси

Копії постанови про визнання боржника банкрутом надсилаються: засновникові визнаної банкрутом юридичної особи; власникові майна банкрута або уповноваженому ним органу; банкові, клієнтом якого с банкрут; Національному банкові України (якщо банкрутом є банк); Міністерству зовнішньоекономічних зв'язків України (якщо банкрут зареєстрований як учасник зовнішньоекономічної діяльності); органові, що зареєстрував банкрута суб'єктом підприємницької діяльності; державній службі зайнятості за юридичною адресою банкрута; відповідним профспілковим органам; прокуратурі (якщо матеріали справи дають підстави вважати банкрутство навмисним).
З моменту визнання боржника банкрутом: припиняється підприємницька діяльність боржника; до ліквідаційної комісії переходить право розпорядження майном банкрута і всі його майнові права і обов'язки; вважаються такими, що минули, строки усіх боргових зобов'язань банкрута; припиняється нарахування пені та процентів з усіх видів заборгованості банкрута. Суд за поданням прокуратури, клопотанням боржника, розпорядника майна або кредиторів може: визнати недійсною будь-яку угоду щодо продажу майна, здійсненого протягом трьох місяців до початку провадження у справі про банкрутство, якщо її здійснено в інтересах заінтересованої особи з боку боржника; визнати недійсною будь-яку угоду боржника щодо продажу майна чи прийняття останнім на себе зобов'язань протягом одного року до початку провадження у справі про банкрутство, якщо продаж майна здійснено з метою приховування цього майна або несплати боргів, якщо боржник в результаті угоди отримав набагато менше, ніж реальна ціна угоди (майна), а також у разі, якщо боржник на момент укладання угоди вже був фактично неплатоспроможним чи став неплатоспроможним в результаті виконання цієї

угоди.
Кошти, виручені від продажу майна банкрута, спрямовуються на задоволення претензій кредиторів.
По-перше, задовольняються:
а) вимоги, забезпечені заставою;
б) виплата вихідної допомоги звільненим працівникам банкрута, у тому числі відшкодування кредиту, отриманого на ці цілі;
в) витрати, пов'язані з провадженням у справі про банкрутство в арбітражному суді та роботою ліквідаційної комісії, у тому числі:
витрати на оплату державного мита;
витрати заявника на публікацію оголошення про порушення справи про банкрутство;
витрати на публікацію в офіційних друкованих органах інформації про порядок продажу майна банкрута;
витрати на публікацію в засобах масової інформації про поновлення провадження у справі про банкрутство у зв'язку з визнанням мирової угоди недійсною;
витрати керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора), пов'язані з утриманням і збереженням майнових активів банкрута;
витрати кредиторів на проведення аудиту, якщо аудит проводився за рішенням арбітражного суду за рахунок їх коштів;
витрати на оплату праці арбітражних керуючих (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора) в порядку, передбаченому статтею 27 цього Закону. По друге, задовольняються вимоги, що виникли із зобов'язань банкрута перед працівниками підприємства-банкрута (за винятком повернення внесків членів трудового колективу до статутного фонду підприємства), зобов'язань, що виникли внаслідок заподіяння шкоди життю та здоров'ю громадян, шляхом капіталізації відповідних платежів у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, а також вимоги громадян-довірителів (вкладників) довірчих товариств або інших суб'єктів підприємницької діяльності, які залучали майно (кошти) довірителів (вкладників).
По третє, задовольняються вимоги щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів).
По четверте, задовольняються вимоги кредиторів, не забезпечені заставою, у тому числі і вимоги кредиторів, що виникли із зобов'язань у процедурі розпорядження майном боржника чи в процедурі санації боржника.
По п'яте, задовольняються вимоги щодо повернення внесків членів трудового колективу до статутного фонду підприємства.
По шосте, задовольняються інші вимоги.
Вимоги кожної наступної черги задовольняються в міру надходження на рахунок коштів від продажу майна банкрута після повного задоволення вимог попередньої черги.
У разі недостатності коштів, одержаних від продажу майна банкрута, для повного задоволення всіх вимог однієї черги вимоги задовольняються пропорційно сумі вимог, що належить кожному кредиторові однієї черги.

У разі відмови кредитора від задоволення визнаної в установленому порядку вимоги ліквідаційна комісія не враховує суму грошових вимог цього кредитора.
Вимоги, заявлені після закінчення строку, встановленого для їх подання, не розглядаються і вважаються погашеними.
Вимоги, не задоволені за недостатністю майна, вважаються погашеними.
У разі, якщо арбітражним судом винесено ухвалу про ліквідацію юридичної особи — банкрута, майно, що залишилося після задоволення вимог кредиторів* передається власникові або уповноваженому ним органу, а майно державних підприємств — відповідному органу приватизації для наступного продажу. Кошти, одержані від продажу цього майна, спрямовуються до Державного бюджету України.
Важливим елементом ліквідаційної процедури є ліквідаційний баланс. Загалом відповідальність за його складання покладено на ліквідаційну комісію. Водночас достовірність та повноту ліквідаційного балансу має бути підтверджено аудитором (аудиторською фірмою), за винятком товариств з річним господарським оборотом менш як двісті п'ятдесят неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. До того ж проведення аудиту є обов'язковим у разі порушення питання про визнання підприємства неплатоспроможним або банкрутом.
При цьому, якщо аудит відповідно до вимог законодавства є необхідним для перевірки достовірності ліквідаційного балансу, то скасування державної реєстрації суб'єкта підприємницької діяльності — юридичної особи здійснюється органом державної реєстрації лише за наявності відповідної довідки аудитора.
Зазвичай формування статей ліквідаційного балансу є тривалим у часі, що обумовлюється насамперед складністю самої ліквідаційної процедури. У зв'язку з цим ліквідатору слід враховувати всі можливі витрати, які зобов'язано здійснювати підприємство незалежно від результатів своєї діяльності аж до моменту його повної ліквідації. Крім того, при визначенні ліквідаційної маси недостатньо враховувати лише балансові активи: необхідно ретельно перевірити також і позабалансові рахунки (у деяких випадках на них відображаються майнові активи, які фактично належать підприємству-банкруту). Врахування такого майна дасть змогу правильно визначити ліквідаційну масу, належно провести ліквідаційну процедуру і максимально забезпечити виконання вимог кредиторів.
Розглянемо деякі питання, пов'язані з оподаткуванням під час проведення ліквідаційної процедури.
Щодо податку на додану вартість з операцій з продажу майна підприємства, яке ліквідується, то слід враховувати, ідо після створення ліквідаційної комісії керівництво підприємства передає їй усі матеріальні цінності, документи, що стосуються його діяльності, печатки і штампи. Ця передача оформляється шляхом складання акта приймання-передачі, після чого ліквідаційна комісія управляє майном підприємства, здійснює інвентаризацію та оцінку майна, реалізує його з метою погашення боргів перед третіми особами тощо. Виходячи з цього та враховуючи те, що відповідно до Закону України "Про податок на додану вартість" від 3 квітня 1997 року № 168/97-ВР будь-які

операції, які передбачають передачу прав власності за компенсацію незалежно від строків її надання, а також операції з безоплатного надання товарів є об'єктом для оподаткування податком на додану вартість, операції з продажу майна підприємства, що ліквідується, оподатковуються податком на додану вартість у загальному порядку1.

Для акціонерів також важливими будуть питання щодо оподаткування доходу, який вони отримують внаслідок повернення їм вартості корпоративних прав (хоча, як правило, це є малоймовірним: до задоволення вимог акціонерів на практиці справа доходить досить рідко). Законодавством передбачено, що виникнення у акціонера доходу, який підлягає оподаткуванню, є можливим у випадку, якщо внаслідок повної ліквідації власник корпоративних прав, емітованих таким підприємством, отримує кошти або майно, вартість яких перевищує балансову вартість таких корпоративних прав. Тоді сума перевищення включається до валового доходу такої особи. У разі коли сума коштів або вартість майна є меншою від номінальної вартості корпоративних прав, сума збитків відноситься до валових витрат платника податку у податковий період отримання такої компенсації, але не раніше періоду повної ліквідації підприємства-емітента2. Також слід зазначити, що до складу валового доходу не включаються кошти або майно, які повертаються власнику корпоративних прав, емітованих юридичною особою, після повної і кінцевої ліквідації такої юридичної особи — емітента, але не більше від номінальної вартості акцій.

ПІДПРИЄМСТВО РЕКВІЗИТИ

АНКЕТА ВЛАСНИКА ЦІННИХ ПАПЕРІВ
(для фізичних осіб)

№ особового рахунку	Дата відкриття рахунку

1. Прізвище, ім'я, по-батькові _____
громадянство _____ рік народження _____ , посвідчуючий документ _____ серія _____ № _____ виданий (ким) _____ дата видачі "__" _____ 19___ р
адреса згідно прописки в паспорті _____
поштова адреса _____ телефони _____

2. Уповноважена особа - прізвище, ім'я, по-батькові _____
посвідчуючий документ _____ серія _____ № _____ виданий (ким) _____ дата видачі "__" _____ 19___ р
поштовий індекс _____ телефони _____
адреса постійного місця проживання _____

3. ФОРМА ВИПЛАТИ ДОХОДІВ
☐ готівково ☐ поштовим переказом ☐ банківським переказом

4. РАХУНОК ВИПЛАТИ ДОХОДІВ: _____ В _____ банку _____

5. СПОСІБ ОТРИМАННЯ ВИПИСКИ З РЕЄСТРУ:
☐ особисто ☐ лист ☐ рекомендований лист ☐ кур'єр

6. ЦІННІ ПАПЕРИ НА РАХУНКУ НА ДАТУ ВІДКРИТТЯ

Вид	Кількість, шт.	Номінальна вартість

Підпис власника

_____

Дата прийому анкети "___" _____ 199__ р

Підпис _____
ПІП

ПІДПРИЄМСТВО РЕКВІЗИТИ

АНКЕТА ВЛАСНИКА ЦІННИХ ПАПЕРІВ

(для юридичних осіб)

№ особового рахунку	Дата відкриття рахунку

1. **Повне найменування** _____
юридична адреса _____
поштова адреса _____
код СРДПОУ _____ **код ЗКНГ** _____ **тел., факс** _____
Номер державної реєстрації _____ **дата державної реєстрації** _____
назва органу, що здійснив реєстрацію _____

2. **Уповноважені особи:**
прізвище, ім'я, по-батькові _____
посвідчуючий документ _____ **серія** _____ **№** _____ **виданий** (ким) _____ **дата видачі** "__" _____ **19** __ **р, посада** _____
тел., факс _____ **адреса** _____
зразок підпису _____

прізвище, ім'я, по-батькові _____
посвідчуючий документ _____ **серія** _____ **№** _____ **виданий** (ким) _____ **дата видачі** "__" _____ **19** __ **р, посада** _____
тел., факс _____ **адреса** _____
зразок підпису _____

зразок печатки

3. ***ФОРМА ВИПЛАТИ ДОХОДІВ***

☐ готівкою ☐ поштовим переказом ☐ банківським переказом

1. **РАХУНОК ВИПЛАТИ ДОХОДІВ:** _____ **В банку** _____ **МФО** _____

4. **СПОСІБ ОТРИМАННЯ ВИПИСКИ З РЕЄСТРУ:**

☐ особисто ☐ лист ☐ рекомендований лист ☐ кур'єр

2. **ЦІННІ ПАПЕРИ НА РАХУНКУ НА ДАТУ ВІДКРИТТЯ**

Вид	Кількість	Номінальна вартість

Дата оприбуткування: "___" _____ **199**__ **р.**

Підпис _____

М.П.

ПІДПРИЄМСТВО **РЕКВІЗИТИ**

АНКЕТА НОМІНАЛЬНОГО УТРИМУВАЧА

Тип номінального утримувача

№ особового рахунку	Дата відкриття рахунку

1. **Повне найменування** _____
юридична адреса _____
поштова адреса _____
код ЄРДПОУ _____ **кодЗКНГ** _____ **тел., факс** _____
Номер державної реєстрації _____ **дата державної реєтрації** _____
назва органу, що здійснив реєстрацію _____

2. **Уповноважені особи:**
прізвище, ім'я, по-батькові _____
посвідчуючий документ _____ **серія** _____ **№** _____ **виданий** (коли) _____ **дата видачі** "__" _____ 19___ р, **посада** _____
тел., факс _____ **адреса** _____
зразок підпису _____

прізвище, ім'я, по-батькові _____
посвідчуючий документ _____ **серія** _____ **№** _____ **виданий** (коли) _____ **дата видачі** "__" _____ 19___ р, **посада** _____
тел., факс _____ **адреса** _____
зразок підпису _____

3. **ФОРМА ВИПЛАТИ ДОХОДІВ**
☐ готівкою ☐ поштовим переказом ☐ банківським переказом

4. **РАХУНОК ВИПЛАТИ ДОХОДІВ:** _____ **В банку** _____ **МФО** ____

1. **СПОСІБ ОТРИМАННЯ ВИПИСКИ З РЕЄСТРУ:**
☐ особисто ☐ лист ☐ рекомендований лист ☐ кур'єр

1. **ЦІННІ ПАПЕРИ НА РАХУНКУ НА ДАТУ ВІДКРИТТЯ**

Вид	Кількість	Номінальна вартість

Дата прибуття анкети "___" _____ 199__ р.

Підпис _____

МП

ПІДПРИЄМСТВО РЕКВІЗИТИ

АНКЕТА ЗАСТАВОДЕРЖАТЕЛЯ

№ особового рахунку	Дата відкриття рахунку

1. Прізвище, ім'я, по-батькові _____
громадянство _____ рік народження _____, посвідчуючий документ _____
серія ___ № _____ виданий (ким) _____ дата видачі "__" _____ 19___ р
адреса згідно прописки в паспорті _____
поштова адреса _____ телефони _____
(для фізичних осіб)

2. Повне найменування _____
юридична адреса _____
поштова адреса _____
код ЄРДПОУ _____ кодЗКНГ _____ тел., факс _____
Номер державної реєстрації _____ дата державної реєстрації _____
назва органу, що здійснив реєстрацію _____
(для юридичних осіб)

3. Уповноважена особа - прізвище, ім'я, по-батькові _____
посвідчуючий документ _____ серія _____ № _____ виданий
(ким) _____ дата видачі "__" _____ 19___ р
поштовий індекс _____ телефони _____
адреса постійного місця проживання _____

4. ФОРМА ВИПЛАТИ ДОХОДІВ
☐ готівкою ☐ поштовим переказом ☐ банківським переказом

5. РАХУНОК ВИПЛАТИ ДОХОДІВ _____ В _____
банку _____

Підпис власника

_____

Дата прийому анкети: "___" _____ 199__ р.

Підпис _____
М.П.

ПЕРЕДАВАЛЬНЕ ДОРУЧЕННЯ

вх. № _____
«___» _____ 199__ р.
підпис уповноваженої особи емітента _____

№ операції _____

ЗАРЕЄСТРОВАНА ОСОБА | **№ особового рахунку** | _____

статус: ☐ власник ☐ номінальний утримувач
Прізвище, ім'я, по-батькові _____
Посвідчуючий документ _____ серія _____ № _____ виданий (коли) _____ «__»
_____ 19___ р. (для фізичної особи)
Повна назва _____
Код ЄРДПОУ _____ КодЗКНГ _____ (для юридичної особи)

КОНТРАГЕНТ | **№ особового рахунку** | _____

статус: ☐ власник ☐ номінальний утримувач
Прізвище, ім'я, по-батькові _____
Посвідчуючий документ _____ серія _____ № _____ виданий (коли) _____ «__»
_____ 19___ р. (для фізичної особи)
Повна назва _____
Код ЄРДПОУ _____ КодЗКНГ _____ (для юридичної особи)

1. ЦИМ ПРОСИМО ПЕРЕЄСТРУВАТИ З ЗАРЕЄ СТРОВАНОЇ ОСОБИ НА КОНТРАГЕНТА ТАКІ ЦІННІ ПАПЕРИ:

Емітент _____
Код ЄДРПОУ _____ КодЗКНГ _____
Вид цінних паперів _____
Номінальна вартість _____ (_____) коп.
Кількість _____ (_____) штук
Пред'явлено сертифікат(и) серія _____ № _____ на _____ шт.
серія _____ № _____ на _____ шт.

2. ВИЩЕЗАЗНАЧЕНІ ЦІННІ ПАПЕРИ:

☐ не обтяжені ніякими зобов'язаннями
☐ обтяжені такими зобов'язаннями

3. ПІДСТАВОЮ ДЛЯ ПЕРЕХОДУ ПРАВА ВЛАСНОСТІ Є:

☐ Договір купівлі-продажу
☐ Договір дарування
☐ Договір обміну
☐ Рішення суду
☐ Інші документи _____
☐ Документ, що підтверджує право на спадщину
☐ Засновницькі документи юридичної особи
☐ Документи по приватизації
☐ Договір клієнта та номінального утримувача

4. ІНФОРМАЦІЯ ПРО ТОРГОВЦЯ ЦІННИМИ ПАПЕРАМИ

Повна назва торговця, що здійснив угоду			
Дата і номер його реєстрації			
Номер ліцензії торговця		Дата укладання угоди	
Юридична адреса торговця			
Поштова адреса торговця		Телефон	
Підпис особи, що здійснила угоду			

Підпис Зареєстрованої особи (уповноваженої особи власника або номінального утримувача)
_____ МП
Підпис контрагента (уповноваженої особи власника або номінального утримувача) _____ МП

(на зворотній стороні передавального доручення)

Дата приймання та номер передавального доручення _____ «__» _____ 199_ р.
Погашений сертифікат(и) Зареєстрованої особи
серія _____ № _____ на _____ (_____)
серія _____ № _____ на _____ (_____)
Погашений сертифікат(и) контрагента серія _____ № _____ на _____ (_____)
серія _____ № _____ на _____ (_____)
Зареєстрована особа отримала сертифікат серія _____ № _____ на _____ (_____)
Контрагент отримав сертифікат серія _____ № _____ на _____ (_____)
Підпис уповноваженої особи емітента _____
МП

РОЗПОРЯДЖЕННЯ ЗАСТАВИ

вх. № _____
" " 199 р.
(підпис уповноваженої особи депозитарію)

№ операції _____

ЗАСТАВОДАВЕЦЬ | **№ особового рахунку** |

статус: ☐ власник ☐ номінальний утримувач
Прізвище, ім'я, по-батькові _____ (для фізичної особи)
Повна назва _____ (для юридичної особи)

ЗАСТАВОДЕРЖАТЕЛЬ | **№ рахунку** |

статус: ☐ власник ☐ номінальний утримувач
Прізвище, ім'я, по-батькові _____
Домашня адреса _____ Поштова адреса _____
Посвідчуючий документ _____ серія ____ № _____ виданий (ким) _____,
" " _____ 19__ р. (для фізичної особи заставодержателя або уповноваженої особи заставодержателя)
Повна назва _____
Юридична адреса _____ Поштова адреса _____
Номер державної рес страції _____ Дата державної рес страції _____
Назва органу, який здійснив реєстрацію _____ (для юридичної особи)

1. ЦИМ ПРОСИМО ВНЕСТИ В СИСТЕМУ РЕЄСТРУ ЗАПИС ПРО ФАКТ:

☐ виникнення зареєстрованої застави ☐ припинення зареєстрованої застави
☐ зміни в якості цінних паперів, які є предметом застави
Емітент _____
Вид цінних паперів _____
Номінальна вартість _____ (_____) коп.
Кількість _____ (_____) штук.

2. ПІДТВЕРДЖЕННЯМ ФАКТІВ, ЩО ПЕРЕЛІЧЕНІ В П. 1, Є НАСТУПНИЙ (І) ДОКУМЕНТ(И)

☐ Договір застави
☐ Договір про головне зобов'язання, забезпеченням якого є застава, в якому визначені умови застави (у випадку відсутності окремої домовленості про заставу)
☐ Інші документи _____

3. БЛАНКИ ЦІННИХ ПАПЕРІВ (СЕРТИФІКАТІВ ЦІННИХ ПАПЕРІВ), ЯКІ Є ПРЕДМЕТОМ ЗАСТАВИ, ЗНАХОДЯТЬСЯ:

☐ у Заставодавця ? у Заставодержателя ? на зберіганні (де) _____

4. ПРАВО НА ОТРИМАННЯ ДОХОДУ ПО ЦІННИХ ПАПЕРАХ, ЯКІ Є ПРЕДМЕТОМ ЗАСТАВИ НАЛЕЖИТЬ: ? Заставодавцю ? Заставодержателю

5. ПРАВО НА ОТРИМАННЯ ДОХОДУ ПО ЦІННИХ ПАПЕРАХ, ЯКІ Є ПРЕДМЕТОМ ЗАСТАВИ:

☐ належить Заставодавцю без отримання згоди Заставодержателя
☐ належить Заставодавцю за умови отримання згоди Заставодержателя
☐ не належить Заставодавцю

6. ПРАВО КОРИСТУВАННЯ ЦІННИМИ ПАПЕРАМИ, ЯКІ Є ПРЕДМЕТОМ ЗАСТАВИ, НАЛЕЖИТЬ:

☐ Заставодавцю (в якому обсязі) _____
☐ Заставодержателю (в якому обсязі) _____

(на зворотній стороні розпорядження застави)

Підпис Заставодавця (уповноваженої особи Заставодавця)
_____ МП

Підпим Заставодержателя (уповноваженої особи Заставодержателя)
_____ МП

Дата прийому розпорядження застави _____ " " _____ 199__ р
Номер результату операції _____ " " _____ 199__ р

Підпис _____

МП

РЕЄСТР ВЛАСНИКІВ ЦІННИХ ПАПЕРІВ на _____ 19__ р.

ЕМІТЕНТ

Повна назва		Код Є ДРПОУ		Код ЗКНГ	
Юридична адреса		Номер емісійного рахунку		Номер рахунку викуплених ЦП	

РОЗРАХУНКОВИЙ РАХУНОК № _____ в банку _____ за адресою _____ МФО _____
СТАТУТНИЙ ФОНД ЕМІТЕНТА _____ грн.

ЗАСНОВНИКИ ЕМІТЕНТА
Прізвище, ім'я, по-батькові _____ Посвідчуючий документ _____ серія _____
№ _____ виданий (ким) _____ "__" _____ 19___ р. (для фізичної особи)
Повна назва _____ Код Є РДПОУ _____
Код ЗКНГ _____ (для юридичної особи)
Повна назва _____ Код Є РДПОУ _____
Код ЗКНГ _____ (для юридичної особи)

УПОВНОВАЖЕНІ ОСОБИ ЕМІТЕНТА:
прізвище, ім'я, по-батькові _____
посвідчуючий документ _____ серія _____ № _____ виданий (ким) _____
дата видачі "__" _____ 19___ р, посада _____
тел., факс _____ адреса _____

прізвище, ім'я, по-батькові _____
посвідчуючий документ _____ серія _____ № _____ виданий (ким) _____
дата видачі "__" _____ 19___ р, посада _____
тел., факс _____ адреса _____

НАЛЕЖНІ ЗАСНОВНИКАМ ІМЕННІ ЦІННІ ПАПЕРИ:

Назва (ПІП) засновника	Вид ЦП	Кількість цінних паперів	Номінальна вартість цінних паперів
1.			
2.			
3.			
4.			

ЕМІСІЇ ЦІННИХ ПАПЕРІВ

Номер емісії ЦП	Вид ЦП	Кількість цінних паперів	Номінальна вартість цінних паперів
Перша			
Друга			
Третя			
Четверта			

ВЛАСНИКИ – ФІЗИЧНІ ОСОБИ

Номер особового рахунку	Прізвище, ім'я, по батькові	Громадянство (код країни)	Вид, номер, серія документу, який посвідчує особу, назва органу що його видав, дата видачі	Адреса місця проживання (перебування)	Поштова адреса	Вид та кількість цінних паперів	Номінальна вартість цінних паперів, грн.	Частка у статутному фонді емітента, %	Вид, кількість і номінальна вартість цінних паперів, обтяжених зобов'язаннями

ВЛАСНИКИ – ЮРИДИЧНІ ОСОБИ

Номер особового рахунку	Повна назва	Код ЄДРПОУ	Код ЗКПТ	Юридична адреса	Поштова адреса	Номер, дата державної реєстрації, назва органу, що здійснив реєстрацію	Назва (код) країни реєстрації	Вид та кількість цінних паперів	Номінальна вартість цінних паперів, грн.	Частка у статутному фонді емітента, %	Вид, кількість і номінальна вартість цінних паперів, обтяжених зобов'язаннями

НОМІНАЛЬНІ УТРИМУВАЧІ

Номер особового рахунку	Повна назва	Код ЄДРПОУ	Код ЗКПТ	Юридична адреса	Поштова адреса	Номер, дата державної реєстрації, назва органу, що здійснив реєстрацію	Назва (код) країни реєстрації	Вид та кількість цінних паперів	Номінальна вартість цінних паперів, грн.	Частка у статутному фонді емітента, %	Вид, кількість і номінальна вартість цінних паперів, обтяжених зобов'язаннями

Вид номінального утримувача	Прізвище, ім'я, по батькові (повна назва юридичної особи)	Дата договору з власником	Номер договору власника	Назва установи, де зберігаються ЦП	Порядок обміну інформацією	Вид та кількість цінних паперів, що належать власнику	Пов... вар... цін... пап... на р... вла...

ЩОДЕННИЙ БАЛАНС ЦІННИХ ПАПЕРІВ на _____ 19 __ р.

(по кожному виду цінних паперів та по кожній емісії)

Показники	Кількість зареєстрованих осіб	Кількість цінних паперів	Номінальна вартість цінних паперів
1. Обліковано на емісійному рахунку емітента			
2. Розміщено на особових рахунках власників – фізичних осіб			
3. Розміщено на особових рахунках власників – юридичних осіб			
4. Розміщено на особових рахунках номінальних утримувачів, в т. ч.			
4.1. довірчих товариств			
4.2. торговців цінними паперами			
4.3. депозитаріїв			
5. Всього розміщено на особових рахунках зареєстрованих осіб (2+3+4)			
6. Викуплено емітентом з метою анулювання чи подальшого продажу			
7. Належить державі			
8. Не розміщено на дату балансу			
9. Баланс (1-5-6-7-8)			

РЕЄСТР ВЛАСНИКІВ ЦІННИХ ПАПЕРІВ на _____ 19__ р.

ЕМІТЕНТ

Повна назва		Код СДРПОУ		Код ЗКНГ	
Юридична адреса		*Номер емісійного рахунку*		*Номер рахунку викуплених ЦП*	

ВИПИСКА З РЕЄСТРУ

№ особового рахунку	Дата складання виписки з реєстру

Цей документ підтверджує, що у реєстрі власників іменних цінних паперів, які випущені _____

(назва емітента)

_____

(кому: Прізвище, ім'я, по-батькові власника цінних паперів для фізичної особи, або повна назва для юридичної особи)

належить _____

_____

(кількість, номінальна вартість та вид цінних паперів)

Ці цінні папери

_____

_____

(обтяжені зобов'язаннями, не обтяжені зобов'язаннями, обтяжені зобов'язаннями на відповідну кількість ти номінальну вартість)

Ця виписка не є іменним цінним папером та її передача не веде до переходу права власності на іменні цінні папери.

Підпис уповноваженої особи емітента

_____

ЕМІТЕНТ

Повна назва		Вид цінних паперів			
Юридична адреса		Дата обліку		Загальна вартість доходів до розподілу	

Номер особового рахунку	Прізвище ім'я, по батькові (повна назва)	Номінальна вартість цінних паперів, грн.	Нараховано доходів, грн.	Податок на доходи з цінних паперів, грн.	Доходи до виплати, грн.	Форма виплати доходів	Дата планової виплати доходів	Ві пр фа ви до
1	2	3	4	5	6 (4-5)	7	8	